

RTS

Revista de Treball Social

COL·LEGI OFICIAL
DE DIPLOMATS
EN TREBALL SOCIAL I
ASSISTENTS SOCIALS
DE CATALUNYA

Número 188 - Desembre de 2009

Apropant-nos al treball social penitenciari

Directora: Montserrat Bacardit i Busquet
Sotsdirectora: Rosa Mª Ferrer Valls
Equip de redacció: Manuel Miguel Pajuelo Valsera
David Paricio Salas
Pepita Rodríguez i Molinet
Irene De Vicente Zuera

Administrativa: Anna Pablos Ortuño

Comitè assessor: Rogeli Armengol Millans
Montserrat Cusó Torelló
Josefina Fernández Barrera
Xavier Pelegrí i Viaña
Milagros Pérez Oliva
Carmina Puig Cruells
Cristina Rimbau i Andreu
Glòria Rubiol González
Maria del Carme Sans Moyà
Antoni Vilà Mancebo

Disseny: Ester Lozano Vivó
Correcció d'estil i traducció: Raül Cascajo i Orzáez
Impremta i maquetació: I.G. Santa Eulàlia. Sta. Eulàlia de Ronçana
Dipòsit legal: B-19535/1968
ISSN: 0212-7210

Tiratge: 5.100 exemplars.
Edita: Col·legi Oficial de Diplomats en Treball Social
i Assistents Socials de Catalunya
Portaferrixa 18, 1r 1a - 08002 Barcelona
Tel. 93 318 55 93 - Fax 93 412 24 08
Adreça electrònica: rts@tscat.cat
Subscripcions: www.tscat.cat

Junta de Govern del Col·legi

Presidenta: Núria Carrera i Comes
Vice-presidenta: Mª Antònia Rocabayera Andreu
Secretària: Rosa Mª Carrasco Coria
Tresorera: Thais Yarky Tenllado
Vocals: Lis Brusa Acuña
Aurea Quintana Baulés
Lucia Guerrero Ruiz
Càndid Palacín Bartolí
Juan Manuel Rivera Puerto

Vocals coordinadors/es de les delegacions territorials:

Lleida: Carme Tobella Barés
Manresa: Alberto Caballero Marcos
Tarragona: Mª Àngels Expósito Miró
Girona: Anna Galobardes Gelada
Terres de l'Ebre: Glòria Martín Lleixa

L'equip de redacció no s'identifica necessàriament amb el contingut dels articles publicats.

Sumari

■ Editorial	5
■ Dossier	
Les polítiques dins l'àmbit penitenciari	
<i>Albert Batlle</i>	9
Presentació	11
Reflexions històriques dels serveis socials penitenciaris	
<i>Anna Cabanes i Altés, Rafael Ibáñez Paz i Elvira Martínez Isern</i>	13
El treball social en medi tancat: ingressos i règim ordinari	
<i>Glòria Díez Carballo, Begoña Doncel Muriano i Marta Moreno Fernández</i>	20
El treball social en medi obert i llibertat condicional	
<i>Milagros González González, Anna Formatger Nin i Marta Prado Burón</i>	28
El treball social en els programes específics de tractament	
<i>Esther Soler Muñoz, German Caixal López, Montse Llamas Banús, Mònica Mateo López i Rosa Nolla Salvadó</i>	34
Les mesures penals alternatives	
<i>Manel Domingo Díez de la Lastra i Blanca Leri Biela</i>	40
Dones i presó	
<i>Núria Parés Pifarré</i>	46
Estrangers i presó	
<i>Marga Collados Sánchez i César Tarroc Peirón</i>	50
Joves i presó	
<i>Nens Garriga Banyeres i Mònica Mateo Lopez</i>	55

L'informe social en l'àmbit penitenciari	
<i>Núria Pujol i Serna i Anna Cabanes i Altés</i>	59

Diccionari penitenciari	
<i>Mª Àngeles González Pérez</i>	68

Bibliografia	74
---------------------------	----

Entrevista a Montserrat Tura	
<i>Rosa M. Ferrer Valls</i>	76

■ Interès professional

Sobre la soledad y el maltrato de género	
<i>Luis Manuel Estalayo Martín</i>	85

■ Secció lliure

Les pors a una nova vida	95
---------------------------------------	----

Precious	98
-----------------------	----

■ Llibres

El treball social a Catalunya 1932-1978	103
--	-----

SOS... Soy dependiente. Estrategias para mejorar la calidad de vida ...	106
--	-----

■ La Revista

Publicacions	111
---------------------------	-----

Normes per a la presentació d'articles a la <i>Revista de Treball Social</i>	112
---	-----

Butlleta de subscripció	115
--------------------------------------	-----

Editorial

Un grup de treballadors/es socials d'institucions penitenciàries va proposar a l'equip de redacció de la *RTS* dedicar un número de la revista al treball social penitenciari. Les seves paraules eren clares: “volem donar a conèixer el que fem, ja que tenim la percepció del gran desconeixement de la nostra feina”. L'equip de redacció de la revista va valorar positivament la demanda, agraint la participació i considerant també que es plantejava una nova manera de preparar material per a un número de la revista, organitzant la secció del dossier amb la participació d'un grup de treballadors/es socials d'un mateix àmbit de treball. També es va valorar que el treball social penitenciari ha estat poc present a la nostra revista, a la vegada que s'observava que al nostre país hi ha poca bibliografia específica en relació amb els serveis socials i el treball social de Justícia.

El primer article del dossier que presentem és del Sr. Albert Batlle, secretari dels Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil de la Generalitat de Catalunya, que parla de les polítiques dins l'àmbit penitenciari. Segueix una breu introducció dels professionals del treball social, que expliquen l'objectiu del treball que presenten. La documentació està organitzada en nou articles que sens dubte donen a conèixer el treball social a les presons. Els temes que presenten són aspectes històrics, per donar a conèixer els antecedents més significatius dels serveis socials penitenciaris, el treball social en diferents situacions o en programes específics de tractament, com medi tancat, medi obert, joves i presó, estrangers i presó, dones i presó i l'informe social en l'àmbit penitenciari. També aporten un diccionari sobre vocabulari específic de l'àmbit penitenciari i una bibliografia en relació amb els articles que es recull al final. Tanca la secció de la revista una entrevista a la consellera de Justícia de la Generalitat de Catalunya, l'Honorable Sra. Montserrat Tura.

La iniciativa d'aquest grup de treballadors socials, la seva aportació documental i la publicació d'aquest dossier a la revista ha de donar impuls a altres iniciatives que permetin la presència de més documents teòrics i d'experiències pràctiques de treball social de l'àmbit de la justícia i de les institucions penitenciàries.

Des d'aquest editorial apuntem tres punts de reflexió:

- La intervenció social d'aquest àmbit ha de fer-se des d'un treball interdisciplinari, on hi participen jutges, advocats, treballadors socials, educadors, monitors, etc. Els professionals del treball social aporten a l'equip el saber específic de la professió (estudi, diagnòstic social, pronòstic, propostes d'actuació i interven-

ció social); a més, Justícia és un àmbit o servei especialitzat, i com a tal tots els professionals que hi intervenen necessiten coneixements específics.

- Els treballadors socials dels serveis penitenciaris han de situar-se en una mirada constant i atenta a la societat, perquè són els responsables, dins els seus equips interdisciplinaris, de la relació i coordinació amb els serveis de benestar social, els serveis sanitaris, d'educació, serveis socials d'atenció primària i altres, per oferir l'atenció integral a les persones i les seves famílies.
- En la formació universitària en el marc europeu, el títol de grau en Treball Social proporciona una formació generalista en treball social que permet als titulats l'entrada al mercat laboral, i també és la base per a la formació especialitzada, cursos de postgrau i màsters que han de configurar l'especialitat del treball social en l'àmbit de la Justícia.

Dossier

Les polítiques dins l'àmbit
penitenciari

Presentació

Reflexions històriques dels
serveis socials penitenciaris

El treball social en medi tancat

El treball social en medi obert

El treball social en programes
específics de tractament

Les mesures penals alternatives

Dones i presó

Estrangers i presó

Joves i presó

L'informe social en l'àmbit
penitenciari

Diccionari penitenciari

Bibliografia

Entrevista a Montserrat Tura

Les polítiques dins l'àmbit penitenciari: una política social més del país

Albert Batlle¹

Des de 1984 el Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya té atribuïdes plenes competències en matèria d'execució penal.

L'exercici d'aquestes competències s'ha dut a terme desplegant els principis reinsertors i reeducadors que marca la Constitució seguint igualment una tradició política d'orientació progressista i humanista, que aposta pel desenvolupament de totes les dimensions de la persona, encara que hagi infringit les normes de convivència que són, en definitiva, les lleis penals.

Dos són els principis constitucionals que impulsen una acció de govern progressista en aquesta matèria: l'article 9.2 de la Constitució, quant al ple desenvolupament de la personalitat, amb l'obligació dels poders públics de remoure aquells obstacles que ho impedeixin, i l'article 25.2, que indica que les penes privatives de llibertat i les mesures de seguretat estaran orientades vers la reeducació i la reinserció social.

Un dels eixos estratègics de l'acció del Govern de la Generalitat ha estat el foment de la col·laboració institucional i la

participació social, acompanyat de l'obertura del sistema a la societat en conjunt perquè conegui més a fons aquest àmbit de l'Administració. En aquesta línia, destaca la posada en funcionament de la Taula de Participació Social, que reuneix l'Administració i representants d'entitats i associacions que col·laboren o fan tasques de voluntariat amb el sistema penitenciari. El seu paper de suport en la tasca dels professionals i prestació de serveis és fonamental per afavorir la rehabilitació i la reinserció. Així ho hem entès i d'aquí la necessitat de crear una taula on es debatessin propostes, inquietuds i necessitats d'aquest àmbit d'actuació.

Els serveis penitenciaris, doncs, no poden ser únicament l'última baula de la cadena penal, és a dir, allà on dipositar la persona que ha delinquit per a la seva retenció i custòdia i oblidar-se'n, tot abocant-la a una exclusió social definitiva. La presó tampoc pot ser la resposta a tots els conflictes d'una societat.

La insuficiència de recursos pressupostaris i organitzatius no pot ser excusa per

¹ Secretari de Serveis Penitenciaris Rehabilitació i Justícia Juvenil del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya.

no atendre des de l'Administració una correcta tasca rehabilitadora i reinsertora del sistema penitenciari, en equilibri amb la funció de vigilància i custòdia dels detinguts.

L'exercici de la competència en l'àmbit de l'execució penal passa pel disseny d'una acció de govern transversal en coordinació amb les polítiques sanitàries, d'educació, de treball, de serveis socials, etc. També es requereix la comprensió i la implicació del teixit familiar i social, que no pot viure aliè a aquesta realitat. Així, les famílies de les persones sotmeses a mesures d'execució penal són objecte d'intervenció dels serveis socials penitenciaris, que es configuren com a serveis socials especialitzats.

La finalitat d'aquests serveis és promoure en el destinatari valors, normes, actituds i conductes que afavoreixin la seva responsabilitat, desenvolupament, autonomia, promoció i reintegrament social, així com preparar el medi social d'acollida al qual tornarà, d'acord amb els programes d'intervenció propis de l'organització penitenciària.

Els principis rectors dels Serveis Socials Penitenciaris són la universalitat, és a dir, la seva vocació de servei públic, la participació i responsabilitat socials, la territorialitat, l'especialització i individualització científica, l'adequació i proporcionalitat en les intervencions, la relació d'ajuda, la integració comunitària, la multidisciplinarietat, l'actuació coordinada, i la millora i la qualitat, entre d'altres. En aquest sentit s'estan fent molts esforços en l'elaboració de protocols d'actuació mesurables amb in-

dicadors i estàndards de qualitat, evitant així actuacions arbitràries i mancades de la rigorositat que requereixen. Els protocols permeten també unificar criteris en les actuacions professionals, ser un patró o model comú, fonamental també en el moment actual d'acollida de nous professionals. Els indicadors de qualitat ens ajuden a avaluar la millor de les intervencions. Avui dia no és, doncs, suficient donar un determinat servei o prestació, sinó que s'ha d'anar més enllà i donar un pas qualitatiu en les nostres intervencions. Actuar amb un model de qualitat en els serveis socials penitenciaris proporciona un seguit d'objectius com ara incorporar la prevenció, concentrar els esforços de tots els agents implicats, millorar la satisfacció, els resultats i la imatge pública.

Els serveis socials penitenciaris es configuren com uns serveis socials especialitzats, i el seu objecte de treball és la persona internada en qualsevol dels períodes penitenciaris i la seva vinculació exterior. En aquesta línia els professionals del treball social atenen aquesta població fins que la persona es trobi en llibertat, i hauran de dur a terme les actuacions que determini l'ordenament penitenciari en el marc de la prestació d'assistència social i comunitària. Així, els serveis socials penitenciaris es coordinen amb la xarxa pública de serveis socials, tant d'atenció primària com especialitzats, i amb la resta d'organismes i entitats públiques i privades dedicats a la reinserció de les persones sotmeses a mesures d'execució penal i a la prevenció de la marginalitat i l'exclusió social.

Presentació

L'objectiu d'aquest monogràfic és donar a conèixer el treball social en l'àmbit penitenciari, ja que al llarg del temps, tot i la permanent coordinació i vinculació amb altres serveis i recursos, creiem necessari mostrar el que fem i qui som. La percepció del gran desconeixement de la nostra feina en els serveis socials en general fa que amb aquest número de la revista busquem un apropament a tots els professionals vinculats al món social.

Ha estat iniciativa de dos professionals del Servei de Suport a l'Execució Penal (SSEP) que van proposar a la RTS la possibilitat de publicar aquest monogràfic. Un cop aconseguit el vistiplau de la RTS i de la Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil, aquestes van fer arribar a tots els equips de treball social dels centres penitenciaris i de medi obert la proposta de poder participar en l'elaboració dels articles. Un cop definit el grup de treballadors socials, ens vàrem distribuir en petits equips de treball que van escollir l'article en el qual participar.

Es van formar 8 grups de treball d'entre una i cinc persones. Cada grup tenia un responsable assignat. Cada equip inicialment elaborava una proposta d'article amb els seus continguts desenvolupats, i aquesta era supervisada i revisada a les reunions periòdiques per l'equip de responsables, que en consensuava el format definitiu. Tot el procés ha durat des del mes de setembre del 2008 fins al mes de juny del 2009. El nombre total de treballadors socials que han participat en l'elaboració del monogràfic ha estat de 23.

El monogràfic va acompanyat d'un diccionari penitenciari com a eina de suport per facilitar la comprensió en la lectura dels articles, atesa l'especificitat del llenguatge que utilitzem.

Reflexions històriques dels serveis socials penitenciaris

Anna Cabanes Altés,¹ Rafael Ibáñez Paz² i Elvira Martínez Isern³

Resum

En aquest article presentem algunes reflexions sobre el recorregut històric dels serveis socials penitenciaris, es pretén fer un rastreig d'alguns esdeveniments del passat per tal de conèixer els antecedents més significatius dels serveis socials penitenciaris contemporanis, conformats en l'estat democràtic i autònom dels nostres dies.

Tanmateix no es tracta de cap examen exhaustiu, sinó simplement de deixar constància d'alguns dels precedents del Servei de Suport a l'Execució Penal (en endavant SSEP) i de la nostra tasca professional, amb la descripció de les principals manifestacions, personatges i institucions.

Paraules clau: Assistència social al pres, Patronat Nostra Senyora de la Mercè, Comissió d'Assistència Social, Serveis Socials Penitenciaris.

Abstract

In this article we present some reflections on the historical tour where we intend to investigate some events of the past in order to gain some knowledge about the most significant background of the contemporary social services in detention centres, which were formed in today's democratic and autonomous state.

This is however not meant to be an exhaustive examination, but simply a matter of taking note of some of the precedents of the Support Services for Penal Execution (Support Service to Penal Execution, referred to as SSEP from now on) and of our professional task by describing the main manifestations, characters and institutions.

Key words: Social services for detainees, Patronage Ntra. Sra. of the Mercè, Commission of Social Services, Social Services in detention centres.

¹ Treballadora social. Servei de Suport a l'Execució Penal. Secció de Serveis Socials en l'Àmbit Penal de Barcelona (S.S.S.A.P.B.). Cap de la Secció de Serveis Socials en l'Àmbit Penal de Barcelona. acabanes@gencat.cat

² Treballador social. (S.S.S.A.P.B.). Centre Penitenciari Homes Barcelona. ribanez@gencat.cat

³ Treballadora social. (S.S.S.A.P.B.). Cap de Programes de Treball Social en Medi Obert. emartinezi@gencat.cat. Responsable del grup de redacció de l'article.

Els serveis socials penitenciaris fins la Constitució de 1978

L'atenció a les persones privades de llibertat més enllà de la mera custòdia i manutenció ha anat històricament a càrrec d'ordes religiosos, principalment l'Orde de la Santíssima Trinitat (trinitaris) i l'Orde de Nostra Senyora de la Mercè (mercedaris), els quals tenen les seves arrels als segles XII i XIII en el marc de les croades, si bé també hi han participat altres com jesuïtes, franciscans, claretians, caputxins, carmelites, paulins, etc., sense que aquesta dedicació sigui exclusiva a l'entorn penitenciari.

Aquesta intervenció, purament assistencial, pretenia donar atencions i “curas tanto del cuerpo como del espíritu”.

Al segle XIX és l'etapa del reformisme la que marca la beneficència i l'atenció als presos, sorgeixen les figures de visitador del pobre i per extensió la del visitador del pres. Concepción Arenal és una de les figures principals d'aquest pensament a l'Estat espanyol, així com de l'atenció social de caire catòlic des de l'Estat.

Ja en el segle XX, i en el marc de la II República Espanyola, Victoria Kent és nomenada directora general de presons, i es dedica plenament a la reforma de les presons sota el criteri que la societat està obligada a recuperar el delinqüent com a persona activa. La seva tasca significa una evolució important en el sistema penitenciari espanyol, i estructura l'atenció social des de criteris laics.

La rehabilitació restà vinculada a la redempció de penes pel treball, que fixava la disminució de la condemna en un dia per cada dos de treball i a la qual no tenien accés tots els interns/es.

A partir de 1938, la Direcció General de Presons va quedar autoritzada per contractar els serveis d'ordes religiosos femenins, tant a les presons d'homes com, sobretot, a les de dones. D'aquesta manera, i després d'haver-les fet sortir de les presons amb les mesures reformadores de Victoria Kent el 1931, les monges tornen als recintes penitenciaris espanyols durant la guerra civil.

Ordre de 30 d'agost de 1938 (BOE 67, de cinc de setembre de 1938):

“Se concede dicha autorización a la Dirección General para celebrar contratos con distintas Comunidades Religiosas, al efecto de que presten asistencia en las Prisiones, pudiéndoseles encomendar el régimen, administración y contabilidad en las de mujeres, facultándose a la Superiora para cobrar libramientos y rendir cuentas. En las de hombres, los servicios de cocina, despensa, enfermería, lavado y vestuario y utensilio, con sujeción al proyecto de contrato aprobado”.

La dictadura de Franco, (1939-1975), a més a més, va fer de les presons un element repressor del pensament en criminalitzar qualsevol indici de dissidència política. En aquesta etapa el sistema penitenciari espanyol derivà cap a una organització rudimentària basada en l'autoritarisme. Les llibertats condicionals, proposades per la Junta de Règim de cada presó, van ser competència del Patronat de Nostra Senyora de la Mercè. Entre les funcions d'aquest patronat, es troba també “la protecció i tutela de les persones internes i penades així com la dels seus familiars necessitats...”.

El Patronat de Nostra Senyora de la Mercè

Aquest patronat fou creat per Ordre de 7 octubre 1938 (BOE 11 octubre) amb el nom de Patronato Central para la Redención de las penas por el trabajo, amb les funcions d'assistència als presos/es i a les seves famílies. Tal com s'ha dit anteriorment, són funcions encomanades tradicionalment a institucions piadoses privades, i que des del final del segle XIX havia assumit l'Administració de manera més o menys directa, però amb un grau d'implantació i consolidació bastant vacil·lant. Així, el 1902 s'havien creat la Junta Superior i les Junes locals de Presons, que depenien de la Direcció General de Presons. Sis anys més tard, es creava la Junta de Patronat de Barcelona per Reial Decret (en endavant Rd) de 20 de gener de 1908, encarregada explícitament del **patrocini** sobre els excarcerats/des (art. 15). Poc després es van crear les Comissions de Llibertat Condicional (Llei de 23 juliol de 1914), a qui més endavant es confiaria la tasca de desenvolupar el Patronato de reclusos y libertos (Reial ordre circular de 26 de gener de 1917). D'altra banda, el 9 de juliol de 1915 un Reial Decret promovia la constitució d'Associacions de Patronat. Totes aquestes disposicions van tenir una implantació irregular, de manera que encara el reglament de 1930 insistia en l'organització de les Associacions del Patronat tot establint l'obligació de crear-les a les capitals de província i ciutats amb presó central, mentre que a la resta de llocs eren voluntàries.

Amb aquests precedents, el govern franquista crea el nou patronat. La institució

depèn de la Jefatura central del Servicio Nacional de Prisiones del Ministeri de Justícia, i s'estructura territorialment en juntes locals, que substitueixen les antigues Associacions (Ordre de 20 de febrer de 1939). Les funcions que li adjudica la legislació són, d'una banda, el control i coordinació del treball dels interns/es: atendre les seves peticions, gestionar-ne el temps de redempció de penes corresponents i les retribucions econòmiques destinades a les famílies, i altres aspectes relacionats. L'ordre de 14 desembre de 1942, de regulació del Patronat, refon disposicions anteriors i li dóna el nom de Patronat de Nostra Senyora de la Mercè. A les funcions que ja exercia s'hi afegeixen les de **tutela** dels presos/es en llibertat provisional i de creació de col·legis per a fills d'interns/es. També crea les Delegacions Locals del Patronat amb seu a les poblacions on hi hagi famílies d'interns/es. Seran substituïdes per les Delegacions provincials, per ordre de 23 d'octubre de 1969, que preveu, tanmateix, subdelegacions allà on s'escaigui. Per Llei orgànica 1/1979, de 26 de setembre, General Penitenciària, es crea una Comissió d'Assistència Social, que ha de substituir el Patronat de la Mercè. No obstant, aquest continua funcionant fins a la constitució efectiva de la Comissió (1983).

Inici del marc democràtic

La Constitució recull reformes dirigides a transformar el caràcter merament repressiu de la presó cap a un instrument de rehabilitació social, la qual cosa queda emmarcada a l'article 25.2:

"Les penes privatives de llibertat i les mesures de seguretat restaran orientades vers la

reeduació i la reinserció social i no podran consistir en treballs forçats.

El condemnat que estigüés complint pena de presó gaudirà dels drets fonamentals d'aquest Capítol, llevat d'aquells que es trobin limitats expressament pel contingut del veredict condemnatòri, pel sentit de la pena o per la llei penitenciària. En qualsevol cas, tindrà dret a un treball remunerat, als beneficis corresponents de la Seguretat Social, i a l'accés a la cultura i al desenvolupament integral de la personalitat”.

La Llei Orgànica General Penitenciària de 1979 desenvolupa aquest principi general i especifica que la Llei té com a finalitat primordial la reeduació i la reinserció social dels sentenciats/des a penes i mesures penals privatives de llibertat i també la retenció i la custòdia dels detinguts/des, presos/es i penats/des. També contempla la creació dels Equips d'Observació i Tractament (en endavant EOT, actual Equips de Tractament Multidisciplinaris, ETM), on estan integrats els treballadors/es socials i assigna a les Comissions d'Assistència Social la tasca de donar l'assistència social necessària als interns/es, alliberats/des condicionals i definitius i a llurs famílies.

El reglament de 8 de maig de 1981, reformat l'any 1996, emmarca el treball social penitenciar, defineix les funcions dels treballadors/es socials i els integra dins de l'equip d'observació i tractament (EOT, actual ETM).

L'Estat té competència exclusiva sobre la legislació penitenciària, i l'Estatut d'Autonomia estableix que correspon a la Generalitat la seva execució, la qual cosa queda contemplada en el Reial decret

3482/1983, així es traspassen a la Generalitat de Catalunya els serveis, les institucions, els béns, el personal i els crèdits pressupostaris.

L'assumpció de la gestió de l'activitat penitenciària a Catalunya va suposar la incorporació de diferents professionals de l'àmbit de rehabilitació a les presons entre els quals els treballadors/es socials.

Els articles 74 i 75 de la L.O.G.P., d'àmbit estatal, configuren l'estructura dels Serveis Socials Penitenciaris a través de la Comissió d'Assistència Social Penitenciària. **Mitjançant el Decret 555/83**, de 15 de desembre, d'àmbit autonòmic, **es crea l'estructura i les funcions de la Comissió Assistència Social Penitenciària a Catalunya**. És l'organisme encarregat de donar assistència social als presos/es, als alliberats/des i a les seves famílies.

Les directrius d'aquesta Comissió general, a més de les de la Direcció General de Serveis Penitenciaris i de Rehabilitació, de qui depèn orgànicament, es duen a terme per les Comissions Territorials d'Assistència Social (en endavant CTASP) ubicades per províncies.

Entre totes les funcions que el Decret adjudica a les CTASP, les que fonamenten la nostra intervenció professional són dues:

“Impulsar, afavorir i establir actuacions de col·laboració i cooperació amb organismes, institucions i entitats públiques o privades, per tal d'assolir la reinserció dels alliberats sotmesos a la seva tutela i que puguin tenir un lloc de treball adequat.”

“Procurar l'atenció i ajuda dels familiars dels reclusos alliberats, especialment l'educació i la formació dels seus fills, sense cap mena de discriminació.”

Eren moments de transformació social esdevinguts per la consolidació de la democràcia i un canvi de valors. L'increment de problemàtiques socials, sobretot les toxicomanies, repercuteixen amb un augment de la població penitenciària. Les presons estan plenes, es tenen pocs recursos econòmics i de personal, i la conflictivitat és molt elevada.

Davant d'això, la intervenció del treballador/a social és principalment assistencial, realitza una tasca d'informació i contenció, combinant el seu treball amb les demandes de la Institució, que no sempre s'ajusten al seu rol professional. Bàsicament la feina es concentra per una banda a l'interior de la presó en l'atenció directa al pres/a, i per l'altra a l'atenció a les seves famílies per tal de pal·liar les mancances socials i econòmiques originades per l'ingrés a presó (derivacions a la xarxa comunitària, comunitats terapèutiques, beques de menjador, de material escolar, activitats extraescolars i d'estiu, ajuts alimentaris, deutes d'habitatge...). Cal tenir en compte que el sistema de prestacions actual estava per desenvolupar.

L'accés a medi obert, que ara es considera una part fonamental del sistema penitenciari, en aquells moments era molt més restrictiu. La feina del treballador/a social anava dirigida a l'atenció a les famílies i al seguiment laboral.

La presència del treballador/a social als EOT en un primer moment va ser testimonial, si bé al llarg dels anys i de manera progressiva es va anar incorporant fins a la plena integració actual. En aquesta etapa l'aportació era merament informativa i amb algunes propostes puntuals de tractament penitenciari.

Quant a les persones internes que accedien a la llibertat condicional, última etapa del compliment penitenciari, el treballador/a social era l'únic professional que feia el seguiment i control.

La distribució dels treballadors/es socials es feia en funció del territori on vivien les famílies, la qual cosa facilitava una millor coordinació amb els/les professionals i els recursos del territori on retornava l'intern.

El període de 1990 al 2000 és un període de creixement penitenciari, obertura de noves presons (Quatre Camins i Brians), i per tant d'increment de personal; es té la necessitat d'ordenar i organitzar els equips de treball social, per la qual cosa la Direcció General de Serveis Penitenciaris i Rehabilitació elabora el "Programa Marc de Treball Social Penitenciari a Catalunya", que implica un canvi en l'estructura i funcionament dels Equips de Treball Social:

- 1) Es crea la figura del coordinador/a de treball social. És el comandament intermedi que estableix criteris d'intervenció i coordina les actuacions de l'equip de treball social, és l'enllaç entre els EOT, l'equip directiu del centre corresponent, la Direcció de la CTASP i els treballadors/es socials, i també actua com a portaveu a les Juntes de Tractament.
- 2) Es formula un model de treball que comprèn dos nivells d'intervenció: el TS Polivalent i el TS de Reintegració:

El **TS Polivalent** centra la intervenció en les demandes puntuals dels interns/es i

les seves famílies des del moment de l'ingrés fins el segon grau de tractament (règim ordinari). Aquests equips estan ubicats als centres penitenciaris.

El **TS de Reintegració** centra la intervenció en les demandes dels interns/es penats/des en segon i tercer grau, alliberats/des condicionals i les famílies.

En aquest període se sistematitza i organitza la intervenció del treballador/a social atenent a les principals necessitats o problemàtiques de la població penitenciària (transeünts, drogodependències, SIDA).

Tal com s'ha comentat anteriorment, creix el nombre de centres penitenciaris de compliment de condemna, i això facilita l'especialització de la intervenció per tipologia delictiva. S'inicia el treball en equips multidisciplinaris i per programes específics d'intervenció.

El concepte de *territorialitat* en la distribució dels treballadors/es socials es complementa amb el de *població amb una problemàtica comuna* (transeünts, estrangeria, psiquiatria, malalts terminals).

En aquesta darrera dècada el treballador/a social es troba plenament integrat en els òrgans de decisió penitenciària i compta amb una intervenció especialitzada per problemàtiques socials; tanmateix, s'amplia i consolida la participació en els programes d'intervenció multidisciplinari per al tractament de diferents tipologies delictives (delictes contra la llibertat sexual, violència contra les persones, violència familiar).

Hi ha un creixement de recursos personals i els esforços es dirigeixen a augmentar i consolidar la intervenció en medi obert i llibertat condicional. És en aquest moment que es valora la conveniència

d'adequar el model de treball social establert. Els equips de treball social es configuren per compliment penitenciar, això vol dir una major implicació en els centres de regim obert, on es troben els interns/es en tercer grau i fer el seguiment i control de la llibertat condicional.

Dins del Pla d'actuacions en matèria penitenciària que el Govern realitza des del 2003, s'emmarca el Decret 272/2005, de 27 de desembre, d'organització territorial del Departament de Justícia, que comporta la transformació de les CTASP d'àmbit provincial en **Serveis de Suport a l'Execució Penal** (en endavant SSEP) per demarcacions territorials que s'especifica.

Per completar aquest conjunt d'actuacions realitzades en el camp de la gestió de personal i de la renovació dels equipaments penitenciaris s'elabora una norma reglamentària pròpia. Aquest Reglament adequa l'organització i funcionament penitenciar a les necessitats actuals de Catalunya, atesos els canvis legals, institucionals i socials que s'han produït des de l'assumpció de les competències.

És en aquesta etapa que s'incorporen al SSEP, de manera esglaonada, tècnics d'altres disciplines, en un principi psicòlegs/gues i juristes, i posteriorment educadors/es socials per donar continuïtat als programes de tractament iniciats en el medi ordinari (tancat). També per a la creació dels equips multidisciplinaris encarregats del seguiment dels alliberats/des condicionals, tal com està disposat a l'esmentat Reglament d'organització i funcionament dels serveis d'execució penal a Catalunya (Títol V capítol III, art. 104) de l'any 2006 (en endavant ROF).

Una de les principals novetats del ROF és que en el Títol II preveu la presència i la participació institucional i social en l'activitat dels serveis d'execució penal.

Tanmateix, en el Títol V es regulen els models organitzatius de les prestacions singularment bàsiques de la institució: la salut, l'educació, el treball i **els serveis socials**. Especifica que les unitats orgàniques o entitats gestores dels Serveis Socials d'Execució Penal s'organitzaran territorialment per demarcacions en unitats exteriors dels centres penitenciaris, que actuaran en coordinació amb el siste-

ma públic de Serveis Socials existents a Catalunya, i que els correspondrà també el control, el seguiment i l'execució de la llibertat condicional i de totes aquelles mesures que suposin una alternativa a l'entrada a la presó.

Per tant, podem dir que actualment tenim un model d'organització que respon a una concepció política que considera els serveis penitenciaris com una organització amb finalitat reeducativa i de reinserció de les persones privades de llibertat, a més de la finalitat de custòdia que també li és pròpia.

El treball social en medi tancat: ingressos i règim ordinari

Glòria Díez Carballo,¹ Begoña Doncel Muriano² i Marta Moreno Fernández³

Resum

Aquest article pretén explicar el paper del treballador/a social (TS en endavant) durant el procés penitenciari en medi tancat: ingressos i règim ordinari (preventius/ves i penats/des).

Quan una persona ingressa a presó s'inicia una trajectòria caracteritzada per les limitacions de la manca de llibertat personal, per la seva adaptació al medi tancat i per una readaptació de tota la seva xarxa relacional a l'exterior. Alhora, comença la tasca del/de la TS, que forma part de l'Equip de Tractament Multidisciplinari (en endavant ETM). Les seves funcions estan reconegudes en el Reglament d'organització i funcionament dels Serveis d'Execució Penal a Catalunya (art. 100 a 106 del capítol III, del Títol Vè).

Durant el procés penitenciari, el/la TS és la figura clau per conèixer i identificar els riscos de l'entorn i les seves capacitats per al canvi, amb l'objectiu de preparar l'intern/a per a la seva readaptació a la vida en semilibertat o llibertat.

Paraules clau: Ingressos, detecció, preventius, contenció, penats, intervenció, règim ordinari, procés penitenciari.

¹ Treballadora social. Servei de Suport a l'Execució Penal. Secció de Serveis Socials en l'Àmbit Penal de Barcelona (S.S.S.A.P.B.). Centre Penitenciari Homes Barcelona. gdiez@gencat.cat. Responsable del grup de redacció de l'article.

² Treballadora social. Servei de Suport a l'Execució Penal. (S.S.S.A.P.B.). Centre Penitenciari Joves. bdoncell@gencat.cat

³ Treballadora social. Servei de Suport a l'Execució Penal. (S.S.S.A.P.B.). Centre Penitenciari Homes Barcelona. mmorenof@gencat.cat

Abstract

This article intends to explain the social worker's role during the penitentiary process in closed environments: admission and ordinary regime (preventive/penalized).

When a person enters prison a trajectory begins, characterized by the limitations of deprivation of personal liberty, by her adaptation to the closed environment and by a readaptation of all her relational network outside. At the same time, the social worker's task starts – the social worker forms part of a multidisciplinary treatment team. Her or His functions are defined in the Regulation of Organization and Operation of the Penal Execution Services in Catalonia (articles 100 to 106 of chapter III, title V).

During the penitentiary process, the social worker is the key figure to know and to identify the risks of the environment and prisoner's capacities for change, with the objective of preparing the detainee for his or her readaptation to life in semiliberty or liberty.

Key words: Admission, detection, prevention, restraint, penalized, intervention, ordinary regime, penitentiary process.

Introducció

El Reglament Penitenciari de 1996 (des d'ara Rp'96), que és a escala estatal, en el seu article 274 fixa la composició de l'ETM i en el 275 estableix les seves funcions.

Els Serveis Socials penitenciaris s'inclouen dins del camp d'atenció social especialitzada. Depenen del Servei de Suport a l'Execució Penal (des d'ara SSEP), situat dins les Gerències Territorials.

L'objectiu general de la intervenció als SSEP és potenciar els factors protectors de la qualitat de vida de la família o entorn relacional, mitjançant l'assessorament, informació i cura professionals, amb la finalitat de reduir els factors de risc que poden influir en la reincidència delictiva.

Un equip de TS de l'àmbit penitenciari va elaborar, l'any 2005, el ***Protocol de Treball Social***. És un manual de procediment per tal de donar coherència i continuïtat a la nostra intervenció professional i que neix per la necessitat de recollir, ordenar i identificar les accions del/de la TS en els diferents moments del procés penitenciari (des de l'ingrés fins a la llibertat definitiva). Està estructurat en fases, que posen l'èmfasi tant en la persona interna com en la família o entorn social. Aquest Protocol és un document intern del SSEP, que és viu i que es va adaptant a les noves realitats socials.

La nostra intervenció professional no es diferencia de la realitzada en altres àmbits, ni en l'enquadrament ni en el posicionament professional, però no podem obviar les peculiaritats de l'àmbit pe-

nitenciari, no només pels moviments restringits sinó també per la lentitud i seguretat extremes amb què ha de circular la informació i la intervenció.

En aquest escrit parlarem de les primeres fases del procés penitenciari: ingressos, preparació d'ingressos i règim ordinari (preventius/ves i penats/des).

A l'article 3.2 del nou Reglament d'Organització i Funcionament de Catalunya (des d'ara ROFC) s'explica que els centres penitenciaris esdevenen polivalents, és a dir, receptors d'interns/es tant preventius/ves (en espera de judici) com penats/des (condemnats/des a presó per ordre judicial amb sentència ferma), ja hagin ingressat portats per la força pública com de manera voluntària (ingrés voluntari). Els/les TS atenen tots els ingressos, fins i tot els que procedeixen de la resta de presons de Catalunya i de la resta de l'Estat (conduccions).

Tot individu/a que ingressa a presó passa pel departament d'identificació (gabinet), i després al d'ingressos fins que és visitat pels serveis mèdics i pel/per la TS i altres membres de l'ETM. Posteriorment, la persona presa serà ubicada a una galeria o mòdul penitenciari, la qual cosa dependrà de la tipologia delictiva, de la reincidència, del programa de tractament que hagi de seguir o d'altres variables. Un cop ubicada, se li assigna un ETM amb el seu/la seva TS referent.

Si es tracta d'un ingrés voluntari, és possible que la persona s'hagi assessorat anteriorment, amb el SSEP, per preparar l'ingrés i informar-se sobre tot aquest procés. En cas contrari, s'iniciarà el contacte amb els SSEP a partir de les demandes del propi intern/a, del seu entorn relacional i de la institució.

Als SSEP es realitzen reunions informatives i entrevistes de seguiment amb els referents externs de qui ingressa a presó.

El model d'organització del/de la TS dintre dels centres penitenciaris ha anat canviant al llarg del temps segons les diferents directrius: per galeries o mòduls, per programes, per zona geogràfica, per ordre alfabètic...

El que ha estat invariable és que **el/la TS és el/la professional dels ETM que dóna continuïtat a la intervenció i a la tasca realitzada, mitjançant l'elaboració de l'expedient social. Així, la informació mai no es perd i es traspassa al/a la TS referent que realitza el seguiment en cada moment, inclòs quan l'intern/a canvia de presó (dins el territori de Catalunya).**

En tots els casos, la intervenció del/de la TS dependrà de la iniciativa professional, de la demanda del propi intern/a, dels referents que aquest/a pot tenir a l'exterior, de recursos de la xarxa, de la institució (centre penitenciari, Departament de Justícia i SSEP), dels òrgans judicials...

La finalitat dels SSEP és afavorir la inserció social de les persones privades de llibertat i reduir l'impacte resultant de l'ingrés a presó, tant en l'intern/a com en la família o entorn relacional. Així doncs, els/les TS centrem la nostra intervenció en l'anàlisi i el diagnòstic social de la situació familiar i/o entorn relacional, tot coordinant-nos amb la xarxa de serveis socials i recursos externs. Sempre que sigui possible, hem d'intervenir en el nucli de referència amb la finalitat que aquest s'involucri i participi en el pla de treball de l'intern/a durant tot el

procés, i potenciar els recursos personals o de l'entorn que afavoreixin la readaptació d'aquest al medi.

1. Ingressos

El Rp'96 estableix en l'article 20.1 que totes les persones detingudes i preses ingressades en un centre penitenciari han de ser entrevistades tan aviat com sigui possible per un/a TS "amb la finalitat de detectar les àrees de mancances i de necessitats de l'intern/a".

Del mateix reglament, el capítol II del Títol IX del Rp'96 tracta de "la Acció social penitenciària" i assenyalava en l'article 227 que l'objectiu de l'acció social s'adreça a pal·liar els efectes derivats de l'ingrés a presó, tant en l'àmbit personal, com familiar, com social.

Així mateix, l'article 229.1 estableix que s'ha d'elaborar una fitxa social en el moment de l'ingrés.

L'objectiu general de la intervenció social en el moment de l'ingrés és, segons el protocol: "Detectar les mancances i necessitats i canalitzar les demandes que hagi generat l'ingrés a presó".

Així doncs, el/la TS és un dels professionals de l'ETM que intervé en el moment que la persona privada de llibertat ingressa en un centre penitenciari i informa l'intern/a sobre les seves funcions.

L'entrevista d'ingrés és preceptiva i resulta cabdal sobretot en interns/es primaris/àries. Aquesta ofereix una informació essencial no només com a punt de partida de la nostra intervenció, sinó que ens ajudarà en moments posteriors del procés penitenciari. En aquest moment es con-

fecciona l'esmentada fitxa social d'ingrés, on queden reflectides les dades bàsiques de la persona interna.

En les entrevistes de primera acollida al Departament d'Ingressos (que es realitzen diàriament) la contenció és una eina primordial. L'experiència ens indica que les angoixes que presenten les persones internes en entrar al centre penitenciari són principalment per motius familiars, dubtes a nivell penitenciari i criminològic i en referència al funcionament bàsic del centre. Algunes pors detectades en la nostra intervenció, especialment amb interns/es primaris/àries (preventius/ves i penats/des), són: la por a la no adaptació al centre penitenciari, el desconeixement del que passa a l'exterior o a l'entorn, els dubtes sobre el recolzament social amb què compten, por a la relació amb altres interns/es...

Arran de l'ingrés a presó afloren una sèrie de problemes latents, no manifestats per l'intern/a i potser desconeguts per la família (dependència a drogues, violència...).

L'entrada a presó d'un/a membre de la família pot causar un fort trasbals tant a nivell emocional com a nivell econòmic, sobretot si la font d'ingressos del nucli familiar prové de l'intern/a. En aquests casos la intervenció ha de ser ràpida i coordinada amb els serveis socials externs.

Cal tenir en compte que el/la TS és el professional referent de l'ETM que fa d'enllaç amb l'exterior.

La informació que reben els interns/es és bàsica i fonamental per a la seva adaptació posterior a galeries o mòduls. Però hem de tenir en compte que una saturació d'informació en els primers dies pot donar lloc a confusió.

Les famílies o referents dels interns/es compten amb la possibilitat de ser informats dins del marc del Programa d'Acollida als SSEP. Aquest programa consisteix en sessions grupals informatives on aclarir els dubtes de funcionament i procediment penitenciaris per disminuir les pors de les famílies o referents.

Quan parlem dels ingressos podem fer un apartat concret sobre:

Els ingressos ordinaris

En determinats casos la persona que ha d'ingressar en un centre penitenciar per complir una condemna ho pot fer amb un acord previ, pactant la data i el centre penitenciar on haurà d'ingressar amb l'autoritat judicial competent.

De vegades, i a petició de la persona condemnada, es realitza una preparació prèvia a l'ingrés. El penat/da, la seva família o els referents del seu entorn relacional mantenen una entrevista al SSEP amb el/la TS d'ingressos amb la finalitat d'informar i minimitzar les conseqüències negatives que pugui suposar l'ingrés, tant per a ell/a com per a la seva família.

S'ha de reunir la documentació referent a la situació personal/familiar/formativa/ocupacional/laboral/sanitària i a la seva trajectòria vital des de la comissió del delictes fins al moment de l'ingrés a presó. També s'ha de tenir en compte la seva situació penal (tipologia delictiva, condemna, any de la causa, si la persona és primària o reincident). Per això és fonamental la coordinació de la informació entre els diferents membres de l'ETM per tal de realitzar les gestions necessàries i valorar la seva classificació inicial conjuntament (l'expliquem més endavant).

Posteriorment, el/la TS d'Ingressos traspasarà el cas al/la TS referent que li realitzarà el seguiment. Així doncs, la intervenció del/de la TS d'Ingressos acaba en el moment que la persona interna és ubicada a una galeria o un mòdul.

2. Règim ordinari

Els articles 76 a 79 del Rp'96 recullen el règim ordinari als centres penitenciaris.

La intervenció social en la fase de règim ordinari s'adreça a les famílies o l'entorn relacional de les persones internes preventives i penades sense classificar i classificades en 2n grau.

Tanmateix, el Rp'96 recull des de l'article 89 al 95, especialment en els art. 93 i 94, el règim de vida tancat o primer grau.

2.1. Preventius

A nivell legislatiu, trobem la descripció del règim de preventius/ves en l'article 96 (que diu: amb caràcter general, el règim de vida de les persones detingudes i preses, serà l'ordinari) i l'article 97 (que fa referència al règim de vida tancat) del Rp'96.

Un/a jutge pot decretar la presó preventiva d'una persona en els supòsits en què prevegi que no es presentarà al judici, que sospiti que l'individu/a pugui seguir delinquant o que no farà un bon ús de la seva llibertat.

Una persona preventiva és emparada per la presumpció d'innocència i depèn, exclusivament, de la decisió del/de la jutge instructor/a, per això no se li pot assignar un grau de classificació (només poden ser classificades les persones internes ja

penades) ni pot gaudir de beneficis penitenciaris (permisos).

Una de les característiques que ens trobem durant el període de presó preventiva és la incertesa davant el temps d'estada a presó.

La provisionalitat de la situació i el desconeixement del temps que tenim per actuar limita la nostra intervenció. Aquesta situació d'incertesa dispara l'angoixa de l'intern/a, per la qual cosa el/la TS farà una tasca informativa i de contenció molt important.

L'ETM està dirigint la seva actuació a oferir a les persones preventives una sèrie d'activitats voluntàries on podran informar-se i ser orientades sobre àrees de conducta que podrien ser de risc (addiccions, violència, inadaptacions...), així com oferir diverses activitats de formació i lleure.

2.2. Penats

Un cop l'intern/a està penat/da i el jutjat ja ha fet arribar de manera oficial el testimoniatge de sentència al centre penitenciari, l'ETM disposa d'un marge de dos mesos per realitzar la classificació inicial de l'intern/a.

Els requisits per poder ser classificat són: que la persona interna estigui penada, que hagi arribat al centre el testimoniatge de sentència i que no constin causes en situació de presó preventiva.

a) Classificació inicial (recollida al Títol IV, capítol II, art. 100 a 104 Rp):

Cada professional de l'ETM elabora, des de la seva professió, un informe individualitzat⁴ i acordarà una proposta de

classificació inicial de grau de tractament: 1r, 2n o 3r grau. També proposarà la destinació de l'intern/a al centre penitenciari més adient a les necessitats del seu tractament individualitzat, tenint en compte la proximitat al seu lloc de residència.

Aquesta proposta s'eleva a l'òrgan col·legiat superior que constitueix la Junta de Tractament del centre penitenciari, on es farà una votació, per majoria o unanimitat, i la decisió es traslladarà a la Secretaria de Serveis Penitenciaris Rehabilitació i Justícia Juvenil (des d'ara SSPRIJ), on es resoldrà la classificació procedent.

La legislació penitenciària vigent estableix la possibilitat de complir la pena privativa de llibertat en règims de vida diferents, segons el grau de classificació penitenciària que se li assigni en cada cas:

- **Primer grau:** per a interns/es que hagin de rebre tractament en un règim tancat, atesa la perillositat extrema o la seva inadaptació a un règim de convivència ordinari.
- **Segon grau:** correspon al règim ordinari i s'adreça als interns/es que hagin de rebre tractament en un centre penitenciari.
- **Tercer grau:** per a interns/es que puguin rebre tractament en un règim de vida en semilibertat. Un cop la persona té una evolució positiva en tercer grau es pot valorar la llibertat condicional (de tot això es parlarà en articles posteriors).

El/la TS, per tal de fer la valoració de la classificació inicial, realitzarà entrevistes amb l'intern/a, amb els re-

⁴En un article posterior es parlarà de les característiques pròpies dels informes socials.

ferents de l'entorn relacional i es coordinarà amb tots els recursos que es considerin necessaris, sempre tenint en compte la llei de protecció de dades.

En casos de condemnes inferiors a 1 any, si l'acord es pren per unanimitat de la Junta, serà considerat "classificació inicial executiva", sense necessitat de resolució posterior de la SSPRIJJ.

b) Permisos de sortida (queden recollits al Títol VI, capítol II, art. 154 a 162 Rp'96):

En cas que l'intern/a sigui classificat/da en segon grau, restarà a presó en règim ordinari, en observació, realitzant programes de tractament o altres activitats (formatives, laborals...) fins al compliment de la quarta part de la condemna, moment en el qual podrà sol·licitar permisos ordinaris de sortida. L'ETM els estudiarà, farà una proposta (favorable o desfavorable) a la Junta de Tractament, mitjançant informes individualitzats que s'elevaran al/a la Jutge de Vigilància Penitenciària (des d'ara JVP), el/la qual els aprovarà o no.

El/la TS té en compte determinades variables per tal de valorar i informar sobre la possibilitat de gaudiment de permisos. Identifica i descriu els membres del medi d'acollida o que poden estar involucrats durant les sortides a l'exterior i, si no existeixen, valora el recurs residencial, conveniat amb la SSPRIJJ, més idoni a les necessitats de l'intern/a.

En la valoració social tindrem en compte les capacitats del medi acollidor (suport emocional, contenció, límits, capacitat d'identificació de problemes, capacitat econòmica, vinculació a recursos socials externs, participació en activitats que la

comunitat té al seu abast, valoració de factors protectors i de risc social...).

Es pot fer un pla de treball amb propostes d'activitats, on constin derivacions, coordinacions, establiment de pactes d'actuació amb l'intern/a...

Si el/la JVP aprova els permisos, l'intern/a sortirà cada dos mesos, tres o sis dies, al domicili acollidor o a un recurs residencial. Queda clar que el lloc de gaudiment dels permisos dependrà de la valoració de l'ETM.

c) Revisió de grau (recollida al Títol IV, capítol II, art.105 i 106 de l'Rp'96):

Cada 6 mesos, com a màxim, la Junta de tractament, previ estudi de l'ETM, revisa el grau de classificació assignat a l'intern/a.

Cal dir, però, que l'ETM té potestat per a revisar el grau de tractament en qualsevol moment de la condemna si així ho valora adient i de manera extraordinària.

Si l'evolució ha estat favorable, l'ETM pot proposar una progressió de grau (de 2n a 3r), tenint en compte que la satisfacció total o parcial de la responsabilitat civil, derivada de la comissió del delictes, és un requisit imprescindible per poder-hi accedir. Si l'evolució no ha estat l'esperada, es proposarà un manteniment de grau.

Cal assenyalar que si l'intern/a no està d'acord amb el grau assignat, amb la valoració de permisos, amb la revisió del grau o amb qualsevol altra situació que consideri, l'assisteix el dret a interposar recurs davant del/de la JVP.

També volem remarcar que el Rp'96 contempla, en molts dels seus articles (100.2, 182, 117, 104.4, 155, 86.4, 196.2...), la pos-

sibilitat d'individualitzar més acuradament el tractament davant de cada cas: són articles que permeten el compliment en centres educatius o de tractament, articles que permeten llibertat condicional per malaltia incurable, articles que permeten mesures telemàtiques, etc. I els ETM podem proposar l'aplicació d'aquests articles a l'hora de la classificació inicial i la revisió de grau.

L'informe social valoratiu que emetrà el/la TS tindrà en compte, especialment, l'encaix de l'intern/a a l'exterior durant el gaudiment dels primers permisos. La resta de la informació farà referència als factors ambientals i familiars, protectors i de risc, que incideixen en l'evolució i adapta-

ció de l'intern/a al medi extern, on es pretén que retorni.

Per concloure, volem fer esment que, en qualsevol cas, cal tenir en compte que, en l'àmbit penitenciari, és la condemna la que marca la temporalitat de les nostres intervencions professionals.

La trajectòria personal i penitenciària dels interns/es és dinàmica, i la persona progressa o no depenent dels moments vitals i dels factors externs i interns. No totes les persones tenen la mateixa capacitat per al canvi, però malgrat treballem amb casos refractaris a aquesta evolució, sempre existeix la figura activa del/de la treballador/a social.

El treball social en medi obert i llibertat condicional

Milagros González González,¹ Anna Formatger Nin² i Marta Prado Burón³

Resum

El règim obert és el moment en què la persona privada de llibertat retorna al seu nucli sociofamiliar mitjançant el tercer grau de tractament i els articles del Reglament Penitenciari que permeten la reinserció social, laboral i familiar per accedir, segons evolució i valoració favorable de tot el procés, al gaudiment d'una llibertat condicional fins el moment de la llibertat definitiva.

L'equip multidisciplinari de tractament, on està integrat el/la treballador/a social, és qui marca el Pla Individualitzat de Tractament i fa el seguiment i la valoració dels objectius així com les propostes de modificació del règim de vida.

Paraules clau: Règim obert, tercer grau, reinserció social, retorn, llibertat condicional, centre obert, autonomia.

Abstract

The open prison is the moment when the person deprived of liberty returns to her or his socio-family core by means of the third degree of treatment and the articles of the Penitentiary Regulation that allow social, labour and family reintegration to enable according to evolution and favorable evaluation of the overall process to enjoy probation up to the moment of the definitive liberty.

It is the multidisciplinary treatment team, where the social worker is integrated, who draws the individualized treatment plan and makes the follow-up and the evaluation of the objectives as well as the proposals of modification of the régime of life.

Key words: Open regime, third degree, social reintegration, return, probation, open center, autonomy.

¹ Treballadora social. Servei de Suport a l'Execució Penal. Secció de Serveis Socials en l'Àmbit Penal de Barcelona (S.S.S.A.P.B.). Centre Penitenciari Joves. migonzalezg@gencat.cat. Responsable del grup de redacció de l'article.

² Treballadora social. (S.S.S.A.P.B.). Servei de Suport a l'Execució Penal. aformatger@gencat.cat

³ Treballadora social. Servei de Suport a l'Execució Penal. (S.S.S.A.P.B.). Centre Penitenciari Joves. mprado@gencat.cat

Introducció

El règim obert fa referència als penats classificats en tercer grau de tractament.

El tercer grau de tractament és un instrument de benefici en la trajectòria penitenciària que permet als treballadors/es socials (en endavant TS), conjuntament amb l'Equip de Tractament Multidisciplinari (en endavant ETM), potenciar les capacitats d'inserció de l'intern/a mitjançant les tasques de suport, orientació i cooperació necessàries.

La característica més important d'aquest règim és que obre les possibilitats al penat/da d'incorporar-se plenament a activitats laborals, acadèmiques, terapèutiques i de vida social i familiar a l'exterior que afavoreixen la seva inserció social efectiva.

És el moment en què l'intern retorna al seu nucli, i per tant cal potenciar els mecanismes de relació amb l'entorn, atès que el procés d'inserció social necessita la participació d'aquest entorn per donar-li oportunitats, tot potenciant recursos personals i socials per a la realització de canvis reals que fomentin l'abandonament de l'activitat delictiva.

En aquest sentit, la família o l'entorn relacional i la xarxa externa són elements importants en l'aplicació d'aquest règim, fins i tot quan la família o l'entorn relacional presenta elements poc afavoridors vers els processos d'inserció.

L'observació i anàlisi del procés d'inserció social de l'intern/a i l'avaluació de la seva evolució es fonamenta des del treball social en una supervisió externa, on el TS desenvolupa tasques d'orientació i supervisió de l'intern/a, de la família i de l'entorn relacional mitjançant coordinació

amb els recursos de la xarxa externa que hi estiguin participant.

Les intervencions del treballador social es concreten en tres fases lineals:

- la inicial, que correspon al període d'observació i aproximació diagnòstica.
- la de seguiment, consolidació i avaluació dels objectius.
- la final, i consecució dels objectius, que connectaria amb l'estudi de la proposta de llibertat condicional.

En relació amb les intervencions, es pot considerar aquest moment com de continuïtat en tot el procés de rehabilitació iniciat en règim ordinari.

Es dona també un canvi d'ETM, i per tant de TS de referència, així com d'ubicació física, en sortir la persona del centre penitenciari i passar a una secció oberta depenent del centre penitenciari de referència o bé al centre obert.

D'aquesta manera emmarquen el treball social en aquest àmbit amb l'objectiu principal de facilitar la inserció social dels interns/es oferint-los el suport social i els recursos necessaris per a la seva integració social.

Intervenció social en medi obert

La intervenció concreta del treball social passa per:

- Donar continuïtat a la intervenció i el seguiment iniciat en règim ordinari per tal d'assolir una integració social adequada.
- Mantenir i reforçar el contacte dels TS amb l'entorn relacional i comunitari amb la finalitat de conèixer

directament el medi social de les persones ateses i els recursos existents per fer-ne ús si es considera necessari.

- Intervenir en les demandes plantejades pels interns/es, pels membres de la seva família, pels professionals de la xarxa comunitària, les detectades pel/per la TS de referència i les exigides per l'administració competent.
- Informar i facilitar l'accés a recursos comunitaris públics i privats per respondre adequadament a les necessitats de l'intern/a, de la família i de l'entorn relacional.
- Garantir la coordinació amb els serveis socials comunitaris que intervenen conjuntament en el cas per fer-ne seguiment i avaluació del pla de treball acordat.
- Potenciar la relació d'ajuda entre l'intern/a i la família o l'entorn relacional.

Aquestes línies d'intervenció es concreten en els diferents objectius dels Plans Individualitzats de Tractament (en endavant PIT) establerts per l'ETM, que proposa i fa el seguiment del gaudiment del tercer grau del règim penitenciari.

En una primera fase de la intervenció social en medi obert és important conèixer l'intern/a a partir del traspàs d'informació entre els TS que han intervingut i els que han de continuar el PIT; fer una revisió dels registres d'informació i una entrevista inicial amb l'intern/a.

De la mateixa manera, s'ha de conèixer el nucli familiar o l'entorn relacional dels interns/es amb la finalitat d'identifi-

car-se com un professional de suport i seguiment durant el període de medi obert i donar orientacions d'actuació davant d'incidències i problemes socials que puguin sorgir.

La coordinació amb els serveis i institucions públiques o privades que estiguin vinculades amb l'intern/a i la seva família, en aquest moment inicial, és fonamental per tal de poder fer un seguiment posterior adequat dels objectius del PIT.

Sovint el/la TS observa que les persones amb què tractem, o bé les seves famílies o entorns relacionals, no han connectat mai amb serveis socials de cap mena, encara que sí es dóna una problemàtica antiga i continuada; llavors la nostra intervenció passa per posar en contacte, sovint per primera vegada, serveis i persones amb dificultats especials, facilitant la inserció en l'entorn social.

En la fase de seguiment, segons el nivell d'intervenció assignat, les entrevistes periòdiques al SSEP i les visites domiciliàries amb l'intern/a i la família es configuren com una eina de treball molt útil per assolir els objectius següents:

- Informar i fer que la família i l'entorn relacional s'involucri en el PIT de l'intern/a i fer-la participar en la resolució dels problemes existents o que puguin sorgir.
- Afavorir l'assumpció progressiva de responsabilitats i compromisos dels interns/es i dels membres de la família o entorn relacional per tal d'assolir majors quotes d'autonomia.
- Identificar conjuntament els aspectes a resoldre.
- Recollir i analitzar la informació que ens aporta l'entorn relacional.

- Donar suport per superar dificultats d'ordre personal i familiar per afrontar canvis en la vida quotidiana.
- Fer orientació i derivar la població atesa als recursos externs adients.

La coordinació continuada amb els professionals dels recursos externs que estiguin actuant conjuntament en la situació de la família o de l'entorn relacional és una altra eina de treball que permet:

- Planificar i consensuar actuacions conjuntes.
- Delimitar àmbits d'actuacions socials.
- Avaluar riscos i fites assolides.

L'avaluació continuada del PIT permet a l'ETM proposar nous objectius i canvis de mesures de tractament amb l'aplicació dels articles del Rp més afavoridors per a la rehabilitació i la reinserció de la persona en el seu medi social i familiar.

En la fase final l'objectiu principal és realitzar l'estudi del pronòstic d'integració social, que donarà pas a una proposta de llibertat condicional.

S'ha de recollir i valorar la informació de les diferents fonts, obtinguda en les fases anteriors, i avaluar el nivell de consecució dels objectius del PIT amb la resta de l'ETM per prendre acords conjunts en relació amb la proposta del pronòstic d'integració social, i en cas d'acord favorable, dissenyar conjuntament amb l'ETM el PIT i el pla de seguiment de la llibertat condicional.

En el marc d'una entrevista amb l'intern/a i la seva família o entorn relacional s'ha d'acordar i signar el PIT i el pla de seguiment que s'ha dissenyat anteriorment, i l'acta d'acolliment familiar, document on la família, la persona o institució es compromet a acollir l'intern/a en el seu do-

micili o recurs residencial amb tot el suport i les dificultats de la convivència continuada.

És el moment en què es pot considerar que la persona torna al seu entorn relacional i social.

La llibertat condicional

La llibertat condicional és la situació penitenciària més beneficiosa, fruit d'una bona evolució durant tot el procés i per tant de major compromís i responsabilitat per part d'aquella persona que en el seu dia va ser privada de llibertat.

El benefici de la llibertat condicional resta recollit en l'article 91.2 del Codi Penal, i el seu desplegament el trobem al Títol VIII, Capítol II del Rp, (de l'art. 192 al 201 Rp) i l'art. 205 Rp.

La llibertat condicional es preveu al Rp per diverses raons:

- estar classificat en 3r grau i haver complert les tres quartes parts de la condemna (art. 192 Rp). En aquest cas l'estudi de la llibertat condicional per part de l'EMT és obligatori, mentre que la resta és segons valoració i compliment de requisits.
- penats/des septuagenaris/es (art. 196.1 Rp).
- per malaltia terminal segons informe mèdic (art. 196.2 Rp).
- persones estrangeres sense residència legal a Espanya o espanyols residents a l'estranger que hagin complert les tres quartes parts de la condemna i sol·licitin gaudir d'aquest benefici al seu país d'origen o de residència, respectivament (art. 197 Rp).
- persones classificades en 3r grau de

tractament amb dues terceres parts de la condemna completes i que siguin mereixedores d'aquest benefici (art. 205 Rp). Aquest darrer supòsit és opcional i suposa un avançament de la llibertat condicional.

En tots els casos la persona ha d'estar classificada en 3r grau de tractament en les seves diferents accepcions i ha d'haver satisfet la responsabilitat civil derivada del delicte o trobar-se en tràmit de fer-ho.

Els alliberats/des condicionals procedeixen de les seccions obertes dels centres penitenciaris de referència o centres oberts amb pronòstics d'integració social favorable i aprovats pels Jutjats de Vigilància Penitenciària (JVP) a proposta dels ETM.

En el cas de persones alliberades condicionals per malaltia inguarible i raons humanitàries, qui generarà el procediment seran els equips mèdics dels centres penitenciaris, aquí no es valorarà ni la trajectòria ni les dates de compliment, atès que la prioritat serà el diagnòstic mèdic.

La responsabilitat del seguiment de la llibertat condicional correspon als equips multidisciplinaris del SSEP, i en acord de junta el TS de referència assignarà un nivell d'intervenció.

El seguiment ordinari s'aplica d'ofici a tots els nous/noves alliberats/des que, a més de presentar indicadors de bon pronòstic, no estiguin seguint cap intervenció de caire especialitzat que aconselli un seguiment més acurat, o no tinguin assenyalada alguna de les mesures o normes de conducta previstes als articles 83 i 96.3 del Codi Penal segons queda recollit en la Circular 2/2004 de la SSPiJJ Procediment, proposta, elevació i seguiment de la llibertat condicional.

Les mesures de seguiment i d'intervenció social es concreten en entrevistes periòdiques amb el TS referent així com l'establiment dels mecanismes de control i supervisió de les variables de confiança existents en el cas, i en general els aspectes referents a:

- Nivell familiar, el coneixement de la situació es realitza amb entrevistes amb les famílies a la seu del SSEP o visites al domicili, aquest nivell d'intervenció es planteja des del PIT o bé a iniciativa de la persona, de la família o de l'entorn relacional de l'alliberat/da en situacions noves no previstes.
- Activitat laboral, mitjançant la presentació de contractes de treball, nòmines i comprovacions laborals i si s'escau coordinació amb l'empresari.

El seguiment avançat s'aplica de manera ordinària a tots els/les alliberats/des descrits en l'apartat anterior que després de tres mesos d'estada en llibertat condicional presentin una bona evolució o compleixin amb els requeriments del seu PIT i també a aquells alliberats/des per malaltia inguarible i raons humanitàries que el seu estat de salut ho recomani.

Les mesures de seguiment i d'intervenció social són les mateixes que en el cas del seguiment ordinari, però la freqüència dels contactes s'espaija, com a màxim, fins a tres mesos.

El seguiment intensiu, inicialment s'aplica a totes les persones alliberades que en el moment d'accedir a la situació de llibertat condicional es trobin seguint pautes de prevenció de recaigudes en el context dels programes específics o que tinguin necessitat d'intervenció a nivell de salut mental. Es valorarà el seguiment de for-

ma individual segons les característiques de la persona i el seu entorn.

Aquesta modalitat s'aplica també a tots els/les que tinguin incorporada l'observació d'una norma de conducta per part del JVP de les descrites als articles 83 i 96.3 del Codi Penal.

Finalment, seran assignades a aquesta modalitat les persones alliberades que, trobant-se en el nivell ordinari o en el nivell avançat, presentin una involució en el seu PIT prou greu per comprometre, en cas de mantenir-se, el bon ús del benefici de llibertat condicional.

En general, aquesta modalitat implica per part del TS:

- La realització d'entrevistes com a mínim quinzenals per fer el seguiment dels objectius de les diferents àrees del PIT.
- El seguiment i control del compliment de la responsabilitat civil.
- La derivació del cas a un psicòleg del SSEP pels aspectes d'intervenció especialitzada, si s'escau.

D'ofici, els casos en seguiment intensiu es revisaran mensualment en la reunió de l'ETM.

En el supòsit dels casos dels programes específics i salut mental per accedir al nivell de seguiment ordinari, caldrà la informació favorable del TS referent i la valoració positiva del psicòleg responsable del cas respecte al nivell de risc de recaiguda.

En el supòsit d'assignació d'una regla de conducta per part del JVP, l'accés a la modalitat de seguiment ordinari està condicionada a la bona evolució general del cas i al compliment estricte, com a mínim durant un any, de la regla imposada.

En aquest cas la intervenció social es

concreta en la realització d'un informe de valoració favorable dels condicionants que marca aquesta modalitat.

Els membres de l'ETM s'han de reunir per:

- Revisar els PIT dels alliberats/des.
- Avaluar l'evolució o acordar els criteris d'assignació als diferents nivells de seguiment, segons la informació aportada pel TS.
- Valorar l'emissió d'informes al JVP en el cas de mala evolució o incompliment dels seus objectius del PIT.
- Sol·licitar la suspensió o revocació de la llibertat condicional.
- Estudiar les peticions que adrecin els alliberats/des (sol·licituds de desplaçaments...) convenientment documentades.
- I per a qualsevol altra qüestió relativa al seu seguiment.

El TS és el referent dels casos que té assignats i el professional que dóna continuïtat als PIT de la llibertat condicional, i per tant:

- Fa una primera entrevista amb la persona alliberada en el decurs de la primera setmana de llibertat condicional.
- Estableix la freqüència de les properes entrevistes per garantir-ne la continuïtat.
- Informa de tots els aspectes formals que caldrà observar durant aquest període.
- Revisa conjuntament amb la persona alliberada, els familiars i l'entorn relacional el contingut del seu PIT.
- Es coordina amb els professionals dels recursos comunitaris en què gaudeix de la seva llibertat condicional per fer una avaluació del compliment del PIT.

El treball social en els programes específics de tractament

Esther Soler Muñoz,¹ German Caixal López,² Montse Llamas Banús,³ Mónica Mateo López⁴
i Rosa Nolla Salvadó⁵

Resum

Les darreres dècades han suposat un canvi de perspectiva a les presons catalanes amb un augment progressiu de la rellevància del tractament penitenciari dins el marc de les penes privatives de llibertat, i en aquesta línia es troba la intervenció social en els programes específics.

Amb el desenvolupament dels protocols d'intervenció, els treballadors/es socials implicats han desenvolupat també un estil d'intervenció social amb trets comuns dins el marc de programes específics. És a dir, que la posada en marxa de teràpies dins el tractament penitenciari caracteritza aquesta intervenció social i li dona aquest caràcter específic, que no és diferencial però sí suposa un abordatge social planificat de les situacions de dificultat que presenten les persones.

Paraules clau: Delictes violents, conductes addictives, programes específics d'intervenció, delictes sexuals, victimització, salut mental i disminucions.

Abstract

The last decades have meant a change of perspective within the Catalan prisons with a progressive increase of the relevance of the prison treatment within the setting of the freedom-depriving sentences, and in this line the social intervention in specific programs is situated.

With the development of the intervention protocols, the involved social workers have also developed a social intervention type with common features within the setting of the specific programs. That is, starting the therapies within prison treatment characterizes this social intervention and gives the woman this specific character, that it is not differential but it means a social boarding planned for difficult situations presented to the persons.

Key words: Violent crimes, addictive behaviour, specific intervention programs, sexual crimes, victimization, mental health, disininutions.

¹ Treballadora social del Servei de Suport a l'Execució Penal (S.S.E.P.). Centre Penitenciari Quatre Camins. esthersoler@gencat.cat. Responsable de grup de redacció de l'article.

² Treballador social del S.S.E.P., Centre Penitenciari Quatre Camins. gcaixal@gencat.cat

³ Treballadora social del S.S.E.P., Centre Penitenciari Brians 1. mllamas@gencat.cat

⁴ Treballadora social del S.S.E.P., Centre Penitenciari Dones. mmateol@gencat.cat

⁵ Treballadora social del S.S.E.P., Centre Obert 1. rnollas@gencat.cat

Introducció

A partir dels anys 90 i amb la implementació de programes específics de tractament penitenciari s'incorpora un nou mètode per abordar les problemàtiques psicosocials dels nostres usuaris, i per tant, els treballadors/es socials (a partir d'ara TS) incorporen a la seva tasca les novetats que suposen aquests programes. Ha estat un acoblament bidireccional, i amb els anys, els treballadors socials han anat adaptant la seva intervenció als continguts dels programes, i a la vegada, a la dinàmica dels programes s'hi han anat afegint continguts propis de la nostra disciplina.

Als Centres Penitenciaris de Catalunya en l'actualitat hi ha molta diversitat de programes d'intervenció. Alguns tenen a veure amb la tipologia delictiva i altres amb les problemàtiques socials dels usuaris o amb el col·lectiu al qual van dirigits. D'aquests programes, els que presenten un esquema protocol·litzat són els de tipologies delictives violentes i sexuals, i de conductes addictives (toxicomanies), són programes que a les presons anomenem específics.

En els darrers anys s'han incorporat també altres programes d'intervenció com ara el CALM, de control de la ira, el programa d'alcoholisme,⁶ el programa CONTE (conducció temerària) o el de conducta *prosocial*, que no estan directament vinculats a una tipologia delictiva o a una problemàtica toxicològica específica, i que es poden dur a terme en qualsevol moment del pla de treball dels usuaris.

És a dir, els programes de tractament es fonamenten en una metodologia de modificació de la conducta, i han anat adquirint rellevància i són una referència per a jutges i òrgans decisoris.

Dels programes específics direm també que, com a tret comú, es divideixen en fases d'intervenció:

1. Motivacional.
2. Intervenció intensiva (teràpia grupal o individual).
3. Seguiment en medi obert o comunitari.

Unes fases que, en aquest cas, només són aplicables als interns, ja que la intervenció amb famílies no està protocol·litzada fins aquest nivell.

Com i en quins programes específics participa el/la TS ?

Els programes específics de tractament als quals s'ha incorporat un/una TS són:

- a) delictes violents: delictes sexuals (SAC), delictes de violència genèrica (DEVI) i de violència domèstica (VIDO).
- b) Toxicomanies: prevenció de recaigudes, intensiu i Departament d'Atenció Especial (DAE, que funciona com una comunitat terapèutica intrapenitenciària).

Dins les funcions pròpies de la disciplina són funcions comuns les d'observar, estudiar, valorar, planificar i pronosticar el procés d'encaix de l'intern amb l'entorn. I en aquest cas, a més, tenint en compte també la tipologia delictiva i la seva conducta addictiva. En aquest sentit, el/la TS ha

⁶ S'entén l'alcoholisme com a toxicomania però no s'inclou dins el que anomenem específics perquè encara es realitza com a suport a una intervenció. No emmarca la intervenció com els altres programes.

anat adequant també la seva vessant més assistencial a la de valoració i diagnòstic, qüestió que ha suposat un replantejament de la disciplina i la inclusió de metodologies que fins ara no havien pres una forma concreta. Metodologies relacionades sobretot amb el diagnòstic social i amb la valoració de factors protectors i factors de risc del medi d'acollida/entorn.

Per tant, aquesta intervenció més terapèutica amb l'intern/a permet aprofundir en la conducta problema de l'individu de manera que **la participació del medi d'acollida i de l'entorn es fa gairebé imprescindible** per tal d'aconseguir l'objectiu de la pròpia intervenció, que és la reinserció social de les persones que han estat privades de llibertat, tant en favor d'elles mateixes, com del seu entorn i de la comunitat.

Què entenem per programa específic?

Tot programa específic està basat en un programa marc,⁷ i d'acord amb aquest marc teòric els/les TS desenvolupen les funcions següents:

1. Treballar les àrees socials deficitàries, donar suport i informar les famílies de tot el procés d'intervenció.
2. Fer un apropament i posterior acompanyament a l'entorn *sociofamiliar*, amb l'objectiu que aquest entorn assoleixi un grau òptim de coneixement dels factors de risc i protectors, fet que disminuiria les possibilitats de reincidència de l'intern, per una banda, i per l'altra en potenciaria les possibilitats de reinserció.

3. Fer un seguiment dels apropaments que fa l'intern al medi comunitari amb l'objectiu de valorar aquestes possibilitats de reinserció social que té i adequar el pla d'activitats als dèficits i potencialitats de l'intern i de l'entorn.

Hi ha alguns *aspectes* de la intervenció social en programes específics que no apareixen als programes marc, perquè formen part del dia a dia, i que no volem deixar sense esmentar perquè són els aspectes que determinen les vivències dels i les TS que desenvolupen aquesta tasca:

En primer lloc, la importància de *treballar la voluntat del tractament* i la presa de consciència de responsabilitat amb els interns. Un dels debats que ha estat sempre present a l'àmbit de rehabilitació penitenciària és la voluntarietat en la participació dels interns en el tractament. Hom opina que *no hi ha voluntarietat ni motivació terapèutica en un entorn penitenciari*. Però tot i així, la participació en programes permet entrar en contacte amb tot allò que ha envoltat la problemàtica, i això demana cert nivell d'atenció per part dels interns i llurs entorns socials implicats. És a dir, fer el programa requereix estar atent a allò que es viu i s'escolta, i per tant, això sempre serà positiu.

En segon lloc, la temporalització i la pauta que ofereix la programació permet deixar de banda les pressions típiques del dia a dia relacionades amb l'obtenció de beneficis penitenciaris. Per tant, la temporalitat predeterminada de les fases permet aprofundir en els dèficits més rellevants,

⁷ Entenem programa marc com la programació validada per la institució com a marc teòric genèric a tenir en compte per a la intervenció professional. Les directrius homogeneïtzadores de la intervenció en programa específic.

ja que no es podran complir els objectius de tractament si no hi ha aquest acostament més terapèutic.

Amb quins entorns intervenim?

Pel que fa als entorns socials amb els quals intervenim, cal destacar com a característiques principals dels casos de programa SAC i VIDO, que generalment són entorns socials i familiarment normalitzats, on els problemes relacionats amb el delicte que puguin existir no són reconeguts. La denúncia pel fet delictiu és el que posa de manifest les problemàtiques existents.

En canvi, l'entorn social dels casos de toxicomanies es caracteritza generalment per una llarga trajectòria de patiments: intents de forçar tractaments, conèixer molts professionals, pèrdues econòmiques, seguir-los per carrer, trucades de comissaria o d'hospitals, dies sense saber-ne res, judicis, ingressos a presó... Han vist com es deteriora una persona estimada a nivell social, familiar, laboral, d'estudis, d'estat de salut... molt sovint amb diversos alts i baixos. Fins que arriba un dia que l'ingrés a presó és definitiu i comença el compliment d'una condemna a la qual s'afegeixen altres condemnes i s'allarga el temps de compliment, amb el que tot això comporta.

I, què fem?

En conseqüència, quan s'inicia la intervenció amb l'entorn cal tenir en compte el seu posicionament com a sistema (familiar) i el de cada membre del medi amb el rol que ocupa: pare, mare, germà, fill, parella, amic. I per acceptar la situació real, tal com és, cal ajustar les expectatives, fer-los comprendre el funcionament del trac-

tament, els objectius i la temporalitat.

També cal ajudar-los a dissociar el compliment de la condemna del tractament, ensenyar-los a participar del tractament des de la seva situació i a recuperar els lligams relacionals i afectius des de la nova situació (abstinència en el cas de programes de toxicomanies i responsabilització envers el delicte en el cas dels programes de violència).

El llinar entre la participació en el tractament amb funció de suport o de control és molt prim: "T'acompanyo al CAS per evitar-te situacions de risc o estic controlant que no consumeixis?". L'equilibri entre les dues postures és molt difícil, requereix replantejar les relacions familiars i aprendre a verbalitzar les necessitats separant els fets dels sentiments.

En l'àmbit familiar i social aquest nivell d'aprofundiment en els casos provoca que sovint ens trobem amb sentiments de culpabilitat, responsabilització, inculpatió, frustració, desconfiança, vergonya, cansament, esgotament, i fins i tot claudicació.

I és paper del/de la TS detectar aquests sentiments, que estan directament lligats als mecanismes de defensa que generen i que acostumen a ser coincidents amb els que utilitzen els interns.

Cal ajudar els familiars a identificar-los i donar pautes per contenir-los amb la finalitat de fer un acompanyament adequat a l'intern. Vèncer els sentiments de culpabilitat, vergonya, aïllament, o trencar el secret (si existeix), és un dels objectius a assolir per part dels i les TS de programes. Això sí, sense deixar de banda que cap familiar ha de sentir que és una crítica sinó

una reconstrucció d'un medi d'acollida adaptat a les noves circumstàncies de l'intern. Recordem que els programes de violència engloben tot tipus d'agressió, també la sexual, que per les seves característiques genera molta alarma i rebuig social. I els interns tenen diferents professionals amb qui poder treballar el delictes, els antecedents dels fets i les conseqüències. En canvi, les famílies no tenen les mateixes possibilitats, de vegades s'arriba fins i tot fins a *medi obert* sense haver aconseguit fer aquesta detecció de mecanisme de defensa. Ens verbalitzen que si tot fos tal com es reflecteix als testimoniatges de sentència no els podrien donar suport, i aquesta afirmació ve plena de dubtes que prefereixen no tocar, però que tot i així estan presents.

En els casos de violència, amb la intervenció dels i les TS es pot ajudar perquè se situïn de la mateixa manera que ho ha fet l'intern. En molts dels casos, els/les TS som les úniques persones i professionals amb qui poden parlar del patiment, del dolor, de l'aïllament social, a vegades del trencament amb la resta de la família. Aquests referents acostumen a patir també una victimització i disposen de menys elements d'ajuda que ells.

En medi obert

La intervenció social en *medi obert* i en *llibertat condicional* per part del/de la TS ha de poder donar continuïtat a la intervenció social que es realitza amb l'intern i la família des d'un règim tancat.

El pas a un centre obert o una secció oberta és un moment clau en el qual hi ha el perill que el canvi de professionals provoqui que l'intern o els membres del medi

d'acollida deixin de reconèixer el delictes, o el problema. I serà en aquest moment de canvi de règim de vida quan l'intern podrà posar en pràctica tots aquells aprenentatges que ha rebut a fi de poder identificar situacions de risc, i ser capaç de demanar ajuda quan ho necessiti.

A més a més, **en el treball amb l'entorn és important també que el/la TS estableixi un bon vincle i un clima de confiança, per tal que no es vegi únicament com un element de control, sinó també com un element d'ajuda, contenció, assessorament social i derivació, o coordinació amb els recursos de la xarxa social.** I per ajudar l'intern en el seu procés d'inserció **cal que aquest medi d'acollida conegui bé quins factors poden augmentar el risc de reincidència,** quines són les senyals d'avís que indiquen que el subjecte està en un moment crític, així com les recomanacions sobre les restriccions de la conducta. Tot això, per poder donar suport a l'intern, ja que és en medi obert quan es poden produir més estímuls potencialment desencadenants de situacions de risc.

Una altra característica dels interns en programes és que un alt percentatge té llargues condempnes i per tant el procés de reintegració de l'intern a l'entorn no està exempt de dificultats.

Durant aquests anys, l'entorn familiar i relacional haurà sofert diferents canvis, molts propis del seu cicle vital (aquí fem referència a la família com un tot que es desenvolupa i evoluciona, i no a l'individu que travessa una sèrie d'etapes) i que l'intern/a no ha pogut gaudir. Quan l'intern/a s'incorpora a la dinàmica familiar en arribar a medi obert, en moltes de les situa-

cions es genera un canvi en aquesta dinàmica. I malgrat que aquest canvi s'hagi començat a fer de manera gradual (permisos), això pot generar moments de crisi, moments en què els membres de la família tenen la clara percepció que les regles que tenien instaurades fins aleshores ja no serveixen. I encara no n'han sortit unes altres de noves que les reemplacin.

Com que aquests són períodes en què es poden generar tensions, el/la TS passa a ser un element clau a l'hora d'ajudar a aconseguir que l'entorn es pugui reestructurar i adaptar a la nova situació.

És a dir, que en el cas de medi obert l'acompanyament professional serà important sobretot a l'hora que l'intern/a i l'entorn social encarin noves situacions que amb anterioritat es van resoldre d'una manera que, a la llarga, van tenir a veure amb la conducta-problema.

La motivació

Per acabar, és important esmentar quines són les condicions detectades pels/per les TS de programes específics amb els quals s'opina que s'ha de dur a terme la intervenció social, unes condicions que el/la TS haurà de ser capaç de mantenir per

tal que la seva tasca sigui el més eficaç i eficient possible.

I és per això que des de la disciplina ens qüestionem: què és el que mou els professionals a treballar en programes específics? Probablement la resposta no la trobarem en una única raó. Hi ha un element clau que pot permetre superar tots els prejudicis o el rebuig que a priori poden generar persones que han comès delictes violents o que han fet crònica la seva conducta additiva, i és el fet de creure que aquests subjectes poden modificar la seva conducta amb l'ajut dels professionals. Com a TS els podem ajudar a fer un reajustament de les àrees deficitàries de la seva vida.

És a dir, existeix la motivació pel tractament dels interns, i també la dels professionals per treballar de manera diferent, amb intervenció intensiva i en temes complexos que poden generar controvèrsies. I per fer això, entre altres coses, cal tenir capacitat de dissociació entre la vessant professional i l'opinió personal i els prejudicis. Per tant, caldrà també tenir coneixement dels límits de la intervenció i de les responsabilitats en els resultats.

Les mesures penals alternatives

Manel Domingo Díez de la Lastra¹ i Blanca Leri Biela²

Resum

Les mesures penals són una alternativa al compliment de penes de presó per la comissió d'un delictes.

A Catalunya la seva aplicació és relativament recent després de la darrera modificació del Codi Penal l'any 2003. La gestió correspon a la Subdirecció General de Reparació i Execució Penal a la Comunitat, i l'execució es realitza a l'entorn del penat/da amb el control i suport socioeducatiu dels equips de professionals dels diferents territoris. La intervenció està orientada a assegurar el compliment de la pena imposada al penat/da i a millorar la seva integració social i el compliment de les normes de convivència, així com a promoure la participació de la xarxa d'acció comunitària.

Paraules clau: Alternativa a la presó, reparar a la comunitat, control, suport socioeducatiu, participació social.

Abstract

The penal measures are an alternative to the fulfillment of prison sentences for the perpetration of an offence.

In Catalonia its application is relatively recent after the last modification of the Penal Code in 2003. Its management corresponds to the General Subdirection of Reparation and Penal Execution of the Community and its execution is carried out in the environment of the convicted person with the control and socio-educational support of the professional teams of the different territories. The intervention is directed at ensuring the fulfillment of the imposed sentence on the convicted person and to improve his or her social integration and the fulfillment of the rules of communal life, as well as to promote the participation in the community network action.

Key words: Alternative to prison, to repair to the community, control, socio-educational support, social participation.

¹ Treballador social. Servei de Suport a l'Execució Penal de Lleida. mdomingode@gencat.cat

² Treballadora social. Cap de programes de Treball Social del Servei de Suport a l'Execució Penal de Lleida. bleri@gencat.cat

Introducció

Tant als Estats Units com a Europa, des del final del segle XIX s'ha fomentat, en l'àmbit de la jurisdicció penal d'adults/es, la suspensió de la condemna (en el cas de penes curtes de presó) i l'aplicació de treballs en benefici de la comunitat.

A Europa aquest tipus de sancions penals ha tingut un desenvolupament important, sobretot a països com Gran Bretanya, on hi ha una llarga tradició en la seva aplicació.

També el Consell d'Europa i els seus estats membres tenen interès per la promoció de les mesures alternatives a les penes privatives de llibertat. Així, a les *Recomanacions del Consell d'Europa* es posa de manifest que **la privació de llibertat ha de considerar-se l'últim recurs i que caldria preveure-la, només, quan la gravetat de la infracció fes que qualsevol altra mesura resultés del tot inadequada.**

La història de les mesures penals alternatives (en endavant MPA) a Catalunya i a l'Estat espanyol és molt més recent que a d'altres països europeus i arrenca amb l'aprovació de la Llei orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal, que va entrar en vigor el 25 de maig de 1996 i va suposar un canvi en el sistema penal i la introducció de noves mesures alternatives a l'internament en els centres penitenciaris. Posteriorment, la Llei orgànica 15/2003, de 25 de novembre, per la qual es modifica l'anterior, que va entrar en vigor l'1 d'octubre de 2004, introdueix modificacions que afecten sobretot els supòsits per a l'aplicació de les MPA que, en general, afavoreixen o amplien les possibilitats per a la seva aplicació.

Així doncs, el Codi Penal (en endavant CP) de 1995, reformat per la Llei orgànica 15/2003, és la norma legal de major rang que defineix tant el tipus d'MPA com els supòsits penals en els quals es poden aplicar.

Tipus d'MPA i supòsits penals

La Llei preveu diferents tipus de mesures penals alternatives i les aplica als diferents supòsits penals.

1. Els treballs en benefici de la comunitat (en endavant TBC)

Els TBC són serveis d'utilitat pública i d'interès social que la persona penada haurà de prestar, sense retribució, amb la finalitat de reparar a la comunitat per la infracció comesa.

Es posen en substitució d'altres penes imposades inicialment o bé directament com a penes, per la comissió de diversos delictes i faltes lleus o menys greus, previ consentiment de la persona penada.

2. Suspensió de la pena privativa de llibertat (art. 80 a 87 del CP)

És la facultat que la llei atorga als/a les jutges i magistrats/des de deixar en suspens, durant un temps, el compliment de determinades penes de presó.

La suspensió pot ser ordinària, extraordinària (implica la comissió del delictes a causa de l'addicció a les substàncies previstes a l'art. 20.2 del CP), per malaltia greu amb patiments incurables i per trastorn mental greu sobrevingut (sempre que impedeixi conèixer el sentit de la pena se suspendrà l'execució de la pena privativa de llibertat imposada, garantint l'assistència mèdica necessària).

S'acorda amb l'audiència prèvia de les parts en el cas de la suspensió ordinària i extraordinària i està condicionada al compliment de determinades obligacions o deures (excepte en els supòsits de suspensió per malaltia greu i per trastorn mental).

Els **requisits** per acordar la suspensió ordinària i extraordinària són (art. 81 del CP):

- Que la pena no superi els 2 anys en el cas de la suspensió ordinària i els 5 anys en el cas de l'extraordinària.
- Que la persona hagi delinquit per primera vegada.
- Que hagi satisfet les responsabilitats civils o hi hagi una declaració d'insolvència total o parcial.

En els altres supòsits el requisit és l'existència de malaltia greu i/o el trastorn mental greu.

El **període de suspensió** pot anar dels 2 als 5 anys, excepte en els casos de penes lleus, que serà d'entre 3 mesos i 1 any (suspensió ordinària); en cas que sigui extraordinària serà de 3 a 5 anys, i en la resta mentre duri el trastorn mental, ja que, un cop restablerta la seva salut mental, s'haurà de complir la sentència, si les penes no han prescrit.

La suspensió resta **condicionada** al fet que la persona no delinqueixi durant aquest període, però, a més a més, si la pena suspesa és de presó, s'hi poden imposar algun dels deures o obligacions recollides a l'art. 83 del CP. Algunes de les que comporten un control per part del Servei d'MPA són:

- Comparèixer davant de l'Administració.
- Participació en programes formatius, laborals, culturals, d'educació vial, educa-

ció sexual, contra la violència domèstica o altres.

– Compliment d'altres obligacions que els jutges o magistrats puguin acordar (inclosos tractaments de deshabitació o de salut mental).

3. La substitució de les penes privatives de llibertat (art. 88 del CP)

Amb la finalitat d'evitar els ingressos curts a presó, el CP preveu la possibilitat de substituir les penes de presó fins a 1 any per TBC o multa i, excepcionalment, les penes de presó fins a 2 anys per TBC més multa. Així mateix, la privació de llibertat corresponent a la responsabilitat personal subsidiària per impagament de multes pot ser substituïda per TBC.

En aquests casos, es pot imposar, a més, alguna o algunes de les obligacions de l'article 83 del CP.

Cal destacar que quan una persona hagi estat condemnada per un delicte relacionat amb la violència de gènere, la pena de presó només es podrà substituir per la de TBC amb la imposició addicional de participar en programes específics de reeducació i tractament psicològic (art. 88.1 del CP).

4. Les mesures de seguretat (art. 95 i següents del CP)

El Codi Penal preveu que el/la jutge o tribunal, amb els informes previs que considerin necessaris, imposin a les persones que han estat declarades exemptes, totalment o parcialment, de responsabilitat criminal, mesures de seguretat per rebre tractament psiquiàtric, de deshabitació, d'educació especial o de caire formatiu. A més han de concórrer les circumstàncies següents: que el fet comès sigui delicte i

que del fet i les circumstàncies personals de la persona es pugui deduir la possibilitat de comissió de nous delictes.

Les mesures de seguretat poden ser privatives de llibertat, quan comporten l'internament de la persona que les compleix, o bé no privatives de llibertat, quan es porten a terme en règim ambulatori.

L'execució de les MPA

A Catalunya, la gestió de l'execució de les MPA és competència del Departament de Justícia, mitjançant la Subdirecció General de Reparació i Execució Penal a la Comunitat de la Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil.

Des de l'any 2001 l'execució de les MPA a Barcelona la realitza l'Institut de Reinserció Social (en endavant IRES), mitjançant el conveni de col·laboració que el Departament de Justícia ha signat amb aquesta entitat, mentre que a Tarragona, Lleida i Girona els encarregats de la seva execució són els equips (integrats, bàsicament, per treballadors socials i algun educador social) de la Secció de Serveis Socials en l'Àmbit Penal de cada territori.

Intervenció dels professionals

La intervenció consisteix en el control i suport socioeducatiu que porta a terme el/la professional d'execució de mesures. Els elements que la defineixen són:

- *Control de l'execució de la mesura.* Vetllar per l'adequat compliment de la mesura, mantenint informada la instància judicial.
- *Suport socioeducatiu.* El penat/da ha de tenir orientació i facilitats per al compliment de la mesura com un

procés educatiu que potencii els elements de responsabilització personal i d'integració social.

- *Compliment d'obligacions i/o tractaments.* El compliment de les obligacions imposades ha de ser efectiu, i el seu incompliment comporta una nova sanció penal.
- *Participació comunitària.* És imprescindible, per executar la mesura, la participació solidària de tota la xarxa d'acció comunitària.

Subjectes de la intervenció

Les mesures penals van adreçades a persones que han comès delictes de menor gravetat i a infractors primaris. Amb les darreres reformes legislatives, s'ha vist incrementat el nombre de mesures penals imposades, sobretot en delictes contra la seguretat del trànsit i violència domèstica de poca gravetat.

D'una banda, ens trobem amb persones que han de complir les mesures penals alternatives amb perfils diferents:

1. Persones que tot i complir de manera habitual la majoria de les normes socials, en un moment puntual han comès una infracció penal.
2. Persones que per la seva trajectòria personal tenen dificultats per al compliment de les normes socials i cometten sovint delictes o faltes menors.
3. Persones que, tot i tenir anteriorment un historial extens de comissió de delictes, aprofiten el nou marc legal per intentar resoldre un nou conflicte penal sense haver d'ingressar a la presó (segones oportunitats).

4. Persones que per tenir limitades les seves capacitats volitives no són plenament responsables dels seus actes en el moment de la comissió dels delictes (trastorns mentals, toxicomanies, trastorns lleus de personalitat, etc.).

D'altra banda, cada persona es posiciona de manera diferent quant al compliment de la mesura:

1. Persones que compleixen amb les normes de la mesura, respecten horaris, acords, etc.
2. Persones que a l'hora de complir amb la mesura encara tenen dificultats per entendre les normes, acceptar-les i/o respectar els horaris i els acords.
3. Persones que volen resoldre el conflicte en què es troben de manera activa.
4. Persones que intenten eludir la seva responsabilitat.

La intervenció del professional haurà de tenir en compte aquests trets de personalitat i adaptar els objectius en cada cas.

Fases de la intervenció

El compliment de les mesures i obligacions imposades requereix un treball de preparació, disseny de la intervenció, explicació als actors, posada en pràctica d'aquesta, seguiment de l'execució i informació a l'autoritat judicial per tal que tingui conseqüències legals.

La doble funció de tutorització i control defineix el nostre treball. Es tracta d'executar una mesura penal de caràcter punitiu que pot esdevenir, si s'executa de manera correcta, **una oportunitat educativa per a les persones** que tenen dificultats per a la convivència.

La preparació correcta de la nostra intervenció és l'única manera de fer-la eficaç.

I) El pas previ a la realització del pla d'execució és establir una **avaluació diagnòstica** que tingui en compte:

1. Les característiques del delicte comès:
 - La mesura imposada pel jutge o tribunal.
 - La naturalesa del delicte.
2. Les condicions personals del penat/da:
 - Les capacitats personals del penat/da.
 - La disponibilitat material per al compliment.
 - Els compromisos que pot adquirir.
 - El suport familiar per al compliment.
 - Les limitacions familiars per al compliment.
3. Les condicions de l'entorn:
 - L'entorn d'execució. Les institucions disponibles.
 - Els elements facilitadors.
 - Les dificultats previsible.

II) A continuació, el/la professional dissenya el **pla d'intervenció** consensuat amb el penat/da, que implica explicar al penat/da de manera exhaustiva el contingut de la mesura, compromisos, expectatives i formalitats a complir. Cal assegurar-se de la màxima comprensió dels termes per part del penat/da.

És necessària, a la vegada, la coordinació amb les entitats col·laboradores per tal d'explicar els objectius de la mesura i establir els mecanismes de seguiment.

III) Seguiment del compliment de les obligacions i deures imposats mentre duri la mesura i informar periòdicament la ins-

tància judicial corresponent de l'evolució del penat/da quant al seu compliment.

IV) *Avaluació final* del desenvolupament de la mesura que determina el compliment o no de les obligacions imposades. S'envia al jutjat amb l'informe final i serveix per a la validació judicial del compliment de la pena.

Conclusions

Les mesures penals alternatives són una manera diferent de complir amb les obligacions derivades d'un procés penal i una manera de millorar el caràcter reeducatiu de la intervenció penal, i a la vegada de reduir el cost social que té la presó.

Per garantir el compliment de la mesura, a més del control estricte de les obligacions imposades pel tribunal sentenciador,

és necessari donar suport i orientació global a la persona en totes les seves vessants: personal, familiar, laboral i social. Si no tenim en compte i incidim en aquests aspectes es pot produir un augment de les possibilitats d'incompliment de la mesura i un major risc de reincidència delictiva.

Les obligacions imposades, pensem, han de ser el punt de partida per establir el pla de treball, però s'ha de conèixer tota la situació del penat/da i les seves circumstàncies per tal de detectar possibles dificultats, les quals haurem de treballar a fi d'evitar que puguin incidir negativament en l'evolució de la mesura.

A més, valorem com a aspecte fonamental la participació dels referents familiars/socials més propers al penat, com a elements contenidors i de suport.

Dones i presó

Núria Parés Pifarré¹

Resum

El col·lectiu de dones a les presons requereix un abordatge específic des del treball social penitenciari. Des del seu ingrés fins a la seva reinserció es detecten en les dones problemàtiques específiques derivades del seu rol en la societat.

Paraules clau: Dona, mare, presó, rol, desestructuració familiar, dependència.

Abstract

The collective of women in prison requires a specific boarding from penitentiary social work. From their admittance to their rehabilitation specific problems are detected from their role in society.

Key words: Women, mother, prisoner, role, family destructure, dependence.

¹ Treballadora social. Servei de Suport a l'Execució Penal. nparesp@gencat.cat

El col·lectiu de dones a les presons catalanes, tot i ser minoritari, suposen un 7% del total de població penitenciària, requereix una atenció especial en tots els àmbits i un abordatge específic des del treball social penitenciari. Actualment a Catalunya les dones es troben ubicades en mòduls de diverses presons creades i dissenyades per acollir homes (C. P. Brians 1, C. P. Ponent i C. P. Girona), exceptuant el Centre Penitenciari de Dones de Barcelona (en endavant C.P.D.B.), antigament conegut com presó de Wad Ras, on la població interna és totalment femenina i on hi ha l'únic Departament de Mares de Catalunya.

En l'actual debat europeu sobre equipaments penitenciaris per a dones, resulta majoritària l'opinió favorable al disseny de presons destinades exclusivament a població reclusa femenina. Aquesta tendència és la que es vol intentar seguir des de Catalunya, i en aquest sentit s'està treballant en la construcció d'una presó de dones a Sant Llorenç d'Hortons.

L'ingrés d'una dona a presó és traumàtic per al subjecte, i té com a conseqüència el sorgiment de problemàtiques en la dinàmica familiar o en posa de manifest d'altres ja existents que no han estat detectades o treballades adequadament pels membres de la família. Sovint la dona assumeix el rol emmarcat en la cura i atenció de tots els membres de la unitat familiar, i la seva desaparició com a conseqüència del seu ingrés a presó suposa l'enuig i desestructuració de la família pel fet de quedar-se desatesa. Aquesta premissa acaba esdevenint **una doble criminalització** de la dona, ja que no només pateix l'empresonament sinó que, generalment,

també és rebutjada o abandonada per part de la família durant el seu procés penitenciar.

Pel que fa a la tipologia delictiva femenina cal destacar que els delictes es troben englobats, bàsicament, en delictes comesos contra la propietat o contra la salut pública. Respecte a les dones que ingresen a presó per la comissió de delictes contra la propietat, cal considerar que en la gran majoria dels casos es tracta de persones emocionalment dependents i influenciades per l'activitat delictiva de la parella. La dependència emocional respecte la figura masculina és un tret característic de moltes internes, complex de treballar en els casos en què la relació interpersonal amb l'altre no només les ha influenciat a l'hora de delinquir o iniciar-se en el consum de tòxics, sinó que també ha minat la seva autoestima i ha anul·lat la seva capacitat de decisió i control de la pròpia vida. D'altra banda, els delictes contra la salut pública acostumen a ser portats a terme per dones generalment estrangeres, d'origen llatinoamericà i subsaharià, que a través de la comissió del delictes intenten garantir la subsistència de la seva unitat familiar la qual es troba en un entorn de pobresa i misèria. Aquestes darreres normalment són detingudes a l'aeroport, i no compten amb cap tipus de vincle al nostre país, desarrelament i soledat que n'augmenten l'angoixa durant els primers anys d'internament a presó.

Tot i així, en el cas de les dones es dona un fenomen poc usual en els centres penitenciaris masculins que provoca la seva ràpida adaptació al medi penitenciar. Gràcies a l'**esperit de col·laboració** i ajuda mútua que es dona entre aquest col·lectiu,

es veu facilitat el procés d'adaptació i integració en el medi penitenciari i la resolució de conflictes que poden tenir lloc en una presó. Per a molts pot semblar contradictori, però l'experiència ens fa constatar que en alguns casos l'ingrés a presó a la dona li suposa un alliberament, ja que s'allunya d'un entorn que li era hostil i en el qual era víctima d'abusos, maltractaments, pressió a exercir la prostitució, etc.

Una de les característiques específiques del treball social en una presó de dones se centra en la intervenció encaminada al tractament de la dona com a mare. La treballadora social acostuma a actuar de pont entre la mare i els serveis que estan intervenint amb els seus fills (DGAIA, EAIA, Centres d'Acollida, EAP...), motivant o mantenint la col·laboració, així com facilitant la informació i la comunicació entre totes les parts.

Cal destacar la intervenció que des de la vessant del treball social es fa amb totes les dones que són mares durant el seu internament a presó. Conjuntament amb els serveis mèdics del centre es porta a terme un seguiment acurat de l'embaràs, especialment en els casos de risc, s'informa als serveis externs de l'existència d'aquest (DGAIA, EAIA, SSAP...) i es realitza un estudi del medi extern de la interna i un pla d'intervenció que s'executarà en el moment del naixement del nadó. Tot i que es parteix de la base que en l'etapa lactant és important que mare i fill convivisquin, la intervenció professional va encaminada a **cercar una alternativa a l'estada a presó del menor**. En els casos en què això no és possible i el vincle mare-fill és positiu per al desenvolupament

de l'infant, aquest pot romandre a la presó acompanyat de la seva mare fins al compliment dels tres anys d'edat (en l'actualitat, màxim legal establert per romandre un menor en un equipament penitenciari). En aquests casos, mare i fill són ubicats al ja esmentat Departament de Mares del Centre Penitenciari de Dones de Barcelona i s'informa a Fiscalia de Menors d'aquesta situació i de qualsevol incidència que pogués produir-se i que fos perjudicial per a l'infant.

El Departament de Mares és un espai ubicat dins de la presó on es prioritza el benestar del menor, raó per la qual l'estructura i la normativa són diferents a les de la resta de mòduls del centre. Els objectius principals del treballador/a social són garantir el benestar de l'infant i aconseguir que els menors gaudeixin de contacte amb un medi extern normalitzat i així afavorir la seva correcta socialització. Aquests objectius poden resultar inassolibles mitjançant els recursos que ofereixen la família i entorn de la interna i per tant es fa imprescindible l'ús del Servei d'Acolliment Familiar que ofereix l'Ajuntament de Barcelona, que permet que els nens i nenes que es troben al Departament de Mares puguin ser acollits durant els caps de setmana i dies festius per ciutadans que de forma altruista volen participar en el desenvolupament d'aquests infants.

La readaptació al medi extern no és un camí fàcil per a la dona. Tant en els casos en què surt en llibertat definitiva com en què li és aplicat el règim de vida previst en el tercer grau i és ubicada a la Secció Oberta del C.P.D.B., s'evidencien certes mancances formatives i laborals derivades de les exigències de la societat envers

la dedicació exclusiva al rol de dona com a referent en l'atenció familiar, abandonant així el seu desenvolupament d'habilitats que permeten inserir-se al món laboral i aconseguir certa independència personal. En comparació amb el sector masculí, les dones preses compten amb un escàs ventall de recursos enfocats a facilitar la seva reinserció social i l'acolliment en el seu entorn.

Tot i els esforços que s'han fet darrehament per millorar la situació de la dona a presó, és evident que tant en aquest com en els demés àmbits, la dona continua estant en inferioritat de condicions respecte a l'home pel que fa a l'accés a recursos que permeten cobrir les seves necessitats específiques. Encara ens queda molta feina per fer.

Estrangers i presó

Marga Collados Sánchez¹ i César Tarroc Peirón²

Resum

L'increment progressiu de la població estrangera a les presons planteja una nova perspectiva a l'hora d'establir línies d'actuació per part dels professionals implicats. Existeix un conflicte legal entre la Constitució de 1978, que orienta les penes privatives a la reinserció social de les persones penades, la Llei Orgànica General Penitenciària, que, seguint el mandat constitucional, marca les línies del tractament penitenciari de forma igualitària per a tots els penats/des, independentment del seu origen, i, finalment, la Llei d'Estrangeria, que limita l'accés dels estrangers/es irregulars al món laboral i els impossibilita la realització de feines i/o activitats formatives que els facilitin una inserció social efectiva.

L'Administració estableix mecanismes legals per possibilitar l'accés al món laboral durant el compliment de la condemna en aquells casos que per la seva situació documental no puguin fer-ho.

Paraules clau: Estranger/a, antecedents penals, documentació, residència, tractament penitenciari.

Abstract

The progressive increase of the foreign population in prisons brings up a new perspective when establishing lines of action on the part of the professionals involved.

There is a legal conflict between the Constitution of 1978 that orientates privative sentences towards the social rehabilitation of the convicted persons, the General Penitentiary Organic Law which following the constitutional mandate marks the lines of the penitentiary treatment in an egalitarian way for all the convicted persons, independently of their origin and, finally, the Immigration Law, that limits the access of the undocumented foreigners to the world of labour, and that make it impossible for them to realize work and/or formative activities that would make an effective social integration easier.

The Administration establishes legal mechanisms to enable the access to the world of labour while serving a sentence in those cases when being an undocumented immigrant does not allow so.

Key words: Foreigner, previous conviction, documentation, residence, penitentiary treatment

¹ Treballadora social. Servei de Suport a l'Execució Penal Centre Obert 2. mcollados@gencat.cat. Responsable del grup de redacció de l'article.

² Treballador social. Servei de Suport a l'Execució Penal Secció Oberta Homes del Centre Penitenciari Dones. ctarroc@gencat.cat

Amb el volum creixent de població estrangera a les presons, s'incrementen també les dificultats per abordar les diferents problemàtiques inherents a la situació de molts immigrants. Tenen especial rellevància les dificultats de regularització documental de les persones estrangeres que es troben complint condemna, per la seva incidència a l'hora de dur a terme una inserció laboral efectiva. Entre el col·lectiu de persones estrangeres que trobem a la presó, començarem per distingir dos grans grups:

Estrangers/es comunitaris/àries

El Reial Decret 240/2007, de 16 de febrer, regula les condicions per a l'exercici dels drets d'entrada i sortida, lliure circulació, estada, residència temporal i permanent i treball a Espanya dels ciutadans/es d'altres estats membres de la Unió Europea i de la resta d'estats part en l'Acord sobre l'espai econòmic europeu (Islàndia, Liechtenstein i Noruega), i les limitacions d'aquests drets. Inclou també tots els nacionals de països que han signat convenis bilaterals amb la Unió Europea: Suïssa, Andorra, Mònaco i San Marino.

Aquesta regulació s'aplica també, independentment de la seva nacionalitat, als **familiars** dels ciutadans/es anteriorment esmentats, quan els acompanyin o s'hi reuneixin, que es detallen a continuació: al cònjuge o parella de fet; als descendents directes menors de 21 anys; als ascendents directes. En els dos últims casos, es refereix també als del cònjuge o parella. Els descendents majors de 21 anys i els ascendents han de viure al seu càrrec.

Les persones a qui s'aplica aquesta norma tenen **dret a entrar, sortir, circular i**

residir lliurement en territori espanyol.

També tenen dret a accedir a qualsevol activitat laboral o formativa, en les mateixes condicions que els espanyols/es.

Els ciutadans/es de la Unió Europea (en endavant UE), en compliment de la legislació que regula la seva situació, no plantegen conflicte a l'hora de gaudir dels beneficis que preveu la legislació penitenciària, ja que tenen dret a residir i treballar a l'Estat espanyol, sense impediment, sempre que compleixin les formalitats que marca la llei.

Pel que fa als familiars no comunitaris de ciutadans/es de la Unió, a trets generals, disposen dels mateixos drets. Són freqüents els matrimonis amb ciutadans/es de la UE, de manera que persones procedents de països no comunitaris tenen una via per regularitzar la seva situació documental al país, malgrat tenir antecedents penals. També s'estan donant casos en què la sol·licitud de tarja de familiar de resident comunitari és resolta desfavorablement, degut a l'existència d'antecedents penals.

La comissió d'alguns tipus de delictes constitueix motiu d'excepció a la norma general que permet la regularització per aquesta via.

Estrangers/es no comunitaris/àries

És aplicable la Llei Orgànica 4/2000, d'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers/es a Espanya i la seva integració social, a totes les persones que no tinguin nacionalitat espanyola i no els sigui aplicable el règim comunitari.

Té dret de **residència permanent** l'estranger/a que acrediti haver residit

legalment i de manera continuada durant 5 anys.

El permís de residència permanent també es concedeix als estrangers/es que acrediten ser beneficiaris de prestacions contributives de jubilació o incapacitat permanent absoluta o gran invalidesa, obtinguda a Espanya i suficient per al seu sosteniment. També als nascuts/des a Espanya i a la majoria d'edat haver-hi residit legalment durant els tres anys anteriors. Per últim, els que en arribar a la majoria d'edat han estat sota la tutela d'una entitat pública espanyola durant els 3 anys immediatament anteriors.

La limitació per la qual no poden tramitar o renovar el permís temporal les persones que disposen d'antecedents penals no afecta a les persones que han obtingut el permís permanent.

L'administració penitenciària ha de possibilitar les sortides, en cas que sigui necessari, per accedir al tràmit de renovació del permís de residència permanent, ja que en cas de no sol·licitar renovació dins del termini legal el subjecte perdria el dret i per tant la seva situació de legalitat documental.

La situació de **residència temporal** es concedeix a l'estranger/a que acredita disposar de mitjans de vida suficients per atendre les seves despeses de manutenció i estada i les de la seva família, o bé ha obtingut autorització per treballar, o té dret a reagrupament familiar, o acredita permanència continuada a Espanya durant com a mínim 3 anys.

Es pot concedir un permís de residència temporal quan hi ha raons humanitàries, circumstàncies excepcionals o s'acredita una situació d'arrelament, en el supòsits

previstos reglamentàriament (circumstàncies excepcionals).

Per a l'obtenció del permís de residència temporal d'un estranger/a cal que, a més de complir algun dels supòsits anteriors, **no tingui antecedents penals a l'Estat espanyol, o en els països anteriors de residència.**

Excepcionalment, es valora, d'acord amb les circumstàncies de cada cas, la possibilitat de renovar el permís de residència als estrangers/es que han estat condemnats/des per la comissió d'un delictes amb condemna superior a un any i han complert la condemna, els que han estat indultats/des, o estan en la situació de remissió condicional de la condemna.

Les persones que inicien el compliment de la condemna abans d'obtenir la residència, no tenen possibilitat legal d'obtenir-la. De la mateixa manera les persones que disposen de permís de residència temporal durant el compliment de la seva condemna, s'ha de preveure que, en arribar la caducitat del document, legalment no tindran possibilitat de renovar.

Es planteja una seriosa contradicció entre la **Constitució de 1978**, que orienta les penes privatives a la reinserció social de les persones penades, la **Llei Orgànica General Penitenciària**, que, seguint el mandat constitucional, marca les línies de tractament penitenciari de forma igualitària per a tots els penats/des, independentment del seu origen i, finalment, la **Llei d'Estrangeria**, que limita l'accés dels estrangers/es irregulars al món laboral, i impossibilita la realització de feines i/o activitats formatives que els facilitin una inserció social efectiva.

L'Administració ha establert un meca-

nisme per possibilitar l'accés al món laboral durant el compliment de la condemna a aquelles persones que, per la seva situació documental, no puguin fer-ho: **L'Autorització de Treball per a Penats** (en endavant ATP), que permet la realització de feines remunerades mitjançant contracte regularitzat.

Un cop l'estranger/a penat/da accedeix a medi obert, pot tramitar una ATP, sempre que hagi tingut anteriorment permís de residència, o una ATP segons l'anterior regulació, o que compleixi algun dels requisits d'arrelament social. Per poder obtenir una ATP, necessàriament ha de disposar d'una oferta de feina.

L'ATP expira en el mateix moment de l'alliberament definitiu, i no dona dret a prestacions d'atur ni facilita regularitzacions posteriors.

Ens trobem amb un volum elevat i creixent de persones que no poden regularitzar la seva situació. Els problemes que això comporta augmenten progressivament, fins a esdevenir insalvables quan accedeixen a la llibertat definitiva.

El tractament penitenciari ha d'estar orientat en funció de tot el que s'ha exposat anteriorment, i tenint en compte la situació penitenciària en cada cas determinarem les línies d'actuació específiques a seguir.

En el cas d'estrangers/es **no comunitaris/àries que no disposen de passaport**, a més de la tasca de contenció i suport emocional o psicològic, el tractament ha d'estar orientat, prioritàriament, a documentar mínimament el subjecte i a donar-li informació i assessorament respecte dels possibles escenaris en què es pot trobar, tant durant el compliment de la condemna, com en el moment que la finalitzi.

Hem de tenir en compte que, en el cas de preventius/ves i penats/des, malgrat que no tenen cap tipus de documentació, poden accedir als tallers productius tant del centre penitenciari com als externs dependents del Departament de Justícia.

La manca de document identificatiu impossibilita la proposta de llibertat condicional al país d'origen.

Pel que fa als **interns/es que disposen de passaport però no tenen la seva situació regularitzada, o no compleixen els requisits d'arrelament social, familiar i laboral**, igual que els anteriors, podran accedir als tallers productius i realitzar cursos d'educació reglada a l'interior del centre penitenciari.

Els interns/es en tercer grau no poden fer cursos de formació ocupacional oficial, atès que després no poden dur a terme una inserció laboral efectiva. Certes entitats ofereixen la possibilitat de formació a persones que únicament disposen de passaport.

Quan disposen de passaport cal informar-los que poden fer gestions administratives, com l'empadronament, i gaudir dels beneficis que se'n deriven. També tenen accés al seu consolat o ambaixada.

Els penats/des en tercer grau poden optar per complir el període de llibertat condicional en el país al qual correspon el seu passaport (art. 197 RP).

En previsió de la llibertat definitiva, cal informar que no serà possible la tramitació del permís de residència fins a la **cancel·lació dels antecedents penals**. La presó preventiva no genera antecedents penals.

Dins del plantejament de treball amb estrangers/es, cal tenir en compte que al

llarg de tot el procés es pot produir una **expulsió administrativa o judicial**.

D'acord amb la llei d'estrangeria, constituirà causa d'**expulsió administrativa** que l'estranger/a hagi estat condemnat/da, dins o fora d'Espanya, per un delict sancionat amb pena privativa de llibertat superior a un any, excepte que els antecedents hagin estat cancel·lats.

L'expulsió comporta, en tots els casos, l'extinció de qualsevol autorització per continuar a Espanya de la qual sigui titular l'estranger expulsat.

La sanció d'expulsió no es du a terme:

- Als que tenen la residència permanent.
- Als beneficiaris/àries d'una prestació d'incapacitat permanent, per malaltia professional o accident de treball ocorregut a Espanya. Així com als perceptors/es d'una prestació per atur, o beneficiaris/àries d'una prestació econòmica assistencial de caràcter públic.
- Tampoc als cònjuges de l'estranger/a, ascendents i fills menors o incapacitats a càrrec de l'estranger/a que estigui en la situació assenyalada, i han residit legalment a Espanya durant més de 2 anys, ni a les dones embarassades quan la mesura pot suposar un risc per a la gestació o per a la salut de la mare.
- Quan l'estranger/a està processat/da o inculpat/da en un procediment per un delict castigat amb pena privativa de llibertat inferior a 6 anys,

aquesta sortida l'ha d'aprovar el jutge mitjançant sentència.

La Llei d'Estrangeria permet l'expulsió dels estrangers/es que es troben a Espanya i que no tenen permís de residència. Per facilitar-ne l'expulsió el jutge pot decidir el seu internament.

Pel que fa a l'**expulsió judicial**, aquesta es pot resoldre des del moment del judici, en el cas de condemnes inferiors a sis anys, i al llarg de tota la condemna, sempre a instàncies del propi interessat/da.

Hem de concloure, doncs, que mentre no es cancel·lin els antecedents penals no existeix la possibilitat legal de regularitzar la situació documental, i que, per tant, no és possible realitzar cap activitat econòmica. Moltes de les persones que es troben en aquesta situació, generalment no tenen voluntat d'abandonar el país, i majoritàriament les expulsions administratives no s'arriben a materialitzar. La conseqüència és l'increment de persones en situació de greu risc social i la proliferació de perversions socials, com situacions d'exploatació laboral, matrimonis de conveniència, alt risc de reincidència delictiva...

En els casos en què preveiem que el penat/da estranger/a no podrà regularitzar la situació a l'Estat espanyol, els professionals implicats en el tractament penitenciari haurien d'orientar la intervenció cap a la formació i capacitació de les persones estrangeres, amb l'objectiu de dotar-les de recursos personals, formatius i professionals que possibilitin una millora de les expectatives de vida en cas que optin per tornar al país d'origen.

Joves i presó

Neus Garriga Banyeres¹ i Mònica Mateo Lopez²

Resum

Com a grup d'especial atenció, a les presons també trobem els interns joves; el concepte fa referència a la població masculina, d'edat compresa entre els 18 i els 21 anys (i excepcionalment aquells joves fins als 25 anys), que ha comès els fets delictius en aquesta franja d'edat, i que es troba separada de la població penitenciària adulta. Segons el nostre Reglament, "El règim i la configuració dels establiments dedicats en exclusiva a dones, joves, a preventius/ives i a penats/des hauran d'observar les singularitats i adaptacions exigides per fer possible en millors condicions les finalitats de l'execució penal...".

Paraules clau: Jove, mancances, diversitat, canvi.

Abstract

As a group of special attention, we also find the young internees; the concept refers to the masculine population, aged between 18 and 21 years (and exceptionally those youngsters under 25 years of age), who have committed the criminal acts within this age range, and who are separated from the adult prison population. According to the regulations "The regime and the configuration of the establishments dedicated exclusively to women, to the young, to preventive prisoners, and to convicts will have to observe the singularities and adaptations required to enable under better conditions the purposes of the penal execution..."

Key words: Young, lack, diversity, change.

¹ Treballadora social. Servei de Suport a l'Execució Penal. Secció de Serveis Socials en l'Àmbit Penal de Barcelona (S.S.S.A.P.B.). Cap de Programes de Treball Social en Medi obert. ngarrigab@gencat.cat

² Treballadora social. Servei de Suport a l'Execució Penal. (S.S.S.A.P.B.). Centre Penitenciari Dones. mmateol@gencat.cat

A Catalunya, els joves representen el 4,5% del conjunt de la població reclusa, i parlariem per tant d'un total de 450 nois (dades desembre 2008).

Com disposa l'art. 173 del Reglament Penitenciari **"...els professionals adscrits a aquests departaments dirigiran les seves actuacions a la formació integral dels interns, potenciant i desenvolupant les seves capacitats mitjançant tècniques compensatòries que els ajuden a millorar els seus coneixements i capacitats, de tal manera que incrementen les seves oportunitats de reinserció en la societat."**

Atenent que la relació professional és un element fonamental en la intervenció, els professionals ens convertim en un element d'ajut envers l'intern i la família des del primer moment que aquest ingressa a presó.

A banda d'atendre l'impacte emocional de l'ingrés, el ser reconegut com a professional referent ens ha de facilitar les nostres futures intervencions socials. La intervenció familiar no és fàcil, sobretot en el cas dels joves, perquè la família de vegades centra la demanda en el noi (específicament en aquells joves que presenten una elevada ansietat situacional) i omet els problemes subjacents en el seu propi nucli.

La nova situació també pot provocar por o reticències a qualsevol tipus de canvi, així com desconfiança envers els professionals, sobretot pel desconeixement del medi. És per això que cal donar resposta a aquests dubtes i angoixes i a totes aquelles qüestions relacionades amb el funcionament del medi penitenciari.

Considerem que el jove és portador d'una situació problemàtica, i això afegit a

les característiques personals pròpies de l'edat, fa que l'esforç d'analitzar la persona i el seu entorn sigui molt més complex que en un intern adult.

El jove, que es troba en procés de construcció i afermament de la seva persona, ha d'aprendre a reconèixer el seu potencial, les seves mancances, inseguretats... i ha de comprendre els seus canvis emocionals. Aquest treball personal implica en moltes ocasions un rebuig a participar en el canvi (i a enfrontar-se a experiències traumàtiques viscudes amb anterioritat), en confrontació directa amb el plaer immediat i la tendència a no posar límit als seus desitjos. Com a resultat i per imitació dels grups d'iguals poden mostrar conductes agressives i una violència que genera coacció, por i patiment.

La intervenció i col·laboració dels membres de la família, del seu entorn relacional implicat i de la resta de professionals referents és fonamental en aquest procés de maduració de l'intern.

En aquest sentit el treballador social ha de potenciar la participació del medi acol·lidor en el procés de canvi del jove, cal mobilitzar els recursos personals dels diferents membres, detectant les seves capacitats per tal d'elaborar noves estratègies d'actuació perquè es puguin enfrontar als problemes que emergeixin i totes aquelles accions que afavoreixin la rehabilitació, i modificar aquelles que la dificulten.

Per tal d'incloure la participació de la família dins d'aquest procés, cal determinar el paper de l'intern dins la dinàmica familiar i tots aquells canvis que s'han generat arran d'aquesta nova situació.

En la majoria dels casos tant la família com l'intern han d'aprendre a demanar

ajuda quan la necessiten, sobretot en aquest moment de tantes pèrdues, d'entre les quals (i en el cas dels joves) la mancança afectiva pot ser la més significativa. El dubte de si s'està actuant amb excessiva rigidesa o permissivitat per part de la família, juntament amb el sentiment de culpabilitat que els acompanya, acostumen a ser les primeres qüestions en l'abordatge del cas.

Des de la nostra vessant multidisciplinària, l'educació, la formació ocupacional, el treball (ja sigui dins el mateix centre o fora) i sobretot l'aproximació gradual al medi extern són els nostres eixos d'intervenció. És per això que un cop detectat allò que pot orientar el programa individual d'intervenció en el jove, cal donar a conèixer a la família els objectius a aconseguir, fer-los participants de les activitats que es duren a terme durant els permisos, fer el seguiment de l'estada i orientar-los en cas que es produeixin involucions (recalcades en consum de drogues o incompliments d'acords).

Bàsicament els nostres Programes de tractament se centren en l'abordatge de les problemàtiques de consum de drogues, de manca de control d'impulsos, i violència juvenil íntimament aparellats amb els joves i relacionats amb la seva etiologia delictiva; però no hem d'oblidar la intervenció específica en la transmissió de valors de diversitat per tal d'afavorir el respecte de l'altre i de les seves característiques personals, socials, culturals i religioses.

Ara bé, el repte que se'ns està plantejant des de fa uns anys va lligat al fenomen de la immigració juvenil. Aquesta nova realitat ens ha abocat a tenir un perfil de jove estranger que representa el 70% de la nostra població de joves.

Dins d'aquest grup, majoritàriament trobem els joves d'origen magrebí (al voltant també d'un 70% del grup d'estrangers) que han emigrat sols del seu país. De manera directa o indirecta són empesos per la pròpia família a emprendre una aventura molt arriscada sense massa garanties d'èxit.

Si al seu país ja han patit escassa escolaritat, poques o nul·les possibilitats d'inserció laboral i poc control familiar, aquí al nostre molts han esdevingut "nens del carrer" i comencen a patir les conseqüències d'una vida al marge de la legalitat. Les relacions grupals molt marcades els ajuden a subsistir en aquest àmbit, paral·lelament al fet que es produeix la separació total de les seves famílies.

En aquests darrers anys hem hagut d'anar donant resposta a les necessitats sorgides, entre d'altres la dificultat de comunicació idiomàtica i/o cultural, el desarrelament social i la mancança de pertinença al grup, per la qual cosa als equips multidisciplinaris s'ha fet indispensable la incorporació d'altres professionals, com imams, mediadors socioculturals i diferents associacions i voluntaris.

Si l'existència d'un vincle afectiu familiar actua com a element contenidor i de compromís en aquests casos (i també en d'altres que poden patir desarrelament sociofamiliar), es fa necessària la derivació a un recurs residencial ajustat a les seves necessitats materials i emocionals, així com a la xarxa de serveis formals i informals.

En poques paraules: és una realitat que el present que desenvolupi el jove determinarà tota la seva etapa adulta, per la qual cosa en aquesta franja d'edat caldrà incidir en totes les àrees, tant la social i fami-

liar, com l'educativa, psicològica i formativa. Potenciar la comunicació intrafamiliar, elaborar noves estratègies d'actuació vers els conflictes i reforçar les seves capacitats i potencialitats són alguns dels aspectes que els treballadors socials abordem amb l'intern i família de manera conjunta per tal d'ajudar-los a canviar pautes de funcionament que fins al moment de l'ingrés a presó no han estat prou efectives.

La nostra tasca acostuma a ser complexa, i dins del marc d'un treball multidisciplinari ens obliga a ser més dinàmics i flexibles a l'hora d'avaluar els girs que es poden presentar en l'evolució del cas. Ate-

nem els joves transgressors de la llei i que sovint mostren desinterès en rebre indicacions, i amb tot un seguit de problemàtiques individuals, familiars i o socials afegides, en alguns casos amb patologies difícils de tractar, com ara trastorns psiquiàtrics; però lluny de l'aspecte decebedor que en ocasions pot aparèixer en la nostra feina, sabem que els joves són mereixedors, entre d'altres col·lectius, de tots els esforços i de la col·laboració "social", diríem que es tracta d'una coresponsabilitat, perquè també el gran benefici social que tenim a l'abast és responsabilitat de tots.

L'informe social en l'àmbit penitenciari

Núria Pujol i Serna¹ i Anna Cabanes i Altés²

Resum

Una de les tasques encomanades al treballador/a social (en endavant TS) en l'àmbit de l'execució penal és l'emissió de l'informe social.

Cada tipus d'informe social és motivat per un moment concret del compliment de la condemna i s'adreça a diverses instàncies.

El seu objectiu en delimita el contingut i posa l'èmfasi en una determinada informació.

S'elabora a partir de la recollida de dades contrastades mitjançant la utilització de diferents tècniques: l'observació, l'entrevista, la recollida i consulta de documentació, les visites a domicili i la coordinació amb altres professionals del centre penitenciari i de la xarxa comunitària de recursos.

Paraules clau: Informe social, medi acollidor, entorn relacional, factors socials protectors, factors socials de risc, capacitats.

Abstract

One of the tasks entrusted on the social worker in the area of penal execution is the emission of the social report. Each type of social report is motivated by a concrete moment of the fulfillment of the sentence and addressed to several instances.

Its objective delimits its contents and puts the emphasis on a determinate information.

It is elaborated from the collection of contrasting data through the utilization of different techniques: observation, interview, collection and consulting of documentation, visits at home and coordination with other professionals of the penitentiary center and of the community resources network.

Key words: Social report, cosy environment, relational environment, protective social factors, social risk factors, capacities.

¹ Treballadora social. Servei de Suport a l'Execució Penal. Secció de Serveis Socials en l'Àmbit Penal de Barcelona. Treballadora Social CP Brians 1. npujol@gencat.cat

² Treballadora social. Servei de Suport a l'Execució Penal. Secció de Serveis Socials en l'Àmbit Penal de Barcelona. Cap de la Secció de Serveis Socials en l'Àmbit Penal de Barcelona. acabanes@gencat.cat

Introducció

Amb la voluntat de consensuar criteris tècnics i millorar la qualitat de la nostra praxi quotidiana, des del Servei de Suport de l'Execució Penal (en endavant SSEP) es van elaborar dos documents que han incidit en la forma i el contingut dels informes socials que presentem:

- El Protocol dels Serveis Socials en l'àmbit penitenciari (2005).³
- El Projecte de Gestió del Coneixement al Departament de Justícia (2006). Aquest projecte va permetre la creació d'una Comunitat de Pràctica⁴ de TS que tenia com a objectiu identificar l'estructura tipus de cada model d'informe i el seu contingut a partir del coneixement existent en cada TS, fruit de bones pràctiques individuals, i que es trobava disseminat entre el nostre col·lectiu.

Ambdós documents són eines que han permès, a més a més, millorar l'anàlisi i la comprensió de la situació i l'entorn de la persona interna.⁵

Cal assenyalar diverses qüestions genèriques relatives als informes dels membres de l'Equip de Tractament Multidisciplinari (en endavant ETM) que cal tenir en compte:

- D'acord amb la seva disciplina, cada professional de l'ETM, mitjançant un

informe raonat, emet una proposta a l'òrgan col·legiat, la Junta de Tractament, a fi que pugui prendre acords que són resolts per l'òrgan judicial o administratiu competent. Els acords de la Junta de Tractament no són mai vinculants per a l'òrgan de resolució.

- Totes les resolucions dels òrgans judicials i administratius poden ser recorregudes, tant per la persona interessada com per altres òrgans judicials (p. ex. Fiscal de Vigilància Penitenciària).
- Tots els informes socials presenten la mateixa estructura, que consta d'una part descriptiva i una part qualitativa.

Els diferents tipus d'informe social que presentem són els de major transcendència en l'àrea social en relació amb el procés penitenciari, i s'exposen per ordre cronològic des que la persona ingressa a un centre penitenciari per complir una condemna fins a la llibertat definitiva. Així doncs, si poséssim tots els informes socials d'una persona interna junts, un al costat de l'altre, hauria de quedar reflectida tota la seva trajectòria social penitenciària.

³ Document intern del SSEP que neix per recollir, ordenar i identificar les accions del TS en el compliment penitenciari.

⁴ Grup de persones que comparteixen una preocupació, un conjunt de problemes o un interès comú envers un tema i aprofundeix el seu coneixement i perícia en aquesta àrea a través d'una interacció continuada. Sanz Martos, Sandra "Comunidades de práctica virtuales: acceso y uso de contenidos", a *RUSC* núm. 2, novembre 2005. Barcelona.

⁵ El terme *persona interna* es refereix a un home o dona que està complint una pena privativa de llibertat, sigui quin sigui el règim de vida en què es troba classificat per complir la condemna, incloent-hi els preventius.

Els informes socials

L'informe social de Classificació social

Com el seu nom indica, és el primer informe social que el/la TS ha de fer un cop la persona ha estat jutjada i penada.

El seu objectiu és fer una proposta del règim de vida penitenciària amb el qual la persona interna ha de començar a complir la seva condemna.

Es tracta d'un informe complet i detallat atès que es refereix a la trajectòria de vida de la persona interna i del seu entorn.

L'òrgan que sol·licita l'informe social és la Junta de Tractament, i s'adreça a la Secció de Classificació de la Secretaria de Serveis Penitenciaris i Justícia Juvenil (en endavant SSPRiJJ), òrgan que resol.

El termini màxim perquè la Junta de Tractament prengui l'acord de proposta de classificació inicial i l'elevi a l'òrgan de resolució és de dos mesos des que arriba el testimoniatge de la sentència al centre penitenciari.

L'estructura de l'informe social consta de:

- La part descriptiva, on trobem set apartats establerts al Protocol Unificat de Classificació:
 - genograma familiar.
 - història familiar: descripció dels membres de la unitat familiar de referència.
 - la dinàmica familiar actual: canvis produïts en l'entorn des de l'ingrés al centre penitenciari.

- la situació econòmica.
- la situació social: dades sobre l'habitatge i l'entorn; documentació: empadronament i regularització en cas d'immigrants; i la possible relació amb els Serveis Socials i/o amb la xarxa de recursos comunitaris.
- la situació laboral de la persona: qualificació i/o ofici; itinerari laboral; situació laboral en el moment de l'ingrés al centre penitenciari; i les possibilitats reals d'incorporació al mercat laboral.
- els tipus de problemàtiques: personals, relacionals, addictives, etc.

■ La part qualitativa⁶ es refereix:

- als factors familiars i ambientals de risc.
- als factors familiars i ambientals protectors.
- a les capacitats de la família d'oferir suport emocional i d'establir límits; la seva vinculació amb els Serveis Socials d'Atenció Primària i amb els recursos de la xarxa comunitària; i a la capacitat d'identificar els problemes.

■ Les àrees d'intervenció i propostes d'actuació.

■ Les fonts d'informació.

L'informe social de classificació inicial va acompanyat del Programa Individual de Tractament.

El/la TS ha d'adjuntar tota la documentació necessària en el seu informe quan l'ETM valora que la persona interna pot ser classificada inicialment en tercer grau

⁶ La part qualitativa té la mateixa estructura en tots els informes i es troba desenvolupada en la darrera part d'aquest article.

de tractament, ja sigui: per donar continuïtat a una situació personal, familiar i social estable i evitar un desgavell familiar; per iniciar un curs de formació ocupacional o recerca laboral; per incorporar-se al món laboral; per realitzar tractament de tipus ambulatori; o bé per poder seguir complint la condemna en un recurs extern a fi de rebre tractament especialitzat, ja sigui educatiu o toxicològic.

Informe social de Proposta del primer permís ordinari de sortida

Les persones internes que compleixen el requisit bàsic d'haver complert una quarta part de la totalitat de la condemna poden sol·licitar a la Junta de Tractament la concessió d'un permís ordinari, que és un benefici i no un dret.

L'objectiu de l'informe de primer permís és informar al Jutjat de Vigilància Penitenciària (en endavant JVP) **quina és la realitat social del referent extern⁷ o dels membres que componen el medi acollidor o nucli de convivència⁸ que adquireixen compromís d'acollir la persona interna, ja sigui la família d'origen, l'adquirida o algun membre del seu entorn relacional.**

En el cas de persones internes els referents acollidors de les quals no són afavoridors dins del seu procés o bé no en tenen, es proposa per al gaudiment de permisos un recurs residencial conveniat per la SSPRIJJ.

L'òrgan que sol·licita l'informe social és la Junta de Tractament, i s'adreça al Jutjat de Vigilància Penitenciària, que és l'òrgan de resolució.

L'ETM establirà en els seus informes respectius les condicions i els controls que cal realitzar durant el gaudiment del permís ordinari. Aquestes condicions i controls seran revisats i valorats per a la concessió de noves propostes de permisos de sortida.

Sempre que hi hagi una modificació en les dades de localització, o en els condicionants, o be hi hagi hagut incidències durant el gaudiment del permís, cal informar-ne el JVP.

L'estructura de l'informe social de primer permís està formada per:

- La part descriptiva, que indica:
 - el tipus de medi que acollirà la persona: família d'origen o adquirida, recurs residencial o altres situacions a especificar.
 - la situació i circumstància personal i social dels membres que componen el medi acollidor o nucli de convivència, així com la situació de les persones de l'entorn relacional⁹ de la persona interna implicades en el permís.
- La part qualitativa.
- Les àrees d'intervenció i activitats proposades en el Programa Social, si s'escau.
- Les fonts d'informació.

⁷ Persona mitjançant la qual ens apropem a conèixer la realitat social de la persona interna. Sovint forma part del medi d'acollida o nucli de convivència, però pot no formar-ne part. A més a més, no sempre pot o vol acollir la persona interna en el seu nucli de convivència.

⁸ Membres que componen el nucli d'acollida, del qual, normalment, el referent extern en forma part.

⁹ Tot i que *entorn relacional* és un concepte ampli, ens referim a aquelles persones, familiars o no, que tot i no formar part del medi acollidor o de convivència col·laboren i participen en el procés penitenciari.

Informe social de Revisió del Grau de Tractament

Cada sis mesos l'ETM ha d'estudiar i revisar el grau de tractament de la persona interna. Aquesta revisió es valora en funció de la seva evolució, de la seva participació en el Programa Individual de Tractament i, en cas d'haver gaudit de permisos de sortida, de la valoració que se'n faci, així com del compliment dels condicionants i controls establerts durant el gaudiment de permisos i sortides. Els condicionants establerts des de la vessant social resten recollits en el que anomenem Programa Social.

Quant a la revisió del grau de tractament, ens podem trobar en tres situacions: la regressió, el manteniment i la progressió del grau de tractament. És en aquest darrer cas, és a dir, quan es proposa que la persona interna passi d'un 2n grau ordinari a un 3r grau en medi obert, que cada membre de l'ETM ha d'emetre un informe.

L'objectiu de l'informe social és argumentar la progressió d'un règim ordinari tancat a un règim de vida obert a partir de la valoració de l'evolució de la persona interna durant les sortides i permisos, de la seva adaptació en el medi acollidor i del compliment dels objectius i activitats proposades en el seu Programa Social.

L'òrgan que sol·licita l'informe social és la Junta de Tractament, i s'adreça a la Secció de Classificació de la SSPRIJJ, òrgan de resolució.

L'estructura de l'informe social està formada per:

- La part descriptiva: fa referència a la descripció de la situació social i

personal dels membres del medi acollidor i de l'entorn relacional implicat en els permisos. En els casos de persones sense medi acollidor es valoren el suport i els vincles amb què la persona interna compta en la xarxa comunitària.

- La part qualitativa.
- L'evolució de la persona durant les sortides i/o permisos i valoració de la seva estada en el medi acollidor.
- El pla de treball a l'exterior.
- Les fonts d'informació.

Si s'escau, el/la TS adjunta a l'informe de revisió de grau: la comprovació d'oferta laboral, les dades de curs formatiu o la documentació necessària per a la derivació a un recurs (els compromisos de la persona, del recurs i del SSEP).

L'informe social de pronòstic d'integració social: la llibertat condicional

Amb caràcter general, basant-nos en la llibertat condicional prevista a l'art. 192 Rp, tres mesos abans del compliment de les tres quartes parts de la condemna, l'ETM ha d'iniciar d'ofici l'estudi del benefici de la llibertat condicional de la persona interna, independentment de la seva trajectòria i de l'evolució en el tractament penitenciari i penal. Consegüentment, la proposta per part de l'ETM i l'acord de la Junta de Tractament pot ser favorable o desfavorable.

L'expedient de la llibertat condicional està format per diversos documents, dels quals en destaquem els que afecten directament el TS:

- **l'Informe de pronòstic d'integració social**, que inclou la valoració jurídica, la valoració psicològica, l'evolució socioeducativa, la valoració medicosanitària, si s'escau, i la valoració sociofamiliar.
- **el Programa individual i Pla de seguiment de la llibertat condicional**. Els diferents professionals s'ocupen d'identificar les àrees d'intervenció i els àmbits en els quals s'ha d'actuar (sanitari, tractament d'addiccions, familiar/institucional, ocupacional/formatiu/laboral i personal), amb els respectius objectius a assolir i les estratègies concretes i pràctiques d'intervenció. El Programa ha de ser acceptat i signat per la persona interna.
- **l'Acta de compromís d'acollida**. L'acta recull l'adreça on residirà la persona interna mentre gaudeixi de la llibertat condicional i la manifestació de la disposició de mitjans de subsistència per part de la persona que adquireix el compromís d'acollir la persona interna. L'Acta és signada per la persona que adquireix el compromís d'acollir la persona interna. A més a més, correspon al TS informar al referent acollidor (ja sigui la família, o una persona propera, o el responsable del recurs residencial extrapenitenciari) del significat del compromís que adquireix i del Pla de seguiment signat per la persona interna.

L'objectiu de la valoració sociofamiliar és descriure el tipus de medi d'acollida i la situació social i personal dels seus membres tot **posant l'èmfasi en les intervencions dutes a terme durant el període de temps gaudit en 3r grau de**

tractament en medi obert tant amb la persona interna i el seu medi acollidor o nucli de convivència com amb els Serveis Socials d'Atenció Primària i la xarxa de recursos comunitària.

L'òrgan que sol·licita iniciar l'expedient de la llibertat condicional és la Junta de Tractament, i s'adreça al JVP, que és l'òrgan de resolució. Ara bé, previ a ser adreçat al JVP, la cap de secció del SSAP ha d'acceptar o no la tutela de la persona interna.

L'estructura i el contingut de l'informe social, que està inclòs dins el pronòstic d'integració social, consta dels apartats següents:

- La descripció del tipus de medi d'acollida:
 - el tipus del medi: la família d'origen, l'adquirida, un recurs o altres situacions; l'adreça on fixa la residència; nom i cognoms de la persona responsable de l'acolliment, i telèfon de contacte.
- La part qualitativa fa referència a l'anàlisi valorativa del medi d'acollida.
- La valoració de l'estada en el medi d'acollida. Es valora **el procés d'encaix de la persona interna amb el medi acollidor durant el període de temps en medi obert.**
- Les fonts d'informació.

La part qualitativa dels informes socials

Amb la voluntat de superar el predomini d'un contingut descriptiu dels informes socials, l'any 2002 neix un primer instrument de treball que pretén facilitar l'observació, la recollida i la reflexió dels

principals **factors de risc i de protecció social tant ambientals com familiars que observem en la realitat de la persona interna**, així com les **capacitats** que el medi acollidor presenta per acompanyar i donar suport a la persona penada en el seu procés rehabilitador.

Aquest document, avui dia anomenat guia d'indicadors socials penitenciaris, s'ha anat supervisant i adaptant a les realitats canviants. Contempla les principals característiques o circumstàncies presents en els entorns socials de la persona interna. Ara bé, tot i que l'ús d'aquesta guia d'indicadors ha suposat la introducció d'arguments de caire qualitatiu en els informes socials, cal dir que no ens permet ponderar els factors de risc i de protecció social, atès que no s'ha establert encara un sistema de mesura de valoració gradual.

Els factors familiars i ambientals de risc i protectors que observem en la unitat familiar o entorn relacional de referència són:

L'habitatge

- Habitatge estable/inestable
- Serveis i equipaments del barri

Els ingressos econòmics

- Fonts d'ingressos. Estables o inestables
- Suficients o precaris per cobrir necessitats bàsiques
- Equilibri entre ingressos i despeses. Existència o no de deutes
- Existència d'un major suport econòmic que no pas el suport emocional
- Com s'administra el medi: basat en la previsió o en la immediatesa
- Ajustament/desajustament entre in-

gressos familiars i diners de què disposa l'intern/a

- Col·laboració de l'intern/a a les despeses del nucli familiar quan comptat amb ingressos del treball dins el centre penitenciari

La situació laboral

- Hàbits laborals
- Trajectòria laboral
- Estabilitat/inestabilitat

La dinàmica i l'organització familiar

- Tasques i organització quotidiana basades en la improvisació o la previsió
- Existència de normes: clares, confuses, inexistents
- Hàbits d'higiene
- Responsabilitat de la realització de les tasques quotidianes
- Relacions aglutinades/deslligades
- Rols de les figures parentals: figures definides/absents/rígides
- Relacions conflictives entre membres de la família
- Ajuda mútua entre els membres

Les problemàtiques existents

- Antecedents de problemàtica de maltractaments als membres de la unitat familiar, nucli i/o persona de referència
- Conductes addictives actives en algun membre de la unitat familiar o entorn relacional: alcoholisme, toxicomanies, ludopaties...
- Problemàtiques en salut mental

Aspectes policials i penals

- Antecedents policials o penitenciaris dels membres de la unitat familiar

La immigració

- Adaptació i acceptació social al nostre país
- Situació administrativa regularitzada o no
- Xarxa relacional
- La comunicació idiomàtica
- La cultura del país d'origen

Persones sense domicili fix

- Arrelament social positiu a un lloc geogràfic determinat (sentiment de pertinença)
- Conductes addictives: toxicomania, ludopatia, alcoholisme...
- Autonomia personal satisfactòria
- Situació d'indigència reversible o irreversible
- Vinculació positiva o no amb la xarxa de serveis formals i informals

Documentació

- Tenir cura de la documentació personal (DNI, empadronament, targeta sanitària...)

Les capacitats del referent extern i del medi acolridor que tenim en compte són:

La capacitat de suport, de contenció i d'establir límits

Ens referim a l'existència de relacions basades en el respecte mutu, el reconeixement de les dificultats però també de les potencialitats del subjecte, la manera d'afrontar i resoldre els conflictes, les formes de comunicació i la identificació de situacions on cal posar límits. Observem:

- El reconeixement de les dificultats i limitacions que poden impedir la

producció de canvis. La identificació de potencialitats.

- Expectatives del nucli familiar ajustades a la realitat.
- Forma de discurs: ajustats o no a la realitat, serens, agressius, demandants.
- Estratègies individuals o conjuntes utilitzades per resoldre els conflictes: negociació, confrontació, etc.
- Posició dels membres del medi acolridor: sobreprotecció, manca de supervisió, justificació, dificulten i/o faciliten les vies de solució. Si es tracta d'una unitat familiar sotmesa al xantatge emocional per part de la persona penada.
- Tipus d'acolliment que s'ofereix: amb condicions o bé sense condicions.
- El compromís de col·laboració amb els professionals que intervenen.
- Proporcionalitat entre el grau de mobilització i el problema que s'atén.
- Capacitat per rebre i entendre instruccions.

La vinculació a recursos socials i la participació social

Ens referim a la disposició que presenta la unitat familiar a l'hora de cercar solucions, si compta amb una xarxa de suport, si cerca ajut als serveis socials en cas de menester i quin ús en fa, i si participa a nivell social.

- Vinculació a un servei o entitat.
- Iniciativa i temporalitat de la vinculació.
- Grau de compromís a l'hora de complir acords.

- Relació amb els recursos i serveis socials (utilitarista, interessada, manipuladora, dependent, col·laboradora, participativa).
- Opinió sobre el recurs i els seus professionals.

La capacitat d'identificació de problemes

El fet que la unitat familiar sigui coneixedora del procés i la trajectòria que els ha portat fins a la situació actual i sigui capaç d'identificar les seves problemàtiques és un dels elements que garanteixen la motivació i possibles canvis.

Sovint les unitats familiars que són capaces d'anomenar les problemàtiques que

els afecten obertament, presenten una bona disposició de col·laboració i sol·liciten orientació als professionals que intervenen en el procés de modificació o canvi de situacions problemàtiques.

Quant a aquesta capacitat explorem:

- Capacitat per descriure les problemàtiques
- Consciència del tipus de problemàtiques
- Coneixement/reconeixement/enconbriment de les problemàtiques
- Vivència de la problemàtica per part del nucli familiar
- Concepte de la conducta delictiva
- Valoració de la xarxa relacional: grups de relació de l'intern

Diccionari penitenciari

Mª Ángeles González Pérez¹

El vocabulari utilitzat en l'àmbit penitenciari fa necessari definir aquelles paraules que són més específiques.

Aquest petit diccionari recull els termes i les locucions més concretes que apareixen en alguns articles de la revista i pretén ser una eina que en faciliti la comprensió. Les fonts emprades han estat les normes que regulen el Dret Penitenciari, com la Llei Orgànica General Penitenciària, el Reglament Penitenciari, el Reglament d'organització i funcionament dels serveis d'execució penal a Catalunya i les instruccions i circulars dictades pels òrgans directius dels serveis penitenciaris i de rehabilitació de Catalunya.

CENTRE PENITENCIARI. Lloc d'internament per a detinguts, presos i condemnats a penes i mesures de seguretat privatives de llibertat. Per establiment o centre s'entén una entitat arquitectònica, administrativa i funcional amb organització pròpia.

Existeixen tres **tipus d'establiments penitenciaris**:

- a) Establiments de preventius.
- b) Establiments de penats (de règim ordinari, de règim obert i de règim tancat). Els establiments de règim obert poden ser Centres oberts o d'inserció social, Seccions obertes i Unitats dependents.
- c) Establiments especials (centres hospitalaris, centres psiquiàtrics i centres de rehabilitació social, per a l'execució de mesures penals).

CLASSIFICACIÓ INICIAL. Després de l'ingrés en un centre penitenciari, els penats han de ser classificats en graus. Els graus són anomenats correlativament, de manera que el primer es correspon amb un règim en el qual les mesures de control i seguretat són més estrictes, el segon amb el règim ordinari i el tercer amb el règim obert.

La **proposta de classificació inicial** penitenciària l'han de formular les juntes de tractament, i la **resolució sobre la proposta** ha de ser dictada, de manera escrita i motivada, pel centre directiu.

CLASSIFICACIÓ INICIAL EXECUTIVA. Quan es tracti de penats amb condemnes de fins a un any, la proposta de classificació inicial formulada per la Junta de Tractament, adoptada per

¹ Llicenciada en Dret i en Criminologia. Jurista - Criminòloga del Servei de Suport a l'Execució Penal de Barcelona.

acord unànime dels seus membres; tindrà la consideració de resolució de classificació inicial a tots els efectes, llevat de quan s'hagi proposat la classificació en primer grau de tractament, cas en què la resolució correspon al centre directiu.

Si la proposta de la Junta de Tractament de classificació en segon o tercer grau no és unànime, cal trametre-la al centre directiu per a la resolució que sigui pertinent.

CRIMINOLÒGIC. Relatiu a la criminologia. Aquesta ciència tracta de subministrar una informació vàlida, contrastada, sobre la gènesi, dinàmica i variables principals del delictes (contemplat com a problema individual i com a problema social), així com sobre els programes de prevenció eficaç d'aquest i tècniques d'intervenció positiva sobre el delinqüent.

D'OFICI. Es diu de les actuacions que es practiquen sense que sigui necessària la sol·licitud de l'interessat.

EQUIPS DE TRACTAMENT MULTIDISCIPLINARIS. Els equips multidisciplinaris seran les unitats d'estudi, proposta i execució amb què comptarà la Junta de Tractament. Seran els encarregats tant d'emetre les propostes a vista de les quals l'òrgan col·legiat esmentat prendrà, amb caràcter general, els acords per a l'adopció de les mesures necessàries per executar els programes de tractament o els models individualitzats d'intervenció, així com d'executar-los, sota el control immediat i directe del coordinador/a d'aquests equips.

FISCAL DE VIGILÀNCIA PENITENCIÀRIA. Funcionari que representa i defensa judicialment els interessos de l'Estat i promou l'acció de la justícia en defensa de la legalitat; intervé i protegeix els interessos dels interns en centres penitenciaris.

FORÇA PÚBLICA. Forces i cossos de seguretat de l'Estat o policia autonòmica (dintre de l'àmbit de Catalunya, els Mossos d'Esquadra).

INGRÉS PENAT. Per manament d'ingrés com a penat per jutge o tribunal sentenciador o per sentència ferma. El règim dels penats persegueix ordenar la convivència, per assolir un ambient adequat al tractament, a més de la retenció i custòdia.

INGRÉS PREVENTIU. Per manament de presó de l'autoritat judicial competent. El règim de presó preventiva té per objecte retenir l'intern a disposició de l'autoritat judicial. El principi de la presumpció d'innocència ha de dirigir el règim penitenciari dels preventius.

JUNTA DE RÈGIM I ADMINISTRACIÓ. Òrgan col·legiat dels centres penitenciaris, per a l'aplicació uniforme del règim penitenciari, bon govern dels establiments i gestió econòmica d'aquests. El reglament penitenciari vigent (1996) substitueix aquest òrgan pel Consell de Direcció, la Comissió disciplinària i la Junta econòmica administrativa (aquesta darrera no existeix als centres dependents de la Generalitat de Catalunya).

JUNTA DE TRACTAMENT. Un dels òrgans col·legiats dels centres penitenciaris. La Junta de Tractament s'haurà de reunir en sessió ordinària una vegada

da per setmana i en sessió extraordinària totes les vegades que ho consideri necessari el seu president/a. Els acords de la Junta de Tractament s'hauran d'adoptar a la vista de les propostes elevades pels equips multidisciplinaris.

JUTGE INSTRUCTOR. Jutge que instrueix les causes. Porta a terme una activitat investigadora, preparatòria del judici penal, que recull els elements d'interès per al procés.

JUTGE DE VIGILÀNCIA. Jutge que dins l'ordre jurisdiccional penal, exerceix les funcions previstes en les lleis penals en matèria d'execució de penes, rehabilitació social i empara dels drets i beneficis dels internats en centres penitenciaris.

JUTJAT DE VIGILÀNCIA PENITENCIÀRIA. Òrgan judicial unipersonal. En cada província, i dins de l'ordre jurisdiccional penal, hi haurà un o diversos Jutjats de Vigilància Penitenciària, que tindrà les funcions jurisdiccionals previstes en la Llei General Penitenciària, en matèria d'execució de penes privatives de llibertat i mesures de seguretat, control jurisdiccional de la potestat disciplinària de les autoritats penitenciàries, protecció dels drets i beneficis dels interns i altres que senyali la llei.

LLIBERTAT CONDICIONAL. Benefici atorgat a un penat, quan ha complert la major part de la pena, mitjançant el qual obté la llibertat fins a la fi de la seva condemna. La llibertat condicional és concedida pel Jutjat de Vigilància Penitenciària.

LLIBERTAT PROVISIONAL. Llibertat concedida al processat, basant-se en els

seus bons antecedents, fins que el tribunal dicti sentència.

PATROCINI. Protecció i sosteniment atorgat a algú, per una persona física o jurídica. Defensar, sostenir, protegir, emparar, una persona. *Patrocinar un alliberat condicional.*

PENADA. Persona condemnada per la comissió d'un acte delictiu.

PERMÍS ORDINARI DE SORTIDA. Es poden concedir, amb l'informe preceptiu previ de l'equip tècnic, permisos de sortida ordinaris de fins a set dies de durada **com a preparació per a la vida en llibertat**, fins a un total de trenta-sis o quaranta-vuit dies per any als condemnats classificats en segon o tercer grau respectivament sempre que hagin extingit la quarta part de la condemna o condemnes i no tinguin mala conducta. L'informe preceptiu de l'equip tècnic ha de ser desfavorable quan, per la trajectòria delictiva peculiar, la personalitat anòmla de l'intern o per l'existència de variables qualitatives desfavorables, sigui probable el trencament de la condemna, la comissió de nous delictes o una repercussió negativa de la sortida sobre l'intern des de la perspectiva de la seva preparació per a la vida en llibertat o del seu programa individualitzat de tractament. L'equip tècnic ha d'establir, en el seu informe, les condicions i els controls que s'hagin d'observar, si s'escau, durant el gaudiment del permís de sortida, el compliment del qual ha de ser valorat per a la concessió de nous permisos.

PRESÓ PREVENTIVA. És la mesura cautelar més greu respecte de la lliber-

tat de l'individu i consisteix en la seva limitació per part del jutge. Suposa que la persona implicada en la comissió d'un delictes sigui ingressada en un establiment penitenciari per assegurar els objectius del procés (com la presència de l'imputat en el procés o l'objectivitat de la investigació) i l'eventual execució de la pena.

PRIMARI. Persona que ingressa a la presó i que no ha estat condemnada anteriorment amb una sentència executòria per haver comès un delictes.

PROGRESSIÓ DE GRAU. La progressió en el grau de classificació (de 1r a 2n grau, o de 2n a 3r grau) depèn de la modificació positiva dels factors directament relacionats amb l'activitat delictiva, es manifesta en la conducta global de l'intern i comporta un increment de la confiança dipositada en ell, fet que permetrà l'atribució de responsabilitats més importants que impliquin un marge de llibertat més gran.

PRONÒSTIC D'INTEGRACIÓ SOCIAL. Document que ha de contenir l'Expedient de Llibertat Condicional, en què es manifestin els resultats aconseguits mitjançant el tractament i un judici de probabilitat sobre el comportament futur del subjecte en llibertat.

PROTOCOL UNIFICAT DE CLASSIFICACIÓ (PUC). Document utilitzat per formular, d'acord amb l'avaluació de les variables estàtiques i dinàmiques de cada penat, les propostes raonades de grau inicial de classificació i de destinació a l'establiment penitenciari que correspongui. Inclou els informes dels diferents professionals dels Equips de

Tractament Multidisciplinaris i estableix les àrees que cal observar, analitzar i en quines cal intervenir.

PROGRAMA INDIVIDUALITZAT DE TRACTAMENT (PIT). Document formulat per la Junta de Tractament, amb l'informe previ de l'equip tècnic, on s'especifiquen les àrees que cal treballar, com l'ocupació laboral, formació cultural i professional, aplicació de mesures d'ajuda, tractament durant el compliment de condemna i les que s'hagin de tenir en compte per al moment de l'alliberament. Partim de l'existència d'un únic programa per intern, però amb diferents etapes i revisions progressives, en funció del període de compliment de condemna en què estigui.

RECURS. Mitjà d'impugnació que la llei concedeix a les parts, per demanar l'esmena d'una resolució judicial o un nou examen de la causa, ja sia davant el mateix jutge o tribunal que l'ha dictada, ja sia davant un tribunal superior. Constitueix un veritable procés autònom, divers de les oposicions formulades durant el procés anterior, bé que sobre el mateix contingut en causa.

RECURS RESIDENCIAL. Centre d'acollida per als subjectes que no disposin de recursos econòmics, ni de xarxa social ni familiar que els doni suport.

RÈGIM DE VIDA PENITENCIARI. Conjunt de les normes de funcionament intern d'un centre penitenciari.

RÈGIM ORDINARI. El règim ordinari s'aplica als penats classificats en segon grau, als penats sense classificar i als detinguts i presos.

RÈGIM OBERT COMÚ. S'aplica als penats classificats en tercer grau que poden continuar el seu tractament en règim de semillibertat. Surten durant el dia i només han d'anar a dormir a la nit al centre penitenciari.

RÈGIM OBERT RESTRINGIT. Poden sortir puntualment durant el dia a fer alguna activitat fora de la presó. La resta d'activitats les fan dins del centre penitenciari.

RÈGIM TANCAT. El règim tancat s'aplica als penats classificats en primer grau per la seva perillositat extrema o inadaptació manifesta als règims anteriors, i als preventius en els quals concorrin circumstàncies idèntiques.

REINCIDENT. Subjecte que havent estat condemnat per la comissió d'un delicte, en comet un altre amb posterioritat. En alguns casos pot ser una circumstància agreujant de la culpabilitat.

REINSERCIÓ. És el procés per tornar a posar l'intern en mans de la societat.

REMISSIÓ CONDICIONAL DE LA CONDEMNÀ. Suspensió de la pena privativa de llibertat imposada al delinqüent, amb perdó definitiu quan el culpable no delinqueix en un termini determinat. Actualment aquest termini s'ha substituït, i el Codi Penal es refereix a "suspensió de l'execució de les penes privatives de llibertat".

RESPONSABILITAT CIVIL. L'execució d'un fet descrit per la llei com a delicte o falta obliga a reparar els danys i perjudicis que ha causat. Aquesta responsabilitat comprèn: la restitució, la reparació del dany, la indemnització de perjudicis materials i morals.

Els jutges i els tribunals, quan declarin l'existència de responsabilitat civil, han d'establir raonadament, en les seves resolucions, les bases en què fonamentin la quantia dels danys i indemnitzacions, la qual poden fixar en la mateixa resolució o en el moment d'executar-la.

Tota persona criminalment responsable d'un delicte o falta ho és també civilment si del fet se'n deriven danys o perjudicis.

REVISIÓ DE GRAU DE TRACTAMENT. El grau de classificació de l'intern s'ha de revisar cada sis mesos com a màxim. Els interns han de ser estudiats individualment per avaluar i reconsiderar, si escau, tots els aspectes establerts en el model individualitzat de tractament. En aquesta revisió es pot proposar el manteniment, la progressió o la regressió del grau en què es troba.

REVOCACIÓ DE LA LLIBERTAT CONDICIONAL. Si en el seguiment del període de llibertat condicional es constata una mala evolució, que no s'ha pogut reconduir amb l'aplicació de mesures intermèdies, l'equip multidisciplinari informará al jutge de vigilància penitenciària per tal que, si ho valora oportú, revoqui la situació de llibertat condicional. En ser revocada la llibertat condicional, el penat reingressarà a presó, on serà novament classificat en el grau de tractament corresponent.

SERVEI DE SUPORT A L'EXECUCIÓ PENAL. Organisme de la Generalitat de Catalunya, amb les funcions següents: a) dur a terme les actuacions de suport social i comunitari en l'entorn relacional de les persones preventi-

ves i penades; b) coordinar i gestionar l'execució de les mesures penals alternatives; c) fer el seguiment dels alliberats condicionals; d) gestionar les prestacions socials en l'àmbit penitenciari.

SUSPENSIÓ DE LA LLIBERTAT CONDICIONAL.

Cas que l'alliberat condicional no segueixi els paràmetres de bona evolució esperats o com a conseqüència d'una nova causa penada deixi de tenir complertes les dates de 2/3 o 3/4 parts de les penes, l'equip multidisciplinari informará al jutge de vigilància penitenciària per tal que, si ho valora oportú, revoqui la situació de llibertat condicional.

L'adopció d'aquesta mesura comportarà el pas del penat a la situació anterior a la llibertat condicional, és a dir, romandrà classificat en tercer grau de tractament penitenciari i ingressarà al Centre Obert o Secció Oberta que correspongui.

TESTIMONIATGE DE SENTÈNCIA.

Certificació de sentències fermes (decisió d'un òrgan judicial, jutge o tribunal, que posa fi al procés o judici).

TRACTAMENT PENITENCIARI.

Conjunt d'activitats que es duen a terme en un centre penitenciari amb la finalitat d'aconseguir la reeducació i la reinserció social dels interns.

TRIBUNAL SENTENCIADOR.

Els tribunals són òrgans amb autoritat per dirimir en disputes legals i dispensar justícia.

Es poden classificar segons la fase del procés en què intervenen:

- **Tribunal d'instrucció:** intervé en les fases preparatòries, generalment d'investigació criminal.
- **Tribunal sentenciador:** és el tribunal que rep la instrucció del procés del tribunal d'instrucció i n'ha de dictar la sentència.

TUTELA.

Activitat de control i seguiment.

Bibliografia

- BARRIOS, Gloria; FASUT de PENAS, Beatriz i SCHVETZ de SIMONOVICH, C. *El informe en Servicio Social: esquema para su elaboración*. Buenos Aires: Humanitas, 1980. ISBN 950-582-022-4
- BATLLE i GALLART, Carme. *Episodis de la història. L'assistència als pobres a la Barcelona Medieval*. Barcelona: Rafael Dalmau Editor, 1987. ISBN 84-232-0259-3
- BELLMUNT de, Domènec. *Antecedents i Documents. La revolució i l'assistència Social*. Barcelona: Lletra viva, 1937. Dip. Legal B 40061 – 1978
- CÁCERES, Leticia; OBLITAS, Beatriz i PARRA, Lucila. *La entrevista en trabajo social*. Buenos Aires (Argentina): Espacio Editorial, 2000. ISBN 950-802-107-1.
- COLOM MASFRET, Dolors. *Libro verde del trabajo social: instrumentos para la documentación técnica*. Madrid: Consejo General de Colegios Oficiales de Diplomados en trabajo social y asistentes sociales, 2005. ISBN 978-84-609-6357-8
- Diversos autors. *Dos documentos básicos en trabajo social. Estudio y implementación del informe y la ficha social*. Madrid: Consejo General de Colegios Oficiales de Diplomados en trabajo social y asistentes sociales, 1985. ISBN 84-323-0525-1
- DOMÈNECH i FERRER, Rosa. *Documents de Serveis Socials. Panoràmica dels Serveis Socials i el Treball Social (1939-1988)*. Barcelona: INTRESS, 1989. ISBN 84-87400-01-9
- FERNÁNDEZ, A. M i JIMÉNEZ, A. M. *El informe social. Cuestiones a debate*. Màlaga: CODTS de Màlaga, 2005. ISBN 84-611-3206-8
- FERNÁNDEZ de CASTRO, María Manuela. “Visión arenalista de la delincuencia”. En *Revista Complutense de Educación*, Vol. 5 (1)-201-14. Madrid: Edit. Complutense, 1994. ISSN 11302496
- GIMENEZ-SALINAS COLOMER, Esther. *Mujeres delincuentes: del mito a la prisión*. Poder Judicial Madrid: Consejo General del Poder Judicial, 1981. Núm. 48, pàg. 267-287 (1997). ISSN 1139-2819
- HERRERA MORENO, Myriam. *Mujeres y prisión*. Cuadernos de política criminal. Madrid: Ederesa, 1977. Núm. 49, pàg. 339-354 (1993). ISSN 0210-4059
- JABARDO, Mercedes. *La mujer y sus hijos en prisión*. Eguzkilore San Sebastian: Universidad del País Vasco, 1976. Núm. 7, pàg. 93-106 (1993). ISSN 0210-9700
- KENT, Victoria. *Cuatro Años de mi vida*. Barcelona: Editorial Bruguera, 1978. ISBN 84-02-05982-1
- LÁZARO, Santa; RUBIO, Eva; JUÁREZ, Almudena i PANIAGUA, Rosario. *Aprendiendo la práctica del trabajo social*. Madrid: Universidad Pontificia de Comillas, 2007. ISBN 978-84-8468-215-8
- MARTIN MUÑOZ, Maite. *Manual de indicadores para el diagnóstico social* www.diagnosticosocial.com/archivos/Indicadores.pdf [Data de consulta: novembre 2009]
- MOIX MARTÍNEZ, Manel; amb la col·laboració de SANTOS AGUADO, M^a del Carmen. *La práctica del trabajo social*. Madrid: Ed. Síntesis, 2006. ISBN 84-9756-401-4
- PÉREZ de AYALA MORENO SANTA MARIA, Elisa. *Trabajando con familias*. Saragossa: Consejo General de Colegios Oficiales de Diplomados en trabajo social y asistentes sociales y Libros Certeza. ISBN: 84-88269-40-4
- PÉREZ-MONTORO GUTIÉRREZ, Mario. *Gestión del conocimiento en las organizaciones*. Gijón (Astúries): Ediciones Trea S.L., 2008. Pàg. 238-240. ISBN: 978-84-9704-376.
- RUIZ RODRIGUEZ, Pilar. *El trabajador social como perito judicial*. Saragossa: Certeza DL., 2003. ISBN: 9788488269867.
- SANZ MARTOS, Sandra. *Comunidades de práctica virtuales: acceso y uso de contenidos*. Barcelona: UOC,

RUSC núm. 2, novembre 2005. ISSN 1698-580X

- TRAVI, Bibiana. *La dimensión técnico-instrumental en trabajo social*. Buenos Aires (Argentina): Espacio Editorial, 2006. ISBN: 10-950-802-2477.

- **Congrés Penitenciari Internacional:** *La funció social de la política penitenciària*. Biblioteca de Catalunya, 2006.

Legislació:

- Constitució Espanyola, 1978.
- Estatut de Catalunya, 1979.
- **Decret 555/83**, de 15 de desembre, de creació de la Comissió d'Assistència social penitenciària.
- **Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia.** Codi bàsic de legislació penitenciària, 2001.

Llei orgànica 1/1979, de 26 de setembre, general penitenciària.

Reglament Penitenciari 190/1996, de 9 de febrer.

Decret 272/2005, de 27 de setembre, d'Organització Territorial del Departament de Justícia. DOGC. Núm. 4540-30/12/2005

- **Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia.** Reglament d'organització i funcionament dels serveis d'execució penal a Catalunya. Decret 329/2006, de 5 de setembre, pel qual s'aprova el Reglament d'organització i funcionament dels serveis d'execució penal a Catalunya. Col·lecció "Quaderns de Legislació." 60

“Els èxits del sistema penitenciari són invisibles”

Entrevista a Montserrat Tura Camafreita,
consellera de Justícia de la Generalitat de Catalunya

Rosa M. Ferrer Valls¹

Montserrat Tura i Camafreita és l'actual consellera de Justícia del Govern de la Generalitat de Catalunya.

Va néixer a Mollet del Vallès (Vallès Oriental) el 6 de novembre de 1954.

És llicenciada en medicina i cirurgia per la Universitat de Barcelona. Internista i especialista en gestió i economia sanitària.

Va treballar a l'Hospital Clínic de Barcelona i al comarcal de Palamós, on fou directora i impulsora del nou hospital.

Des de molt jove participa en la creació de l'Assemblea Democràtica de Mollet del Vallès. Afiliada al Partit dels Socialistes de Catalunya des del 1979, és membre de la seva Comissió Executiva Nacional.

Alcaldeessa de Mollet del Vallès des del 1987 fins el mes de desembre de 2003.

Va exercir com a consellera d'Interior des de desembre de 2003. El 29 de novembre de 2006 va ser nomenada consellera de Justícia.

¹ Treballadora social i periodista. Sotsdirectora de la revista RTS.

En aquest número de la RTS hem donat la veu a molts professionals dels serveis penitenciaris, que ens han exposat la seva tasca i les seves inquietuds d'un món, el penitenciari, massa sovint oblidat, i podríem afegir, expressament oblidat, per la resta de la societat. I en aquest context ens ha semblat també especialment interessant parlar amb la consellera de Justícia, la Honorable Sra. Montserrat Tura, per conèixer les seves opinions sobre temes que són responsabilitat del seu Departament i d'interès per a tots els professionals del treball social.

La consellera ens rep molt amablement al seu despatx del Departament de Justícia.

■ **RTS: Al Departament de Justícia li corresponen diverses àrees d'activitat...**

Montserrat Tura: Primerament, m'agradaria ressaltar que el Departament de Justícia té en les seves responsabilitats alguns dels elements que fan que Catalunya es pugui considerar una nació. Per una banda, la privació de llibertat sempre ha estat una competència reservada a l'Estat, però Catalunya l'any 1984 va assumir la competència en matèria d'execució penal i es va convertir en l'única comunitat autònoma amb aquesta competència transferida. D'altra banda, el Departament de Justícia també és competent en tot el dret privat que forma part de la nostra trajectòria. En aquests moments s'està revisant i compilant el dret civil català.

■ **A la nostra revista ens hem apropiat al món penitenciari. Tots sabem que**

un dels seus objectius finals és que les persones que estan a la presó puguin tornar a la societat d'una manera rehabilitada. És a dir, que la presó no només serveix per tenir-los tancats sinó també per rehabilitar-los. Realment la gent surt rehabilitada o es queda en un intent?

Les dades elaborades d'anys i anys d'estudi sobre què succeeix una vegada han acabat el compliment de les penes diuen que la reincidència se situa vora el 40%. Per tant, la podríem considerar elevada, però a mi m'agrada explicar que l'altre 60%, que és més de la meitat, no torna a tenir contacte amb els serveis penitenciaris i per tant no torna a l'activitat delictiva.

■ **Entre els professionals que estan treballant a les presons per aconseguir aquests objectius hi ha els treballadors socials. Com valora la consellera la tasca d'aquests professionals?**

Jo conec altres sistemes penitenciaris i alguns estan pensats única i exclusivament per a la privació de llibertat de les persones i per garantir una disciplina i una seguretat a l'interior dels centres penitenciaris. La riquesa, les potencialitats de les nostres presons són molt elevades. Les nostres presons estan pensades també per reeducar els interns i finalment intentar reinserir-los a la societat. A les presons es procura que aquells que no sabien escriure aprenguin a escriure, i que els que no tenien ofici surtin amb un ofici. Això és possible gràcies a un conjunt de treballadors de l'àmbit social. Aquests es dediquen a la reeducació dels interns però també s'ocupen de les

unitats d'atenció a la víctima, o dels protocols d'avís a la víctima, ja que, quan el seu agressor surt, aquesta és alertada. A Catalunya tenim allò que en diem equips d'assessorament penal, en els quals hi ha treballadors socials, una figura indispensable per a l'assessorament que prestem als tribunals. D'altra banda, també formen part dels equips que treballen amb els penats en mesures penals alternatives, aquells que no compleixen la condemna dins de les presons, i en tenim també en tot l'àmbit de justícia juvenil. No seria possible plantejar-nos aquesta funció educadora i rehabilitadora que han de tenir els nostres centres sense els treballadors socials.

■ Quines són les diferències principals en l'àmbit de la justícia juvenil?

N'hi ha moltes, perquè a aquests joves d'entre 14 i 18 anys els hem de donar instruments que els ajudin a madurar. La pròpia definició de menor significa que no tenen prou maduresa per ser conscients de les conseqüències dels seus actes, i per això se'ls aplica la llei del menor i no la llei general penitenciària.

Els hem d'ajudar a madurar, i donar-los instruments perquè se sentin útils. Útils a ells mateixos i a la societat.

Molts no ha rebut educació ni afecte. No podem substituir la família, però sí que els podem ajudar a valorar-se. Des de fa un any hem iniciat programes de rehabilitació a través d'ensenyar-los un ofici i que puguin treballar (els de 16 a 18 anys) en els tallers que anem organitzant en els centres de justícia juvenil.

■ En aquests últims anys han augmentat les presons a Catalunya. Creu

que ara són suficients o creu que encara en faran falta més?

Depèn de moltes coses, entre les quals d'una que normalment no ens n'adonem, ja que l'any 1995 es va eliminar la reducció de la pena per bona conducta i des d'aquell any tots els condemnats compleixen íntegrament les penes. Això ha fet que a l'interior de les presons tinguem en aquests moments gent condemnada amb el codi antic i gent condemnada amb el codi del 95.

■ Amb aquest augment que hi ha hagut, quina incidència té per a la convivència l'increment de presos estrangers?

Li dona una complexitat afegida. La societat actual no només ha de combatre

les desigualtats històriques; ara, a més a més, ha d'evitar la segregació, la marginació per raons de procedència. Dins les presons la gran diversitat ètnica, cultural, lingüística... es fa més evident, i el primer objectiu és fer possible la convivència d'aquesta diversitat en els diferents mòduls de vida dels centres penitenciaris. Però amb els estrangers cal intentar que el temps en què estaran privats de llibertat aprenguin la llengua, tinguin una formació bàsica, entenguin el marc jurídic que han de respectar i coneguin els requisits imprescindibles per a la incorporació en el mercat de treball: la disciplina i la feina ben feta.

■ **Una de les principals qüestions que ajuda a la reinserció és poder tenir una feina en sortir de la presó. A la presó funciona la idea del treball com a reinserció?**

Hi ha dues coses que durant els últims anys han crescut, el compliment de condemnes lleus amb mesures penals alternatives, que en altres indrets no es compleixen i aquí a Catalunya sí. Una altra cosa de la qual ens sentim molt satisfets és la rehabilitació de l'interior de les presons a través d'ensenyar-los un ofici i fer-los treballar. Els interns aprenen un ofici que després, un cop complerta la condemna, els serà útil, a més que els està donant unes pautes laborals, els fa responsables de la qualitat del producte que ells elaboren.

■ **Els problemes que, amb la crisi econòmica, hi ha ara al món del treball, afecten també al treball a la presó?**

I tant! Empreses que es dedicaven al món

de la construcció i que muntaven rotllos on després s'hi aboca el formigó, l'encofrat, etc. Tot el que és formigó d'un edifici, com que ara no hi ha feina, aquestes empreses que utilitzaven la fusta es dediquen a fer palets, caixes de fusta per a fruita o per a altres coses, que era un tipus de feina que nosaltres fèiem dins de la presó. Això ha fet que ens haguem d'espavilar i superar aquesta situació. Una altra cosa que també fèiem molt eren quadres elèctrics. Ara en fem, però en fem poquíssims.

Hem fet una cosa que és una revolució a l'interior de les presons. En les feines que genera el propi funcionament de la presó, ara la gent que hi treballa són els mateixos presos, i estan aprenent l'ofici de cuiner. A les bugaderies també, abans ho feia personal contractat i ara ho fan els presos i aprenen l'ofici de la bugaderia industrial. Vull dir que la mateixa presó s'ha convertit, en el fons, en un lloc en el qual se'ls està ensenyant un ofici.

■ **Hem parlat dels joves però també hi ha la població reclusa femenina, que és minoritària respecte al total.**

Representa un 8%.

■ **Però, veieu trets diferencials en les seves necessitats, que el sistema penitenciari els ha de tenir en compte?**

Té trets fonamentals però tampoc no es poden universalitzar, és a dir, hi ha dones que han comès grans delictes i que formaven part de xarxes organitzades, però la majoria han actuat d'intermediàries per fer, per exemple, transport de droga, i en moltes ocasions aquestes dones són detingudes al mateix aeroport,

o al port, o a la duana. Directament han estat jutjades i han anat a parar a la presó, per això hauríem de posar en alerta a totes les dones perquè no es deixin enredar. L'altre element singular de les dones és que moltes vegades tenen criatures mentre són a la presó. Tenim un mòdul on poden estar amb els fills fins als tres anys. Els experts opinen que fins als tres anys poden viure a la presó i que després surten a l'exterior i ho recorden vagament, si és que ho recorden.

- **A la població en general no li preocupa la situació dels reclusos, per a ells mentre estiguin tancats i no s'escapin... Pensa vostè que es podria fer alguna cosa perquè la ciutadania prengui més consciència que els reclusos formen part de la nostra societat?**

Jo no em canso de repetir que aquesta frase que les presons són un altre món no és veritat, perquè els reclusos surten de les nostres comunitats, i per tant formen part del nostre món. No podem girar la cara davant un problema generat per la mateixa societat perquè només si la societat els ajuda quan surtin es podran reinserir. No els podem tractar com si fossin "empestats". Fins i tot quan tenim èxits, els èxits del sistema penitenciari són invisibles, queden a l'anonimat.

- **Si no estic equivocada, des de l'any passat el seu Departament disposa d'un programa per avaluar el risc de reincidència dels presos. Creu que és una eina útil?**

És una eina que pretén analitzar el delicte comès, el marc sociocultural en què aquesta persona ha crescut, el marc en què es trobava quan va cometre el delicte i també el marc sociocultural en què es trobarà quan al cap del temps surti de permís. Totes aquestes coses certament influeixen, això vol dir estudiar amb molta profunditat el reclus i estudiar també l'entorn en què es trobarà. Amb 42 indicadors de comportament, s'acaba determinant la tendència a reincidir i per contra la major possibilitat de reinserir-se.

- **Un altre tema, ben diferent, però que també depèn del seu Departament i ens afecta als col·legiats. És la qüestió referent als col·legis professionals i les directives europees. Afectarà a la vida dels Col·legis si això es tira endavant?**

Catalunya va aprovar una llei de col·legis professionals l'any 2006 que va tenir present la directiva europea perquè ja s'havia publicat. Jo crec que estem en millor disposició de fer que els col·legis professionals siguin entitats dirigides a prestar un conjunt de serveis als professionals que s'hi agrupen, però també a promoure els principis de defensa dels interessos dels ciutadans destinataris dels serveis professionals.

- **De tot el temps que fa que vostè és al capdavant del Departament de Justícia, de quina cosa o gestió n'estaria més contenta?**

Jo me les estimo totes. La tendència a respondre aquesta pregunta sempre és fer referència a algun edifici molt important, i ara com que han posat en fun-

cionament la ciutat de la justícia tothom dirigeix la mirada a aquest lloc. En canvi, a mi em sembla tan important el macro-complex de la Ciutat de la Justícia com la reforma de la infermeria del centre penitenciari de Ponent. A mi em sembla que és la nostra obligació concentrar-nos en tots els aspectes del Departament, grans projectes i també petits. Per una altra banda, reivindicar davant de la societat el paper dels treballadors de les presons. Fan una funció desconeguda per la societat, amb entrega, convenciment i una dedicació plena.

Qualsevol petit programa que posem en marxa, qualsevol millora, forma part de l'acció del Departament de Justícia. Mai s'havien fet tants edificis judicials, ni tantes presons, aquests són grans projectes dels quals n'estic satisfeta, però també ho estic d'haver arreglat, per exemple, el sostre de la Model i que en aquests moments no hi hagi goteres. El primer record que tinc de la Model és d'una dia que plovia i un treballador quan hi vaig

entrar em va portar un paraigua perquè plovia també a dins.

■ Què li agradaria fer que no ha pogut fer?

Encara no he acabat. Encara tenim coses per fer d'aquí al final del mandat. Encara tenim alguna possibilitat de fer coses abans que s'acabi el mandat, com a mínim deixar-les enfilades.

■ Aquesta revista arriba a tots el col·legiats, i n'hi ha molts que treballen a Justícia. Els voldria dir alguna cosa més?

Jo el que vull és agrair-los la seva tasca. Quan un tria aquest tipus de carrera sap que està disposat a entregar una part de la seva vida a ajudar altres persones. Agraeixo l'existència de persones que de manera vocacional es dediquen a intentar millorar les condicions de vida d'aquells que estan en situacions difícils.

Consellera, moltes gràcies.

Interès professional

Sobre la soledad y el maltrato
de género

Sobre la soledad y el maltrato de género

Luis Manuel Estalayo Martin¹

Resumen

Este artículo destaca la soledad como factor determinante en la etiología y mantenimiento del maltrato de género. Se defiende la necesidad de realizar diseños de intervención psicosocial focalizados en este aspecto.

Palabras clave: Soledad, maltrato de género, intervención psicosocial.

Abstract

This article highlights isolation as a determining factor in the etiology and the maintenance of gender maltreatment. The article supports the need for psychosocial intervention designs focused on this aspect of treatment.

Key words: Isolation, gender maltreatment, psychosocial intervention.

¹ Psicólogo Clínico. lmestalayo@hotmail.com

1. Introducción

En otra ocasión (RTS nº 180, 2007) tuvimos la oportunidad de describir alguno de los factores que correlacionan con el maltrato de género, con la finalidad de mejorar nuestras intervenciones colaborando en reducir al máximo esta lacra social. En este momento y tras sucesivas experiencias de tratamiento de este sufrimiento, queremos destacar el tema de la soledad como uno de los que surgen en el discurso de las mujeres maltratadas con mayor protagonismo, debiendo priorizarlo en nuestras intervenciones. Partimos del convencimiento de que un trabajo psico-social planificado y focalizado en este aspecto colabora eficazmente en la prevención del maltrato de género, y en la ruptura definitiva del vínculo maltratante una vez que ya se haya producido.

La exposición parte de un caso clínico, al que llamaremos Blanca en recuerdo de Dulce Chacón; prosigue con una aproximación teórica al origen psicosocial del sentimiento de soledad, y concluye con sugerencias específicas para el tratamiento eficaz de este tipo de violencia.

La intervención con Blanca se realiza en un centro especializado en la atención a familia e infancia del Ayuntamiento de Madrid, y en su descripción se han adoptado suficientes precauciones para que sea totalmente irreconocible por cualquier lector, aún siendo fieles a su discurso.

2. El caso de Blanca

Blanca es una mujer de 28 años que acude al centro tras una separación matrimonial muy conflictiva, siendo derivada por los Servicios Sociales de su distrito tras

haber detectado indicios de negligencia en la atención de su hijo de 8 años.

Blanca se presenta llorando y disculpándose. Comenta que es cierto que en ocasiones no está muy pendiente de las necesidades de su hijo, pero que le quiere muchísimo, y está dispuesta a colaborar en lo que sea preciso para mejorar su vinculación materno-filial. En su opinión, los episodios de “desinterés” hacia su hijo parten de intensos sentimientos de confusión y tristeza que la incapacitan para realizar numerosas actividades cotidianas, recurriendo a acostarse a llorar como única alternativa posible. Es en este tipo de situaciones cuando su hijo puede llegar tarde al colegio, o acudir sucio, o sin desayunar. Reconoce que es responsable de esta negligencia pero desconoce cómo evitarla.

Preguntada por el origen de tanta tristeza, habla de su marido; y lo hace en términos que van alternando sentimientos de pena, alivio, temor, y sobre todo confusión. En términos generales refiere una relación de pareja muy positiva y satisfactoria, aunque al final hayan tenido que separarse tras una decisión judicial que también ha impuesto a su pareja, Carlos, una orden de alejamiento. La relación de pareja se inicia cuando ella tiene 19 años, y él 26. Manifiesta que se sintió profundamente enamorada, y que además le admiraba; se dejaba llevar por todo lo que él dijera, sin importarle que lo que le pidiera no correspondiera con su deseo. De hecho, según iba pasando el tiempo, él ya no pedía, sino que imponía; y ella seguía sus mandatos sin saber ya ni lo que quería. No obstante esta pérdida objetiva de voluntad no era subjetivada por Blanca con

malestar. Al contrario, manifiesta que seguía queriéndole con pasión, e incluso no sabe si aún le sigue queriendo.

En la evolución de esta relación de pareja, Carlos empezó a reprochar a Blanca numerosos aspectos de su carácter, terminando en una descalificación global de su persona; Carlos la insultaba y menospreciaba a diario, sin que ella pudiera evitarlo, porque a pesar de hacer todo lo que él decía siempre parecía insuficiente.

Posteriormente los insultos se acompañaron de empujones y bofetadas. Un poco más tarde fueron palizas que también abarcaban el ámbito sexual; Blanca era acusada de frígida al mismo tiempo que una bofetada la marcaba como culpable de serlo.

Toda esta violencia pareció intensificarse aún más tras el nacimiento de Pedro, al que, según Carlos, la madre prestaba excesiva atención. La espiral de violencia no se paró hasta que Carlos golpeó a su hijo en una ocasión, coincidiendo con alguna denuncia vecinal al respecto.

Blanca cree que su relación de pareja se ha mantenido por amor: “yo no me sentía maltratada, sí enamorada”. Aunque reconoce que sus propios sentimientos la confunden, y le gustaría clarificarlos.

En posteriores entrevistas se fue solicitando a Blanca que describiera elementos de su biografía, con el fin precisamente de intentar ir entendiendo algo de su mal-estar.

Blanca es la única hija en una familia nuclear de clase media; tiene dos hermanos varones, con los que nunca recuerda haber tenido buena relación, y que en la actualidad son adictos al alcohol y otras

drogas. Su padre también era alcohólico, y pegaba con frecuencia y brutalidad tanto a su madre como a sus hermanos. Cree que ella era “la preferida” de su padre, lo que generaba odio no disimulado en su madre: “mi madre siempre ha querido hacerme daño”. Blanca refiere que su padre le dispensaba un trato preferencial, pero al mismo tiempo, y sin contradicción aparente para ella, recuerda cómo le pegaba, llegando a darle puñetazos, patadas, e incluso en una ocasión intentó ahogarla.

En el discurso relativo a su madre no surgen contradicciones; cree que siempre la ha rechazado y que eso puede haber marcado su vida: “mi madre sólo atendía a los hijos varones, a mí sólo me pegaba”, “me he pasado la vida anhelando ese abrazo de mi madre, porque al final la quiero, porque no tengo otra cosa”.

Blanca recuerda la adolescencia como un periodo muy duro en su vida. Los conflictos familiares se seguían dando con “normalidad”, sus hermanos se estaban iniciando en el consumo de alcohol, y ella empezó a desmotivarse radicalmente del mundo escolar, y a desear únicamente salir de casa para aliviar su tensión interna; en estas salidas se inició en el consumo de alcohol y cannabis, pero no desarrolló una adicción; también realizó dos intentos de suicidio. Seguía soñando con salir de casa.

Con 19 años conoce a Carlos, del que inmediatamente se sintió enamorada. Pensó que su vida podría cambiar a partir de ese momento, y que se alejaría de los sentimientos de vacío y soledad que la invadían constantemente. Con este convencimiento decide casarse con rapidez, y aunque la convivencia con

Carlos es conflictiva desde el inicio, valora muy positivamente la distancia con su familia de origen.

Tras el nacimiento de Pedro, la relación de pareja se va haciendo más conflictiva, pero ella seguía muy enamorada, y además vivió su maternidad con mucha ilusión pensando que “éste es el único que me va a querer”.

Posteriormente la recurrencia del maltrato de su marido, el hecho de que éste también se mostrara violento con su hijo y la denuncia vecinal determinaron una ruptura matrimonial que deja a Blanca en un estado emocional que ella solamente puede definir como “vacío”. Reconoce que en la convivencia con Carlos se daban situaciones de mucha tensión; pero imaginarse sola la aterra aunque no sepa muy bien por qué. Llega a pensar que antes que estar sola estaría dispuesta a aguantar “cualquier cosa”, aunque esta ausencia de límite para su dignidad también la preocupa.

Decide entonces volver a convivir con su madre, aun sabiendo que no podría ser una buena salida a su malestar: “vivo con ella porque no soporto la soledad, por lo mismo que me enganché a Carlos”.

Sabe que la convivencia con su madre no ha hecho sino intensificar su sentimiento de vacío y soledad, que es lo que en definitiva ha desencadenado los signos de negligencia hacia su hijo por los que ha sido denunciada.

Blanca, después de referir este relato, impone una condición a nuestra intervención para que sea voluntaria: demanda que en las entrevistas que sea necesario mantener con su hijo no se cuestione la imagen de su padre; desea que su hijo

tenga una imagen positiva de él, aunque ello implique incluso cuestionar la suya.

Del conjunto de representaciones que comunica Blanca es posible seguir distintas líneas de análisis, dentro de las cuales aquellas que conectan el amor con la violencia en su historia no parecen las menos fructíferas. Pero en este momento queremos destacar el tema de la soledad porque es el que ha surgido con más intensidad y frecuencia en la intervención posterior con Blanca.

Acerquémonos por tanto a la etiología psicosocial de este sentimiento, como método para estructurar su tratamiento.

3. Sobre la etiología del sentimiento de soledad

– *Aportación de Melanie Klein*

Melanie Klein vincula el sentimiento de soledad interna con el deseo de un inalcanzable estado interno de perfección, relacionado etiológicamente con las ansiedades del bebé. Una relación temprana satisfactoria con la madre sería la primera experiencia de ser comprendido. Esta primera experiencia crearía un modelo para un anhelo insatisfecho de una comprensión sin palabras; la pérdida irremediable de esta relación plena se vincularía con vivencias depresivas que contribuirían al sentimiento de soledad: “algunos bebés utilizan la dependencia extrema con respecto a la madre como defensa contra la soledad”. Para Klein, el bebé puede tener la vivencia de haber perdido a la madre cuando ésta no esté, temiendo que haya muerto, lo que pudiera despertar el temor de su propia muerte: “...a lo largo de toda

la vida, el miedo a la muerte desempeña un papel importante en la soledad”.

Partiendo de estas hipótesis, Klein propone que a nivel terapéutico debe priorizarse la disminución de la omnipotencia infantil, incrementando la adaptación a una realidad frustrante, pero abriendo al mismo tiempo caminos a fuentes de satisfacción en el mundo externo, como factores que pueden reducir la soledad.

En nuestra opinión, el sentimiento de M. Klein es acertado cuando vincula el sentimiento de soledad con la primera infancia, y con la búsqueda de un objeto externo con quien establecer un vínculo dependiente como defensa ante la soledad. Pero no compartimos la idea de que la experiencia de satisfacción real con la madre sea algo necesario en la etiología. Al contrario, nuestra experiencia encuentra numerosos casos en los que el sentimiento de soledad parte de una ausencia de esa madre real dejando paso a madres abandonicas, o perversas, lo que generaría el anhelo de una madre “mítica”. Como decía Blanca: “a veces por la noche llamo a mi madre y lloro como una niña; pero no llamo a mi madre, sino a la que necesito, a la que nunca tuve”.

En este sentido coincidimos con Winnicott cuando describe que son precisamente los bebés afortunados que cuentan con una “madre suficientemente buena” que se activa ante sus necesidades y establece la capacidad para las relaciones los que podrán “dar el próximo paso hacia el reconocimiento de la esencial soledad del ser humano”.

Por otro lado lo que sí rescatamos del pensamiento kleiniano es la propuesta de trabajar este sentimiento de soledad con

aportaciones reales del mundo externo que puedan compensar frustraciones internas, lo que conecta directamente con la necesidad de estructurar intervenciones psicosociales para prevenir el maltrato de género.

- La Teoría del Apego

En términos generales creemos que los conceptos de Winnicott sobre las relaciones objetales son compatibles con la Teoría del Apego de Bowlby. El vínculo de apego se establece con una persona específica claramente diferenciada y preferida, buscando el sentimiento de seguridad afectiva. Según la teoría del apego, el sistema del apego se activa siempre que el sujeto se halle en una situación de estrés o traumática. El dolor, el miedo o la humillación motivan al ser humano a buscar protección en la proximidad de una figura de apego durante toda su vida.

El desarrollo de esta teoría lleva a numerosos autores a tomar la relación madre-hijo como la unidad de análisis, y el comportamiento real de los padres como el centro de atención e intervención. Según este nuevo paradigma relacional no se van a estudiar únicamente las fantasías inconscientes de la madre, sino su participación real en la relación, su comportamiento. En esta línea son muy interesantes las teorías de J. Laplanche (1989), quien establece el papel fundamental que desempeña el adulto en la constitución de las modalidades de la pulsión sexual en la cría humana; y los estudios empíricos que demuestran rapidez y eficacia en la transformación de los trastornos tempranos por medio de la intervención terapéutica sobre la madre o sobre la díada madre-hijo (Stern, 1985; Beebe, 1982).

A partir de estos trabajos sabemos que en un momento del desarrollo se genera angustia en el bebé cuando reconoce su impotencia para atraer la presencia materna siempre que lo demande. Es a partir de esta angustia que surgirán temores donde se incluye la soledad. Estos temores son evolutivamente esperables hasta los 4 ó 5 años; pero si a partir de esa edad persisten sentimientos de indefensión e inseguridad ante la ausencia de la figura de apego, podremos pensar en un trastorno del vínculo, y no en un fenómeno normal.

- La vida líquida como valor

Como vemos, el sentimiento de soledad nace en la infancia vinculado a las primeras relaciones objetales pero se desarrolla y mantiene en un contexto sociopolítico específico que colabora a intensificarlo arropado en valores neocapitalistas. Alguno de estos valores y de sus consecuencias puede sintetizarse en la “vida líquida” que describe Z. Bauman (2006). Vida precaria y vivida en condiciones de incertidumbre constante; vida desarrollada en una sociedad de valores volátiles que acepta la desorientación y tolera la ausencia de itinerarios claros; vida precisamente sin apegos ni compromisos que no sean livianos y revocables, porque parece que no importa tanto la duración sino la velocidad, y porque asigna a todos el papel de objeto de consumo, y como tales con fecha de caducidad. En esta vida líquida, lo perdurable no puede ser un valor si se necesita que las cosas se desgasten, se quemen, se sustituyan y se tiren a la basura a un ritmo cada vez más rápido para poder seguir consumiendo.

En nuestra opinión este tipo de sociedad conecta con el nihilismo del que hablaba Nietzsche, y que está en nuestra época. En palabras de Michel Onfray (2008): “...falta toda cartografía: fallan las brújulas, y las posibilidades de salir del bosque donde nos hemos perdido son casi nulas”.

Este tipo de sociedad no colabora en que sus integrantes podamos sentirnos seguros, ni arropados por redes comunitarias afectivas ni sólidas. No parecen existir proyectos comunes a medio plazo, y los sujetos debemos luchar para que se nos reconozca como tales y no como meros objetos de consumo (en la pareja, el vecindario, la empresa, etc.).

La incidencia de este tipo de valores es notable para numerosas mujeres maltratadas. Aisladas de redes comunitarias saludables, inmersas en un mercado laboral hostil e injusto, carentes de vínculos familiares suficientemente coherentes y segurizantes, se sienten atrapadas y solas.

Este diagnóstico social quisiera reabrir el camino a la necesidad de que las intervenciones profesionales que se realicen con mujeres maltratadas incluyan la ideología de cada profesional de manera explícita. Ideología que desde nuestro punto de vista debiera oponerse al individualismo extremo que interesa al capitalismo actual, y señalar al asociacionismo grupal/comunitario como vector necesario de salud. Estos aspectos deben vincularse con las intervenciones psicosociales que realicemos con mujeres maltratadas.

4. Intervenciones específicas

Dulce Chacón nos ha enseñado mucho sobre el maltrato a través de algunos de

sus personajes. Primero fue Prudencia quien nos sumergió en un proceso mortífero de violencia en el que pensaba que el otro iba a cambiar, aislándose de amigos y familiares, y culpándose hasta la muerte. Luego fue Blanca quien sabía que su relación amorosa con Peter tenía que concluir, pero iba demorando la ruptura por temor a la soledad y al desprendimiento de sus afectos.

Nuestra Blanca es heredera de Dulce Chacón, aunque no es un personaje literario, y las huellas que muestra su cuerpo son reales. El ser humano está radicalmente solo desde la separación inaugural del cuerpo materno; posteriormente podrá imaginar distintas formas de “completarse”, y enfermará de amor cuando imagine que el objeto de ese amor podrá evitar su soledad aunque sea al precio de recibir maltrato.

Tenía que ser otra mujer, Camille Claudel, quien supiera esculpir este sentimiento de manera excepcional en su *L'Implorante*.

Blanca, hablando en una ocasión de sus graves dificultades económicas, manifestó que “tienes que aguantar el maltrato porque no puedes vivir sola”. En nuestra opinión esta frase sintetiza perfectamente los aspectos fundamentales a tener en cuenta en la intervención con el maltrato de género:

- Por un lado el horror a la soledad se vincula con la sensación de no poder vivir sin el sustento económico que aporta la pareja.

- Simultáneamente el aporte económico encubre otro no menos importante: la dificultad de existir sin el sustento afectivo del otro.

Ambos aspectos, la subjetividad de la mujer maltratada y su realidad cotidiana, deben ser objeto de atención psicosocial específica y simultánea si pretendemos evitar la repetición de este tipo de violencia.

Del lado de la subjetividad es necesario proponer a Blanca realizar una psicoterapia que focalice el análisis del sentimiento de soledad, tanto en su historia familiar como en el conjunto de sus relaciones posteriores. Seguidamente se podrá vincular este sentimiento con la violencia sufrida, sentando las bases para que no se reproduzca. Sería óptimo que este trabajo psicoterapéutico pudiera realizarse en un encuadre de terapia de grupo, puesto que el propio grupo ayudaría a recrear vínculos más sanos.

Al mismo tiempo, del lado de la realidad cotidiana es conveniente que Blanca realice un trabajo social planificado, e igualmente focalizado en la ampliación efectiva de su campo relacional tanto en el ámbito laboral como en el lúdico; el trabajo comunitario en red puede tener una importancia trascendente en estos casos. En la medida en que Blanca vaya intensificando sus competencias vinculares, ampliando sus relaciones sociales y mejorando su situación económico-laboral, irá teniendo más posibilidades de afrontar sus sentimientos de malestar interno sin someterse a la tiranía de nadie.

Bibliografía

- BAUMAN, Z. *Vida Líquida*. Barcelona: Paidós, 2006. ISBN 84-493-1936-6
- BEEBE, B. V. "Micro-timing in mother-infant communication", en M. R. Kay (comp.). *Nonverbal Communication Today*. Nueva York: Mouton, 1982. Pág. 169-195.
- BOWLBY, J. *El vínculo afectivo*. Barcelona: Paidós, 1969. ISBN 84-7509-882-7
- CHACON, D. *Algún amor que no mate*. Barcelona: Plaza y Janés, 1996. ISBN 84-01-38543-1
- CHACON, D. *Blanca vuela mañana*. Barcelona: Plaza y Janés, 1997. ISBN 84-01-38562-8
- KLEIN, M. *Envidia y gratitud*, Obra completa, tomo 3. Barcelona: Paidós, 1963. ISBN 84-7509-483-X
- LAPLANCHE, J. *Nuevos fundamentos para el psicoanálisis*. Buenos Aires: Amorrortu, 1989. ISBN 950-518-503-0
- ONFRAY, M. *La fuerza de existir*. Barcelona: Anagrama, 2008. ISBN 978-84-339-6269-0
- STERN, D. *El mundo interpersonal del infante*. Buenos Aires: Paidós, 1985. ISBN 950-12-4148-3
- WINNICOTT, D. W. *La naturaleza humana*, Obras escogidas, tomo III. Madrid: RBA, 2007. ISBN 84-473-4915-2

Secció lliure

Les pors a una nova vida

Precious

Les pors a una nova vida

A continuació es presenta un cas fictici però molt habitual que pot ajudar a explicar com és la situació a què s'enfronten les persones que estan internes en un Centre Penitenciari i comencen a sortir al medi extern i algunes de les accions que pot fer el treballador social en aquest moment del procés penitenciari.

En Joan és un intern reincident condemnat per diverses causes. No té família d'origen perquè els seus pares van morir fa temps i era fill únic.

Pel que fa a la seva família adquirida, l'intern va conèixer la seva parella, la Tània, gràcies al seu company de cel·la, ja que la seva dona sempre anava acompanyada als vis a vis per una amiga.

El seu company de cel·la li va comentar que la seva dona tenia una amiga soltera i li va preguntar si la volia conèixer; a ell al principi li va semblar estrany, però va acceptar l'oferiment i es van donar l'adreça i van començar a establir una relació per carta. Seguidament la va autoritzar primer a comunicar amb ell fins arribar a fer vis a vis, i així van estar durant 5 anys.

D'aquesta relació tenen 2 fills: un nen de 4 anys i una nena de 2; ha creat la seva pròpia família des de la presó.

El seu procés penitenciari ha estat inconstant, però després de complir el pla individualitzat de tractament proposat per l'equip de tractament es va valorar començar a preparar la seva sortida a l'exterior.

En un primer moment, es va fer una sortida programada junt amb la treballa-

dora social i l'educador social referent, a casa de la família, amb l'objectiu de conèixer com es trobava dins del seu ambient familiar.

Tant per part dels professionals com d'en Joan, es va valorar positiva la sortida, per la implicació familiar i les perspectives de futur i per la consciència de les dificultats que tenia en Joan vers la seva reinserció.

Per seguir complint el pla de tractament, l'equip va fer una proposta de permís de sortida amb seguiment de la seva problemàtica toxicològica en un CAS i també per iniciar la recerca laboral.

El jutge va resoldre favorable la proposta de permís, amb els condicionants proposats, així com horaris, pernoctació al domicili i altres acordats amb la treballadora social, etc.

En Joan surt tres vegades de permís i compleix els condicionats, i sense incidències, i abans de la quarta sortida de permís demana entrevista urgent amb la treballadora social. Aleshores explica a la treballadora social que no vol sortir perquè no sap quin rol ha de fer en cada lloc: amb la família, a l'escola dels fills, a entrevistes de feina, etc.

Quan va sortir la primera vegada no sabia com comprar un bitllet a l'estació del tren i una dona el va ajudar; després en esperar el tren va estar fent passejades endavant i endarrere durant molta estona com si fos al pati de presó, estava nerviós i no sabia si arribaria a casa perquè mai no havia anat sol a aquell barri.

Quan va entrar a presó no tenia cap fill i ara es troba que en té dos a casa, que no coneix; amb una dona, la Tània, que tampoc coneix.

Sense adonar-se'n va començar a fer vis a vis amb ella i de cop i volta i sense pensar mai a tenir família, l'havia formada dins de la presó.

En Joan te previst un pròxim permís de 6 dies i té molts dubtes sobre què farà durant el dia, quan els nens siguin a l'escola i la seva dona a la feina; no sap on seure a la taula, com establir un vincle amb els seus fills, com trobar feina, com aprendre a agafar el transport públic, quines tasques diàries ha de fer, no sap a quin costat del llit ha de dormir, qui són els seus veïns, etc.

En Joan esperava poder menjar el que volia, a diferència de quan era la presó, que li fessin el menjar, trobar-se la roba i la casa netes, etc. I ara es troba que és ell el que ho ha de fer, ja que la seva dona treballa tot el dia, i ell no sap per on començar.

A casa tenen pocs ingressos, la Tània amb el seu salari i l'ajuda de la seva família extensa fa front a totes les despeses familiars, incloses les d'en Joan, i sempre van justos.

En Joan no troba cap activitat d'oci que li pugui agradar, ja que abans només vivia per consumir droga i sempre estava tirat al carrer.

La Tània li ha dit que haurà d'anar a una entrevista amb el tutor del fill gran a l'escola i no sap què li dirà, ja que coneix poc el fill, i el que estudia, i no sap on és l'escola.

Se sent anguixat amb tantes coses noves que ha d'aprendre i tantes persones amb les quals ha d'establir una relació i un vincle, expressa que té ganes de deixar per-

dre aquesta oportunitat i tornar com estava abans d'iniciar els permisos, sense sortides i sense necessitat d'enfrontar-se a tot.

La treballadora social comprèn la situació d'angoixa que sent, i elaboren conjuntament amb ell un nou pla de treball adient a la seva nova situació personal i familiar: treballant tots els dubtes que té, marcant uns objectius i unes estratègies per aconseguir-los i informant d'aspectes quotidians com la utilització del transport públic, com ho ha de fer per apuntar-se a l'OTG...

Respecte al seu rol de pare a l'escola del fill, ell es nega a presentar-s'hi tot sol i es queda que el primer dia del permís es farà un acompanyament juntament amb la Tània, i de la mateixa manera es farà també al Servei Comunitari que cregui més important per començar a treballar.

Paral·lelament, després del segon permís d'en Joan, la Tània demana entrevista amb la treballadora social de la SSEP; ella ha assistit diverses vegades a entrevistes amb els/les treballadors/es referents en cada moment del procés penitenciari i ha establert un vincle amb aquests professionals.

La Tània no sap com explicar la sensació que té sobre la manca de comunicació amb en Joan, se sent estranya, però el que sí sap és que s'esperava que amb les sortides d'en Joan poguessin formar una família. En Joan es mostra distant, tant amb els fills com amb ella, i ella el veu cohibit, moltes vegades el veu absent. No és capaç de fer-se càrrec de recollir els fills, d'anar a una reunió amb el tutor del fill, de netejar el pis, de parlar la taula, etc.

Pel que fa a la parella, no hi ha la mateixa relació: no parlen del futur com abans,

no té ganes de fer res i no mostra cap sentiment per ella.

La Tània demana ajuda per fer front a la situació i per poder millorar la comunicació amb en Joan.

La referent del cas realitza un pla de treball conjuntament amb la Tània, per tal que en Joan pugui participar de la vida diària de la família: compartir el temps de lleure, aprendre a fer les tasques de casa, assistir a les reunions de l'escola, de l'escala, etc. conjuntament.

Els plans de treball que es fan són semblants, tenen el mateix contingut i per tant es treballen conjuntament amb en Joan i la Tània. Es revisen els objectius del pla de treball tantes vegades com cal durant tot el procés penitenciari fins aconseguir l'autonomia de l'intern i la integració social i familiar.

Aquest cas pot mostrar les dificultats que obstaculitzen la reinserció de les persones privades de llibertat i l'exercici de la nostra professió dins del SSEP.

**Milagros González González i
Marta Prado Burón**

Precious

Fitxa del film

Títol: Precious

Títol original: Precious - Basada en la novel·la *Push* by Sapphire

Direcció: Lee Daniels

País: EUA

Any: 2009

Gènere: Drama

Guió: Geoffrey Fletcher

Distribuïdora: Filmax

Precious és una pel·lícula que no deixa indiferent, potser la trama més dura que hem vist en els darrers anys, amb una violència poc estrident, però que sura per tot el film i que es posa de manifest amb una crueltat inusual.

Per als treballadors socials i educadors, té a més una significació especial, ens acost a una realitat de vegades viscuda en les vides d'aquells als quals intentem ajudar, i que té el punt culminant quan al final de la pel·lícula *Precious* li diu a la treballadora social: "Ja ha fet prou, vostè no em pot ajudar, això la supera...". I és cert que la supera, una llàgrima llisca per la pell de la professional com tantes altres contingudes haurien pogut lliscar algun dia, davant d'alguna situació, per la nostra.

Precious és el sobrenom de la Clarisse Jones, una noia de 16 anys que si alguna cosa no és objectivament és guapa: alta, grossa, obesa, quasi no sap parlar, li costa expressar amb paraules el que pensa, i té un aspecte malgirbat. Però és preciosa, certament ho és i a més té una capacitat de resistència i un afany de superació sorprenent.

Precious viu a Harlem amb la seva mare, una dona alcoholitzada. Té una nena amb Síndrome de Down i està embarassada novament del seu pare. La mare, dia a dia, li recorda que ella li va prendre el marit, que hagués fet millor de no portar-la al món, li diu com és d'estúpida, la fa menjar molt per després menysprear-la dient-li que està grassa i la maltracta contínuament.

Ella va a un institut, però aviat li proposen un canvi cap a un altre centre, on hi ha altres noies amb dificultats. Allà troba una professora que es preocupa per ella, que s'hi implica fins a sortir del seu rol professional, i un conjunt de persones que són capaces de donar-li l'afecte que, sembla, mai no ha tingut per part de ningú.

Assisteix a l'escola perquè és l'únic lloc on se sent bé. No sembla, a la pel·lícula, que visqui la seva formació com la clau per sortir de la misèria, sinó com un espai que li proporciona relacions afectives i adonar-se de les pròpies capacitats. La noia se sorprèn a si mateixa essent capaç de pensar, transmetre idees i escriure-les en un paper.

El fet d'adonar-se que és una persona amb recursos i susceptible de ser estimada és el motor que la fa madurar de cop i agafar el timó de la seva vida.

Precious és una noia que ha aguantat el dolor i la humiliació fugint amb la imaginació a un món irreal on tothom l'admira, l'aplaudeix i la fa sentir valuosa, o on la mare es converteix en una mare cuidadora i afectuosa amb ella. Això ajuda la protagonista a suportar les situacions terribles i també ajuda l'espectador a poder resistir-les. Però *Precious*, que demostra més salut mental que la seva mare, va més enllà: surt a la realitat i s'hi enfronta.

Quan al final, davant la treballadora

social, la mare confessa el seu dolor de dona repudiada a partir del dia que el seu marit va preferir les relacions sexuals amb la seva filla de tres anys que amb ella, d'alguna manera intenta justificar-se a partir de les mancances que ha viscut. Però la resposta contundent de *Precious*, que no és sols amb paraules sinó amb l'acció, diu que les coses es poden fer de manera diferent, que hom pot aprofitar els drames viscuts per reconvertir-los, i que ella pot donar i rebre dels seus fills l'afecte que a ella se li va negar. Les terribles violacions del seu pare li han donat un nen i una nena, que són el que ara li donarà força per tirar endavant. Llavors, la noia decideix negar-se a l'obstinació de la seva mare de dependre dels serveis socials, de continuar vivint de la beneficència, i camina cap a un futur amb els seus dos fills a coll, en busca d'una vida millor, on comptarà amb els seus propis recursos.

No és una pel·lícula especialment esperançadora com ens tenen acostumats les pel·lícules americanes, però creiem, en acabar el film, que *Precious* se'n sortirà per la seva perseverança, però no sense dificultats, i que probablement serà una mare capaç, encara que plena de limitacions. Potser el que ens costarà als professionals és pensar que les coses li puguin anar millor sense nosaltres que amb la nostra intervenció. I per què no?

**Pepita Rodríguez Molinet i
Mònica Javaloy Ferrer**

Llibres

*El treball social a Catalunya
1932-1978*

*SOS... Soy dependiente.
Estrategias para mejorar la
calidad de vida*

El treball social a Catalunya 1932-1978

■ BARBERO, Josep Manuel; FEU, Montserrat; i col. *El Treball social a Catalunya 1932-1978*. Barcelona, Col·legi Oficial de Diplomats en Treball Social i Assistents Socials de Catalunya, 2009. ISBN 978-84-96913-24-0

Hi ha qui pensa que això del treball social és una cosa de fa quatre dies i que tothom pot fer d'assistent social. Els professionals del ram sabem que no és així. Són molts els esforços esmerçats per consolidar la professió, moltes hores de dedicació per adequar tècniques i metodologies a les necessitats que la població demana en cada moment. Són molts els professionals que han fet i segueixen fent la seva feina ben feta cada dia, amb responsabilitat i respecte vers la població i les institucions que fan possible dur a terme el nostre treball i promouen els recursos que ajuden a fer menys feixuga la complexa tasca que el treball social comporta.

D'una manera constant s'ha remogut cel i terra per buscar, organitzar i aconseguir aquells recursos, serveis i prestacions socials que permetessin millorar les condicions de vida d'aquells col·lectius més desafavorits buscant sinergies que permetin viure amb més qualitat de vida situacions més justes i menys marginals. És amb el treball quotidià que s'han creat les condicions idònies per tal de fer possible la participació de la persona, grups i la comunitat i promoure així els canvis socials i de l'entorn. Canvis que al llarg del temps es poden palpar.

Els professionals, els usuaris i també les empreses que ens han contractat coneixen i reconeixen la feina feta i els canvis socials globals i de grups específics que s'han dut a terme i les dificultats de tota

mena que s'han trobat i es troben pel camí. De totes maneres hi ha un aspecte que hem deixat una mica arraconat. Hem escrit poc sobre la nostra feina, hem dedicat poc temps a la investigació, i quan ho hem fet l'objectiu prioritari han estat aspectes concrets de col·lectius ben definits o àmbits d'intervenció específics, però han quedat en un segon terme aspectes relacionats directament amb la professió, la seva història i la seva evolució en la multiplicitat de facetes que hi convergeixen.

De fet, des del 1976 que els sociòlegs Joan Estruch i Antoni M. Güell varen publicar *Sociología de una profesión: los asistentes sociales*, ningú hi havia dedicat el temps necessari per posar al dia i seguir les petjades d'aquesta professió.

L'estudi que comento era una assignatura pendent, un treball que feia falta tant als professionals com a la història del país.

Amb *El treball social a Catalunya 1932-1978* s'ha omplert aquest buit i podem tenir a les mans una investigació feta amb molta cura. Josep Manuel Barbero i les seves col·laboradores han estructurat la seva feina mirant l'evolució del treball social des de tots els àmbits que una professió tan polièdrica, i per tant difícil de plasmar, comporta. És un treball de lectura fàcil, que enganxa, que engresca, que t'endinsa en una professió que si és la teva et remou vivències i si no ho és et permet conèixer de prop el que són els treballadors socials.

El treball està perfectament incardinat amb la realitat històrica de cada moment. No és un estudi fred i descarnat sinó que et permet adonar-te que els entrebancs sociopolítics i socioeconòmics obliguen que els professionals hagin de moure mecanis-

mes diversos per aconseguir els objectius adequats per tal de promoure canvis en el teixit social i en el comportament col·lectiu. Amb la lectura acurada d'aquest treball t'adones que les propostes acadèmiques i el treball professional han d'anar de bracet i s'han d'imbricar en el conjunt social dinàmic i canviant en cada moment.

El fet de compaginar investigació bibliogràfica, memòria dels protagonistes de diferents generacions de treballadors socials, extractes dels diferents plans d'estudis comparats, fer un cop d'ull en el desenvolupament de les tasques docents de les diverses escoles escampades pel país, sense oblidar el procés cap al reconeixement de la diplomatura universitària ni tampoc el pas de les associacions professionals cap al Col·legi Oficial, dóna al treball una dimensió digna de fer-hi esment, de llegir-lo i de tenir-lo present.

Si quan tenim al davant un client que ens explica la seva situació hem de fer l'esforç d'entendre'l, de situar-nos en el seu punt de partida, contemplar la seva història de vida i deixar que s'expliqui, quan ens proposem estudiar o exercir de treballadors socials és imprescindible conèixer d'on ve i cap on va la professió, què han fet els professionals que ens han precedit i quina era l'estructura social en cada moment de la història més o menys recent i què podem fer els professionals d'aquesta branca de la producció. El llibre de Josep Manuel Barbero i col·laboradores és una bona eina de coneixement i reflexió.

Han passat més de 30 anys entre el treball d'en Joan Estruch i el de Josep Manuel Barbero. Massa temps. De totes maneres benvingut sigui, que mai és tard quan una cosa fa falta. El llibre que comento acaba

el 1978, és a dir, quan només s'albira el procés cap a la democràcia. Penso que no es pot esperar 30 anys més per estudiar i descriure la moguda de la professió en aquest darrer període de la nostra història; període que ha estat l'escenari dels grans canvis socials i polítics a Catalunya, en què, naturalment, s'hi ha vist implicat el treball social.

El treball social a Catalunya omple un buit important en la història de la professió, un buit important per conèixer el que hem fet i el que fem els treballadors socials, fa un retrat de les situacions viscu- des pels professionals i remarca el que va representar per a la professió la fi de la

república i la llarga nit del franquisme, i com la dictadura pretenia orientar les activitats professionals cap a la beneficència. Gràcies a la lluita tenaç dels assistents socials d'abans de la guerra i les primeres promocions de l'Escola recuperada es van anar superant esquemes contradictoris amb l'essència del treball social.

No és un treball fet per treballadors socials per a treballadors socials, és un treball fet per treballadors socials que pot interessar a tothom, estudiosos i curiosos, professionals del ram i població encuriosida per saber què és això tan estrany del treball social i els professionals que l'exerceixen.

Pilar Porcel i Omar

■ LISBONA, Albert; NOMEN, Leila; PLIEGO, May. *SOS... soy dependiente: estrategias para mejorar la calidad de vida*. Madrid: Ediciones Pirámide, S.A., 2009. ISBN 978-84-368-2333-2

SOS... Soy dependiente. Estrategias para mejorar la calidad de vida

Al principi del segle XXI s'han consolidat dos focus cabdals que determinen graus importants de dependència. Dependència entesa com la necessitat de la col·laboració i intervenció dels altres per tal de complementar o substituir les activitats bàsiques per al desenvolupament personal en la quotidianitat.

Per un costat, l'increment de l'esperança de vida. El sol fet de viure més anys comporta un deteriorament físic i cognitiu que les morts prematures eviten. Per l'altre, els avenços científics i tècnics en el món de les ciències de la salut han ajudat a descobrir, diagnosticar i tractar patologies complexes d'evolució lenta però irreversible, segurament poc importants des de la perspectiva de la quantitat perquè generen un fort impacte emocional, un deteriorament personal, graus de dependència importants i, per sobre de tot, molt patiment.

Sigui quina sigui la causa que provoca la dependència, el fet és que cal donar-hi resposta. Cal que des d'algun àmbit de la xarxa social s'encetin i estructurin mecanismes d'ajuda, suport i resposta a les diferents demandes de la persona dependent.

Albert Lisbona Monzón, Leila Nomen Martín i May Pliego Vidal pretenen cridar l'atenció sobre dos aspectes fonamentals relacionats específicament amb les situacions de dependència.

- La dependència no és només cosa de qui pateix una malaltia invalidant del tipus que sigui, con-

gènita o adquirida, en fases inicials o molt evolucionades, sinó també de la persona que en té cura, sigui familiar o professional.

- Les situacions de dependència supe- ren l'àmbit familiar per esdevenir si- tuacions socials, moltes vegades complexes, on conflueix el saber fer de molts professionals que poden te- nir criteris diversos –fins i tot con- tradictoris– que poden afavorir inseguretat i més dependència.

SOS... Soy dependiente posa molt èmfasi precisament en aquells aspectes que tenen a veure amb la persona que té cura de malalts amb dificultats –majoritàriament dones de 40 a 65 anys.

L'evolució biològica, ajudada per la in- cidència d'alguna patologia, fa que el pas del temps limiti la nostra activitat per les activitats de la vida diària. Aquesta és una situació prevista i contrastada des de fa molts anys, i per tant ja s'han posat en marxa mecanismes per compensar o apa- vagar aquestes situacions. Des de la Llei 39/2006, de 14 de desembre, –coneguda com la Llei de la Dependència– fins a la disponibilitat de recursos institucionals o ajudes tècniques, podríem dir que d'una manera o altra hi ha fórmules per fer front a les situacions personals d'aquells que tenen dificultats per valer-se sols.

Els autors volen fer un pas endavant i manifesten que la dependència va més enllà de les limitacions personals, ja que afecta directament l'entorn del malalt i d'una manera punyent la persona que en té cura, ja sigui familiar o professional.

El llibre, que combina reflexions teòri- ques, experiències personals i indicadors d'avaluació específics en relació tant amb la persona afectada com amb la persona que en té cura, aporta un plus fins ara poc con- siderat però que demostra la importància de la dimensió social de la dependència.

El llibre es complementa amb una sèrie d'annexos que poden ser d'utilitat pràctica.

- Relaciona un seguit de pel·lícules de referència que intenten retratar la de- pendència amb la seva àmplia tipol- ologia i diferents punts de vista, complement poc vist en publicacions semblants.
- S'hi adjunta la fitxa informativa d'una sèrie d'entitats d'àmbit estatal que disposen d'informació, serveis o prestacions per a la persona amb de- pendència i per als seus cuidadors.
- Per acabar, no oblidia la bibliografia de referència.

Vol ser un manual eminentment pràc- tic però que ens ajuda a reflexionar sobre la complexitat i l'entorn de la persona de- pendent, sobre els riscos d'emmalaltir del cuidador, sobre aquelles característiques que han de tenir o adquirir els professio- nals que en tenen cura, de forma continua- da o intermitent, que intervenen en l'evolució i atenció d'una persona malalta, amb dependència, i no deixen al tinter que en mig d'aquestes relacions personals hi ha emocions i sentiments que cal gestionar bé en cada moment prevenint d'aquesta manera l'empitjorament de les situacions. Els autors ens recorden que cal buscar aju- da externa quan la interna no és suficient.

Pilar Porcel i Omar

La revista

Publicacions

Presentació d'articles

Subscripció

Fe d'errates

Números anteriors

■ **Autonomia personal: nova llei, noves pràctiques (II)**

Número 183 - Abril 2008

■ **Aprenent del passat, projectant-nos cap el futur (I)**

Número 184 - Agost 2008

■ **Aprenent del passat, projectant-nos cap el futur (II)**

Número 185 - Desembre 2008

■ **Migracions: el valor de la interculturalitat (I)**

Número 186 - Abril 2009

■ **Migracions: el valor de la interculturalitat (II)**

Número 187 - Agost 2009

■ **Apropant-nos al treball social penitenciari**

Número 188 - Desembre 2009

Any 2010. Temes

■ **Supervisió en treball social**

Número 189 - Abril 2010

■ **50 anys de la Revista de Treball Social**

Número 190 - Agost 2010

Nota als lectors:

La Revista de Treball Social (RTS) ofereix un espai de comunicació amb els lectors amb la voluntat de rebre **comentaris, suggeriments, cartes, notes** i tot el que els lectors vulguin comunicar a la direcció de la revista.

Envia les teves aportacions per correu postal a:

RTS

c/ Portaferri, 18, 1r 1a - 08002 Barcelona

o bé per correu electrònic a: rts@tsct.cat

NORMES PER A LA PRESENTACIÓ D'ARTICLES A LA REVISTA DE TREBALL SOCIAL (RTS)

La *Revista de Treball Social*, editada pel Col·legi Oficial de Diplomats en Treball Social i Assistents Socials de Catalunya, és una publicació amb més de 30 anys d'antiguitat que s'edita amb periodicitat quadrimestral. El seu objectiu és transmetre el coneixement dels àmbits del treball social, els serveis socials, el benestar social i les polítiques socials a la comunitat científica, als professionals i als col·lectius interessats.

- La RTS està oberta a tots els col·laboradors que ho desitgin per presentar articles sobre investigacions originals teòriques o experimentals, treballs teòrics i metodològics, descripcions d'experiències professionals, assaigs, etc., sempre en relació amb el treball social, les polítiques socials i els serveis de benestar social.
- Els articles han de ser inèdits. Malgrat tot, l'equip de redacció podrà reproduir textos publicats en altres llengües i en altres àmbits geogràfics, si ho creu oportú.
- L'equip de redacció estudiarà els articles rebuts i informarà l'autor/a de l'acceptació per a la publicació. Podrà també recomanar modificacions i, si l'article es considera no publicable, se'n comunicaran els motius. El contingut dels articles és responsabilitat exclusiva dels autors.
- Extensió. Els articles de la secció “**Dossier**” tindran una extensió màxima de 12 pàgines, els de les seccions “**Interès professional**”, un màxim de 6 pàgines; els de “**Secció Lliure**”, 3 pàgines, i els comentaris de “**Llibres**” no excediran les 2 pàgines. Els articles es presentaran en format electrònic, lletra Arial cos 12; interlineat 1,5; marges 3 cm.
- Llengües. Els articles poden presentar-se en català o en castellà indistintament.
- Les dades han d'anar a la capçalera dels articles. En la primera pàgina es farà constar títol i subtítol, si s'escau; nom i cognoms de l'autor/a principal i relació d'altres autors/es si el treball és d'equip; títol acadèmic, centre de treball i càrrec; també s'inclouran el número de telèfon i l'adreça de correu electrònic. A continuació el resum, no superior a 10 línies, en l'idioma triat i, si és possible, en anglès. Al final del resum les paraules clau, en nombre no superior a 5.
- Referències bibliogràfiques. Aniran al final del text, seguint l'ordre alfabètic i d'acord amb les següents normes de referència: ISO 690, 1987 (UNE 50-104-94) per a documents impresos i ISO 690-2 per a documents electrònics, bases de dades i programes informàtics.

Documents impresos.

- Monografies (llibres): COGNOMS (majúscula), Nom o nom de l'entitat responsable. Títol (en cursiva). Altres responsables: traductor, editor, etc. (opcional). Edició. Lloc de publicació: Editorial, any. Extensió del llibre (opcional). Col·lecció (opcional). Notes (opcional). Número ISBN.
- Parts de monografies (capítol del llibre): COGNOMS (majúscula), Nom, o nom de l'entitat responsable del capítol. Títol del capítol. En COGNOMS (majúscula), Nom,

o nom de l'entitat responsable del llibre. Títol del llibre (en cursiva). Lloc de publicació: Editorial, any, situació en la publicació font (volum, pàgines, etc.).

- Publicacions en sèrie (revistes): Títol (en cursiva). Responsabilitat de la revista. Edició. Identificació del fascicle (data i/o número). Lloc de publicació: Editorial, any. Sèrie (opcional). Notes (opcional). Número ISSN.
- Articles de publicacions en sèrie (revistes): COGNOMS (majúscula), Nom, o nom de l'entitat responsable de l'article. Títol de l'article. Col·laboradors/-es a l'article (opcional). Títol de la revista (en cursiva). Edició, any, volum, número, pàgines.
- Legislació: País. Títol. Publicació (en cursiva), data de publicació, número, pàgines.

Documents electrònics.

- Textos complets: COGNOMS (majúscula), Nom, o nom de l'entitat responsable. Títol (en cursiva) [tipus de suport]. Responsable(s) secundari(s) (opcional). Edició. Lloc de publicació: Editor, data de publicació, data d'actualització/revisió [Data de consulta] (obligatori per als documents en línia; opcional per a la resta). (Col·lecció) (opcional). Notes (opcional). Disponibilitat i accés (obligatori per als documents en línia; opcional per a la resta). Número normalitzat (opcional).
 - Parts de textos: COGNOMS (majúscula), Nom, o nom de l'entitat responsable del document base. Títol del document base (en cursiva) [tipus de suport]. Responsable(s) secundari(s) del document base (opcional). Edició. Lloc de publicació: Editor, data de publicació, data d'actualització/revisió [Data de consulta] (obligatori per als documents en línia; opcional per a la resta). Capítol o designació equivalent a la part. Títol de la part. Numeració dins el document base (opcional). Localització dins el document base (opcional). Notes (opcional). Disponibilitat i accés (obligatori per als documents en línia; opcional per a la resta). Número normalitzat (opcional).
 - Publicacions en sèrie (revistes electròniques): Títol (en cursiva) [tipus de suport]. Edició. Lloc de publicació: Editor, data de publicació [Data de consulta] (obligatori per als documents en línia; opcional per a la resta). Sèrie (opcional). Notes (opcional). Disponibilitat i accés (obligatori per als documents en línia; opcional per a la resta). Número normalitzat.
 - Articles i altres contribucions de publicacions en sèrie (revistes electròniques): COGNOMS (majúscula), Nom, o nom de l'entitat responsable de la contribució. Títol de la contribució. Títol de la revista (en cursiva) [tipus de suport]. Edició. Número del fascicle. Data d'actualització/revisió [Data de consulta] (obligatori per als documents en línia; opcional per a la resta). Localització dins el document base. Notes (opcional). Disponibilitat i accés (obligatori per als documents en línia; opcional per a la resta). Número normalitzat.
- Les gràfiques, dibuixos i taules portaran les corresponents referències, indicant amb quina part del text estan relacionades.
 - Els articles s'enviaran a l'adreça electrònica de la RTS: rts@tscat.cat
 - Els articles, un cop publicats, passen a ser propietat de la RTS.
 - Els autors/es rebran tres exemplars del número de la revista en què s'ha publicat el seu treball.

Tarifes

- ☐ Subscripció anual: 43 euros
- ☐ Estranger (tarifa única): 54 euros
- ☐ Números solts: 15 euros

Dades personals

Nom i cognoms: NIF:

Adreça: C.P.:

Població:

Telèfon: Tel. mòbil: E-mail:

Dades Bancàries

Banc o Caixa:

Domiciliació Agència:

Població:

Titular:

Codi bancari: Entitat___/ Sucursal___/ DC__ Núm. C/c_____

Signatura:

Data:

Podeu fer-ho arribar per correu electrònic o per fax.

RTS 187

MIGRACIONS: EL VALOR DE LA INTERCULTURALITAT (II)

EDITORIAL

Reptes i oportunitats per al treball social

Hem volgut dedicar un segon número de la revista al tema de les migracions amb l'objectiu d'aportar més documentació i material de reflexió davant d'aquesta temàtica tan significativa per a la professió, que ens fa plantejar noves i velles metodologies i tècniques d'intervenció.

La immigració, la interculturalitat i la diversitat representen, per als professionals del treball social, reptes i també oportunitats. Ens obren possibilitats de treball innovadores o ens obliguen a repensar velles formes de treball que ajudin a donar resposta a aquestes noves realitats, i, de retruc, que també ens facin aprofundir en el conjunt de la nostra tasca professional, tenint en compte un dels principis bàsics de la professió: *incrementar el benestar social de les persones*.

La professió del treball social ha de fer possible noves i velles formes d'intervenció, des de l'atenció individual i familiar a la de col·lectius i comunitats, sense oblidar un dels nuclis deontològics de major compromís: la denúncia, quan aquesta posa en evidència les injustícies socials i les mancances d'igualtat de drets i llibertats entre la població. És a partir d'intervencions individuals, i també col·lectives, que s'han de poder posar de manifest a la societat els poders públics. Les realitats socials sobre les quals incidim, les necessitats no resoltes, la manca de recursos i prevenció, o bé situacions derivades d'aspectes legals que promouen la marginació de sectors de la societat, que, com moltes persones provinents de la immigració, es troben en situacions de risc que poden facilitar la seva entrada en l'exclusió i la marginalitat.

Així mateix, és de gran transcendència el paper que la professió pot portar a terme per tal d'afavorir la difusió del valor de la interculturalitat com a camí de convivència social, enmig d'una societat que tendeix a l'assimilacionisme i a identificar la diversitat cultural provinent dels nous ciutadans com a simple exotisme o com a perill de disgregació. L'amenaça del racisme i la xenofòbia és ben present, també al nostre país, i d'aquí la importància de prendre posicions compromeses i defensores dels més desfavorits.

Com a professionals que ens trobem a primera línia de treball, immersos en els canvis constants de la globalització, el fet migratori i intercultural ens imposa la necessitat de formació continuada per tal de no perdre el tren de l'eficiència i eficàcia de les nostres intervencions. Es també necessari el coneixement de les experiències dins i fora de les nostres fronteres i el treball interdisciplinari amb tots els agents que treballen en una mateixa realitat.

¹ Degut a un error informàtic, a les RTS 186 i 187 es va publicar la mateixa editorial. Presentem l'editorial que correspon a la RTS 187.

formación psicológica

Inscripciones en:
www.formacionpsicologica.es

Cursos a Distancia:

Habilidades Sociales
Prevención de Conductas Violentas con Menores
Anorexia Nerviosa y Bulimia
Intervención en Drogodependencias
1º Auxilios Psicológicos
Educación Sexual
Técnicas de Control de Estrés
Depresión

Pack Formativo Básico

8
CURSOS

100€

Pack Formativo Avanzado

12
CURSOS

150€

Pack Básico

Deshabitación del Tabaco
Inteligencia Emocional
Prevención de la Violencia de Género
Autoestima

Presencial:

Master en Orientación y Terapia Sexual

www.formacionpsicologica.es

